

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
EKONOMIKAS UN VADĪBAS FAKULTĀTE
STARPTAUTISKĀS EKONOMIKAS UN BIZNESA KATEDRA
Bakalaura studiju programma Starpautiskā ekonomika un
komercdiplomātija

LATVIJAS ĀRĒJAIS PARĀDS

Latvian foreign debt

BAKALAURA DARBS

Ekonomikas bakalaura studiju programma

Autors: Jana Dzigovska

Studenta apliecības Nr.: jd10054

Darba vadītājs: Lektors Egīls Fortiņš

RĪGA 2014

ANOTĀCIJA

Bakalaura darba tēma: "Latvijas ārējais parāds".

Bakalaura darbs ir uzrakstīts, lai izpētītu valsts parāda teoriju un pamatojoties uz Latvijas makroekonomikas rādītājiem, noteiktu valsts parādu un to atmaksāšanas kārtību, saskaņā ar valsts parāda reglamentējošiem tiesību aktiem un dokumentiem.

Latvijas galvenie makroekonomiskie rādītāji 2011.-2013. gadā norāda uz ekonomikas attīstības tendenci un ņemot vērā to, ka 2013. gadā Latvijas IKP pieauguma temps bija viens no lielākajiem Eiropā, visticamāk ka Latvijas ekonomiskā izaugsme turpināsies arī 2014. gadā.

Latvijas parāda dzēšanas dinamika liecina, ka 2013. gadā valsts kopējais parāds saka samazināties. Līdz ar to, autore prognozē, ka 2014. gadā valsts spēs arī turpmāk veikt kārtējo parāda atmaksu saskaņā ar Latvijas Valsts parāda vadības stratēģiju.

Bakalaura darba apjoms veido 69 lappuses. Tajā iekļauti 32 attēli, 5 tabulas, 4 formulas un 58 literatūras avoti.

Atslēgvārdi:

VALSTS PARĀDS, ANALĪZE, RĀDĪTĀJS, EKONOMIKA, FISKĀLĀ POLITIKA,
VALSTS BUDŽETS

ABSTRACT

Bachelor's thesis: "Latvian foreign debt".

Bachelor's thesis is written in order to explore the theory of government debt and on the basis of the Latvian macroeconomic indicators, to identify a debt value and schedule of payments, in accordance with legislation.

Latvian main macroeconomic indicators for 2011-2013 indicate a grow economy. In 2013 Latvian GDP growth rate was one of the largest in Europe, likely that Latvian economic growth will also continue in 2014.

Latvian cancellation of debt dynamics shows that the 2013 public debt began to decline. So, the author predicts that in 2014 Latvia will continue to make a repayment of debt in accordance with the Latvian Government Debt Management Strategy.

Bachelor's thesis consists of 69 pages. It includes 32 figures, 5 tables, 4 formulas and 58 literature sources.

Key words:

FOREIGN DEBT, ANALYSIS, INDICATOR, ECONOMY, FISCAL POLICY,
GOVERNMENT BUDGET

SATURS

Nosacīto apzīmējumu saraksts	5
Ievads	6
1. Valsts parādu teorija.....	8
1.1. Valsts monetārā un fiskālā politika	8
1.2. Budžeta deficīta izraisošie cēloņi un radītas sekas valsts ekonomikā	14
1.3. Valsts parāda jēdziens un struktūra	18
2. Latvijas ekonomikas raksturojums.....	22
2.1. Iekšzemes kopprodukts	22
2.2. Budžeta deficīts.....	23
2.3. Inflācija un patēriņa cenas.....	26
2.4. Ražotāju cenas.....	28
2.5. Ārējā tirdzniecība.....	30
2.6. Ārvalstu tiešās investīcijas	33
2.7. Nodarbinātība un bezdarbs.....	36
2.8. Iedzīvotāji un sociālie procesi.....	39
3. Latvijas ārēja parada analīze.....	43
3.1. Latvijas fiskālā politika un valsts parāds.....	43
3.2. Latvijas valsts parāda reglamentējošie tiesību akti un dokumenti.....	58
Secinājumi un priekšlikumi.....	62
Izmantotās literatūras un avotu saraksts	65

NOSACĪTO APZĪMĒJUMU SARAKSTS

- ASV – Amerikas Savienotās Valstis;
- ĀTI – Ārvalstu tiešās investīcijas;
- EIB – Eiropas Investīciju banka;
- EK – Eiropas Komisija;
- ES – Eiropas Savienība;
- EUR – Euro;
- FDL – Fiskālās disciplīnas likums;
- IKP – Iekšzemes kopprodukts;
- LR – Latvijas Republika;
- LVL – Lati;
- MVU – Mazie un vidējie uzņēmumi;
- VIP – Valsts investīciju programmas;
- HICP – Harmonized Indices of Consumer Prices;
- R&I – Rating and Investment Information;
- S&P – Standard & Poor's.

IEVADS

Bakalaura darba tēma – „Latvijas ārējais parāds”.

Tēmas aktualitāte. Pasaules finanšu krīze, kas sākas ASV 2008. gada septembrī ātri pārauga no vietējiem uz globāliem apmēriem. Krīze radīja ievērojamas likviditātes un finanšu problēmas vairākām kredītiestādēm ASV un Eiropā un tā pārauga par likviditātes krīzi. Vairākas pasaules valstis veica savstarpēji saskaņotus krīzes novēršanas pasākumus, bet krīze tomēr turpināja attīstīties un noveda pie valūtu krīzes, kad vairāki investori saka pirkt spēcīgākās valūtas kā jena, ASV dolārs un Šveices franks. Līdz ar to, vairākas valstis bija piespiestas griezties pie Starptautiskā Valūtas fonda pēc finanšu palīdzības.

Pēc vairāku gadu straujās ekonomiskās izaugsmes, Latvijas ekonomikā 2008. gadā pasaules finanšu krīzes rezultātā iestājās recesija. Jāatzīmē, ka 2008.-2009. gadā kopumā Latvijas IKP saruka par 21,4%. Lai glābtu grūtības nonākušo Parex banku, Latvijas valdība bija piespiesta griezties pēc palīdzības pie starptautiskiem kreditoriem. Lai glābtu Latvijas ekonomiku no defolta un novērstu ekonomiskās krīzes padziļināšanos, Eiropas Komisija, Starptautiskais Valūtas fonds, Pasaules Banka, Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības banka, kā arī citas ES dalībvalstis vienojās par finanšu atbalsta sniegšanu Latvijai – 7,5 mljrd. EUR apmērā.

Pētījuma problēma. Valstu valdības un ES institūcijas izstrādā un īsteno speciālās stratēģijas, plānus un pasākumus valsts parāda atmaksai. Piemēram, Latvijā valsts parāda atmaksas kārtību nosaka valsts parāda reglamentējošie tiesību akti un dokumenti. Taču šobrīd līdz galam vēl nav skaidrs, vai šiem mēģinājumiem būs sagaidāmie rezultāti nākotnē, jo ārējās vides apstākļi visu laiku mainās un tos ir diezgan grūti prognozēt.

Bakalaura darba pētījuma problēma – izpētīt Latvijas valsts parāda atmaksas kārtību saskaņā ar valsts parāda vadību reglamentējošiem tiesību aktiem un dokumentiem (*Likums „Par budžetu un finanšu vadību”¹, Likums „Par valsts budžetu 2014. gadam”², Latvijas Valsts parāda vadības stratēģija³*).

Pētījuma mērķis. Bakalaura darba ietvaros tiek izvirzīts sekojošais pētījamais mērķis – izpētīt valsts parādu teoriju, un pamatojoties uz Latvijas makroekonomikas rādītājiem noteikt valsts parādu un to atmaksāšanas kārtību, saskaņā ar valsts parāda vadību reglamentējošiem tiesību aktiem un dokumentiem.

¹ Likums „Par budžetu un finanšu vadību”. Latvijas Republikas tiesību akti. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=58057>

² Par valsts budžetu 2014. gadam. Latvijas Republikas tiesību akti. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=262269>

³ Latvijas Valsts parāda vadības stratēģija. Valsts Kase. Pieejams: http://www.kase.gov.lv/texts_files/Parada_vadibas_strategija_2014.pdf

Pētījuma mērķa sasniegšanai ir izvirzīti sekojošie **uzdevumi**:

1. izpētīt valsts parādu teoriju, t.s. valsts monetāro un fiskālo politiku, budžeta deficīta izraisošus cēloņus un radītās sekas valsts ekonomikā, valsts parāda jēdzienu un struktūru;
2. veikt Latvijas ekonomikas analīzi, t.s. izpētīt iekšzemes kopprodukta (IKP) dinamiku, inflāciju, ārējās tirdzniecības apgrozījumu, tiešās investīcijas, nodarbinātības un bezdarba rādītājus, demogrāfiju, emigrāciju un imigrāciju;
3. veikt Latvijas ārējā parāda analīzi, t.s. izpētīt Latvijas fiskālo politiku un valsts parāda struktūru, kā arī noteikt valsts parāda reglamentējošo tiesību bāzi.

Pētījuma objekts un priekšmets. Bakalaura darba ietvaros par pētījuma objektu tiek vērtēta Latvijas Republika un tā ekonomika, bet par pētījuma priekšmetu – Latvijas valsts parāds, tā atmaksāšanas kārtība un reglamentējošā tiesību bāze.

Pētījuma hipotēze. Kopš ekonomiskās krīzes pārvēršanas Latvija atkal ir starp izaugsmes līderiem Eiropā un tas nodrošina valstij spēju pildīt arī turpmāk savas kredītsaistības pret starptautiskiem kreditoriem, un turpināt veikt valsts parāda atmaksu saskaņā ar valsts parāda vadību reglamentējošiem tiesību aktiem un dokumentiem.

Pētījuma periods. Latvijas makroekonomiskie rādītāji tiek vērtēti 2007.-2013.g. laika periodā.

Pētījuma metodoloģija:

- vispārteorētiskā pētīšanas metode: valsts parādu teorijas, fiskālo un monetāro politiku analīze.
- vēsturiskā pētīšanas metode: parādu krīzes procesa pētīšana no pirmsākumiem, parādot tā attīstību un dažādus apstākļus, kas ietekmē procesu.
- monogrāfiskā pētīšanas metode: ekonomisko procesu detalizēta izpēte, apkopojot informāciju un pamatojoties uz daudzveidīgas literatūras aprakstu, raksturojot ne vien parādību pašreizējo stāvokli, bet arī to, kādas pārmaiņas notikušas laika gaitā.
- grafiskā pētīšanas metode: datu grafiskā attēlošana ļauj konstatēt makroekonomisko rādītāju sakarību esamību, kā arī atklāt šīs sakarības raksturu un formu.

Informatīvo resursu raksturojums. Bakalaura darba sagatavošanai ir izmantota speciālā ekonomiskā literatūra, ES un Latvijas Republikas tiesību aktu un statistikas bāzes.

1. VALSTS PARĀDU TEORIJA

1.1. Valsts monetārā un fiskālā politika

Stabila un augoša tautsaimniecība jebkurai valstij nodrošina gan pietiekamus valsts budžeta ieņēmumus, gan jaunas darbavietas un līdz ar to iedzīvotāju sociālo stabilitāti un zemu bezdarba līmeni. Šāda valsts ir pievilcīga arī potenciālo investoru acīs, un rodas pamats tālākai ekonomikas augšupejai. Valstīs, kurās notiek ekonomiskas reformas, parasti ir neizbēgamas ievērojamas strukturālas pārmaiņas, nepieciešamas arī papildu investīcijas.

Galvenais centrālo banku monetārās politikas ilgtermiņa mērķis ir cenu stabilitāte, otrs izplatītākais – nacionālās valūtas maiņas kursa stabilitāte. No valstī pieņemtā monetārās politikas ilgtermiņa mērķa atkarīga starpmērķu un to īstenošanai lietojamo monetārās politikas instrumentu izvēle (sk. 1.1. att.).

	“Lētās” naudas politika (palielinās naudas piedāvājums)	“Dārgas” naudas politika (naudas piedāvājums samazinās)
MĒRĶIS	Pārvarēt lejupslīdi: ↑ ražošanu, ↓ bezdarbu.	↓ inflāciju
CENTRĀLĀS BANKAS monetārā politika	<ul style="list-style-type: none"> • Pērk valūtas un valsts vērtspapīrus ✂ ↓ procentu likmes ✂ ↓ obligāto rezervju prasības 	<ul style="list-style-type: none"> • Pārdot valūtas, vērtspapīrus un valsts parādzīmes ✂ ↑ procentu likmes ✂ ↑ obligāto rezervju prasības
SEKAS	<ul style="list-style-type: none"> 📁👉 ↑ naudas piedāvājums 📁👉 ↓ % likmes 📁👉 ↑ investīcijas 📁👉 ↑ ražošana 📁👉 ↓ bezdarbs 	<ul style="list-style-type: none"> 📁👉 ↓ naudas piedāvājums 📁👉 ↑ % likmes 📁👉 ↓ investīcijas 📁👉 ↓ inflācija

1.1. att. Monetārā politika⁴

Nelielās valstīs ar atvērtu ekonomiku, parasti kā ilgtermiņa mērķi izvēlas nacionālās valūtas stabilizāciju. Sekmīgai nospraustā monetārās politikas mērķa sasniegšanai nepieciešama arī parlamenta un valdības izpratne un atbalsts, kā arī sabiedrības uzticība, jo vienlaicīga minēto mērķu īstenošana nav iespējama (centrālā banka var kontrolēt tikai vienu – vai nu inflāciju, vai

⁴ **Ippolito D.S.** *Deficits, Debt and the New Politics of Tax Policy*. Published by Cambridge University Press. ISBN: 978-1107641402, 2013. – 78 p.

valūtas kursu). Tātad analizējot tautsaimniecības rādītājus un prognozējot to attīstības tendences, svarīgi izlemēt, kas attiecīgajā periodā jāveic, kādi monetārie instrumenti jālieto, lai sekmētu mērķa sasniegšanai nepieciešamos procesus. Zemas ekonomiskās aktivitātes periodā parasti palielina naudas piedāvājumu, lai sekmētu procentu likmju pazemināšanos, investīciju un patēriņa pieaugumu, kas veicinātu tautsaimniecības attīstību. Šādu monetāro politiku sauc par ekspansīvu. Turpretim ekonomikas pārāk straujas attīstības periodā, kad jācenšas novērst iespējamās disproporcijas tautsaimniecībā un jāieegrožo inflācijas tempi, piemērojama restriktīva, t.i., naudas piedāvājumu ierobežojoša monetārā politika. Jebkurā gadījumā regulāri jāseko notikumu attīstībai un jāveic rūpīga ekonomikas rādītāju un to attīstības tendenču analīze, lai apgrozībā nenonāktu lieki finanšu resursi, kurus tautsaimniecība attiecīgajā attīstības līmenī nav spējīga absorbēt, jo tāda situācija vienmēr draud ar cenu celšanos.

Monetārās politikas instrumenti nosacīti iedalāmi divās grupās – tiešie un netiešie, un priekšroka dodama netiešajiem. Tiešie monetārās politikas instrumenti sevī ietver dažādus ierobežojumus – kredītu un procentu likmju „griestus”, atsevišķu nozaru subsidēšanu, kas gan var būt kvantitatīvi efektīvi īsā termiņā, bet nav balstīti uz tirgus principiem un neveicina konkurenci un tādējādi arī ekonomikas ilgtermiņa attīstību. Tiešos monetāros instrumentus valstis parasti lieto pārejas periodā, kad vēl nav ne vērtspapīru, ne naudas tirgus vai arī tas ir vāji attīstīts. Arī daži no monetārās politikas netiešajiem instrumentiem nav balstīti uz tirgus principiem, piemēram, obligātās rezerves jeb, citiem vārdiem, rezervju prasības, kā arī no bankām pieņemamie termiņnoguldījumi. Pārējie netiešie monetārās politikas instrumenti saistīti ar tirgus principiem: ārvalstu valūtas tirgus, valdības vērtspapīru sākotnējais un otrreizējais tirgus, centrālo banku emitēto vērtspapīru izsoles, centrālo banku kredītu un noguldījumu izsoles. Šie instrumenti ir operatīvi lietojami un ievērojami aktīvāk ietekmē monetāros rādītājus. Tomēr jāatceras, ka monetārās politikas ietekme ne vienmēr ir tūlītēja. Parasti tās rezultāti ir ar zināmu nobīdi laikā, jo katrā atsevišķā gadījumā ir vairāki faktori, kas kavē veicamo pasākumu. Attīstītās valstis galvenokārt lieto uz tirgus principiem balstītus netiešos monetārās politikas instrumentus, visplašāk – tirgus operācijas ar vērtspapīriem.

Lai valsts spētu veikt savas daudzās funkcijas, tai nepieciešama nauda, kam regulāri jāieplūst valsts kasē. Fiskālā politika nosaka valsts kases ieņēmumu savākšanas principus un šo ieņēmumu mērķtiecīgu izlietošanu atbilstoši valsts ekonomiskās politikas prioritātēm.

Valsts ieņēmumi vajadzīgā daudzumā jānodrošina tā, lai tas sekmētu tādu uzņēmēju ekonomiskas uzvedības motivāciju, kas nodrošinātu tautsaimniecības straujāku kāpumu. Vienlaikus valsts kases izdevumiem ar finanšu līdzekļiem ir jānodrošina sabiedrības un locekļu galvenās apmierināmās vajadzības, dažu nozaru stimulēšana, valsts investīciju programmas

(turpmāk tekstā – VIP) īstenošana. Turklāt ieņēmumiem un izdevumiem jābūt sabalansētiem (izdevumi = ieņēmumi).

LEJUPSLĪDES FĀZĒ – stimulējošā fiskālā politika		VIRSOTNES FĀZĒ – ierobežojošā fiskālā politika	
Valdības izdevumi	↑	Valdības izdevumi	↓
Nodokļi	↓	Nodokļi	↑
Pieļaut budžeta deficītu		Veidot budžeta pārpalikumu	

1.2. att. Fiskālā politika⁵

J.M. Wooldridge uztver, ka fiskālā politika nav stihisks process, bet stingri organizēta mērķtiecīga rīcība. Fiskālā politika līdz ar to ir stingri plānots pasākumu komplekss, kas direktīvi nosaka valsts kases ieņēmumu un izdevumu plūsmas. Tirdzniecība pēc tandēma principa ir valstiski regulējama. Bez tās nevar minimizēt zaudējumus, pārejot no komandekonomikas uz tirdzniecību ekonomiku⁶.

Savukārt G. Libermanis norāda, ka fiskālā politika ir valsts regulējošas iedarbības visaktīvākais un mērķtiecīgākais ierocis tirdzniecības saimniecībā. Pārejas periodā fiskālajai politikai ir īpaši uzdevumi. Fiskālās politikas regulējošā loma var būt tieša un pastarpināta. Fiskālās politikas neatliekamais uzdevums ir veicināt investīcijas, uzņēmējdarbību, atbalstīt MVU, pašmāju komersantu, īstenot anticikliskus pasākumus, ierobežot bezdarbu⁷.

Autore vēlas piebilst, ka bez fiskālās politikas nav iedomājama reāla struktūrpolitika, eksporta veicināšana, valsts aizsardzības stiprināšana, cīņa pret noziedzību, valsts infrastruktūras veidošana un attīstība.

Pastāv D. Appleyard izteikta doma, ka fiskālā politika nodrošina sociālās aprūpes kompleksu, atbalsta kultūru, finansiāli nodrošina dabas aizsardzību, ir izglītības un zinātnes finansiālais pamats, sponsorē sportu⁸.

Latvijas Republikas Finanšu ministrijas mājaslapā ir norādīts, ka fiskālā politika ir principu un lēmumu kopums, kas nosaka valsts funkcijas ienākumu un izdevumu pārdalē.

⁵ **Angrist J.D., Pischke J.S.** *Mostly Harmless Econometrics: An Empiricist's Companion*. Published by Princeton University Press, 2009. – 392 p.

⁶ **Wooldridge J.M.** *Introductory Econometrics: A Modern Approach*. Published by Cengage Learning. ISBN: 9780324660548, 2008. – 467 p.

⁷ **Libermanis G.** *Makroekonomika*. Izdevniecība: Kamene. ISBN: 9984758389, 2007. – 276 lpp.

⁸ **Appleyard D., Field A.** *International Economics*. Published by McGraw-Hill/Irwin. ISBN: 9780078021671, 2013. – 694 p.

Fiskālās politikas īstenošanā tiek ievērots taupības, uzkrājumu veidošanas, pretcikliskas fiskālās politikas, stabilitātes, ilgtspējīgas fiskālās politikas, paaudžu savstarpējas atbildības, atklātuma un solidaritātes princips atbilstoši fiskālās disciplīnas likumam⁹.

Grāmatā „*The Quest of Global Dominance*” norādīts, ka fiskālā politika ir valsts izdevumu un nodokļu sistēmas izmantošana ar mērķi nodrošināt makroekonomisko stabilitāti valstī¹⁰.

Grāmatas „*Macroeconomic Policy: Demystifying Monetary and Fiscal Policy*” autors F. Langdana norāda, ka fiskālās politikas veidi ir sekojošie¹¹:

- apzināta fiskālā politika, kas savukārt iedalās:
 - stimulējošā (expansionary) fiskālā politika,
 - ierobežojošā (contractionary, restrictive) fiskālā politika;
- automātiskā fiskālā politika.

Jāpiebilst, ka tiešā regulēšana vispilnīgāk veicama ar valsts kases asignējumiem konkrēto problēmu risināšanai. Daudzveidība šajā ziņā ir liela, piemēram, valsts no savas kases izdod līdzekļus jauna ceļa vai tilta kas veicinās ne tikai transporta attīstību, bet dos impulsu kāda reģiona plaukšanai. Jaunās transporta artērijas kāpinās apkārtējo zemju ekonomisko novērtējumu, palielinās zemes nodokli. Tā fiskālā politika ar savu tiešo regulēšanu pāraug netiešā regulēšanā, iedarbina dažādus regulēšanas mehānismus, piemērs: samazinot asignējumus ierēdņu algām, valsts institūciju uzturēšanai, var panākt ierēdņu skaita optimizāciju, pamatotu taupību valsts iestādēs. Netiešu regulēšanu veic ar valsts budžeta ieņēmumu daļu, ar tās nodokļiem, muitas tarifiem. Netiešā fiskālā regulēšana nosaka virzību uz noteikto mērķi bez garantijas par tā izpildi.

Apzināta fiskālā politika ir valdības apzināta rīcība, lai, manipulējot ar valsts izdevumiem un nodokļiem, mainītu nacionālās ražošanas apjomu un nodarbinātības līmeni; kontrolētu inflācijas tempu; stimulētu vai bremzētu ekonomikas izaugsmi, līdz ar to panākot makroekonomiskās stabilitātes nodrošināšanu valstī.

Automātiskā fiskālā politika tiek īstenota automātiski, ar iekšējiem stabilizatoriem, piemēram, bezdarbnieku pabalsti, progresīvās nodokļu likmes u.c., kuri reaģē uz reālā IKP izmaiņām un ietekmē kopējo pieprasījumu (sk. 1.3. att.).

F.S. Mankiw norāda, ka ekonomikas lejupslīdes un depresijas periodos samazinās reālais IKP, iedzīvotāju ienākumi un nodokļu maksājumi budžetā (nodokļu maksātā automātiski tos

⁹ Fiskālā politika. Latvijas Republikas Finanšu ministrija. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/tautsaimniecibas_analize/fiskala_politika/

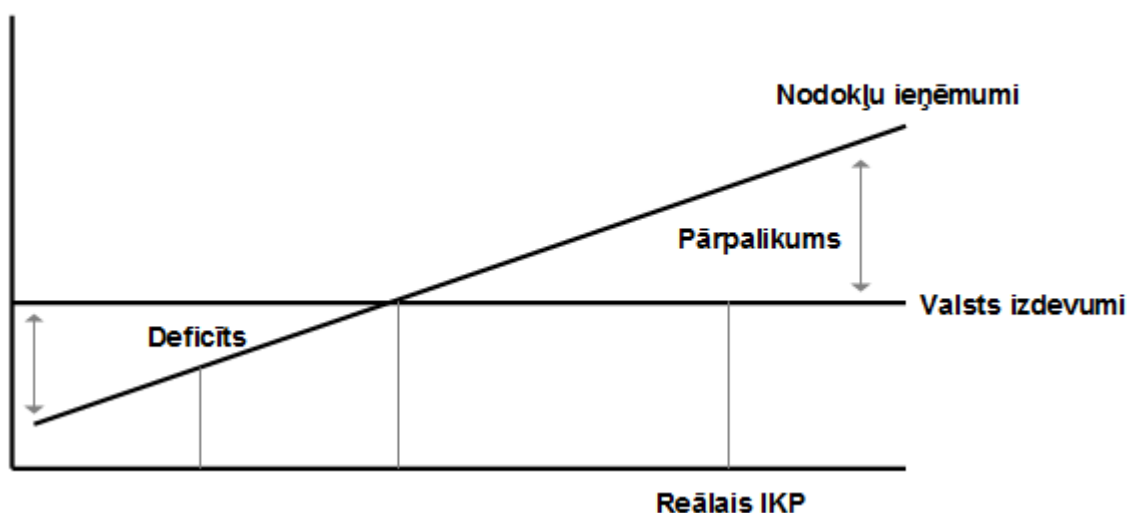
¹⁰ Gupta A.K., Govindarajan V., Wang H. *The Quest of Global Dominance: Transforming Global Presence into Global Competitive Advantage*. Published by Jossey-Bass. ISBN: 9780470194409, 2008. – 42 p.

¹¹ Langdana F. *Macroeconomic Policy: Demystifying Monetary and Fiscal Policy*. Published by Springer. ISBN: 9780387776651, 2009. – 7 p.

maksā pēc zemākām progresīvām nodokļu likmēm), toties palielinās transfertmaksājumi, jo pieaug bezdarbs, tas automātiski rada valsts budžeta deficītu¹².

Ja ekonomikā sākas uzplaukums, pieaug ienākumi, nodokļu maksājumi, jo automātiski palielinās progresīvās nodokļu likmes. Līdz ar to samazinās valsts budžeta deficīts un tajā veidojas pārpalikums. Nodokļu maksājumu pieaugums automātiski samazina arī izdevumus personiskajam patēriņam un nepieļauj ekonomikas pārkarsēšanu.

Valsts izdevumi un nodokļu ieņēmumi



1.3. att. Automātiskā fiskālā politika¹³

Grāmatas „*Guide to Econometrics*” autors P.A. Kennedy norāda, ka stimulējošā fiskālā politika ir valdības pasākumu kopums, kas tiek īstenoti, lai novērstu ekonomikas lejupslīdi vai veicinātu tās attīstību, kā arī sekmētu valdošās partijas uzvaru vēlēšanās¹⁴.

Autore piekrīt P.A. Kennedy domām un vēlas piebilst, ka valdība var iedarboties uz ekonomiku, palielinot valsts izdevumus vai samazinot nodokļu likmes, vai arī veicot abus pasākumus vienlaikus. Piemēram, Dž. M. Keinsa kopējā pieprasījuma stimulēšanas teorija radās Lielās depresijas laikā, jo ASV vajadzēja rast izeju, lai atveseļotu ekonomiku.

Savukārt P.A. Kennedy norāda, ka pastāv arī cits fiskālās politikas veids – ierobežojošā fiskālā politika. Ierobežojošā fiskālā politika ir valdības pasākumu kopums, kas tiek īstenoti, lai ierobežotu ekonomisko aktivitāti¹⁵.

Pamatojoties uz iepriekš minēto, autore vēlas piebilst, ka ierobežojošā fiskālā politika var iedarboties uz ekonomiku, īstenojot šādus pasākumus: paaugstinot nodokļu likmes, samazinot valsts izdevumus un vienlaikus izmantojot abus pasākumus.

¹² Mankiw N.G. *Macroeconomics*. Published by Worth Publishers. ISBN: 9781429240024, 2012. – 317 p.

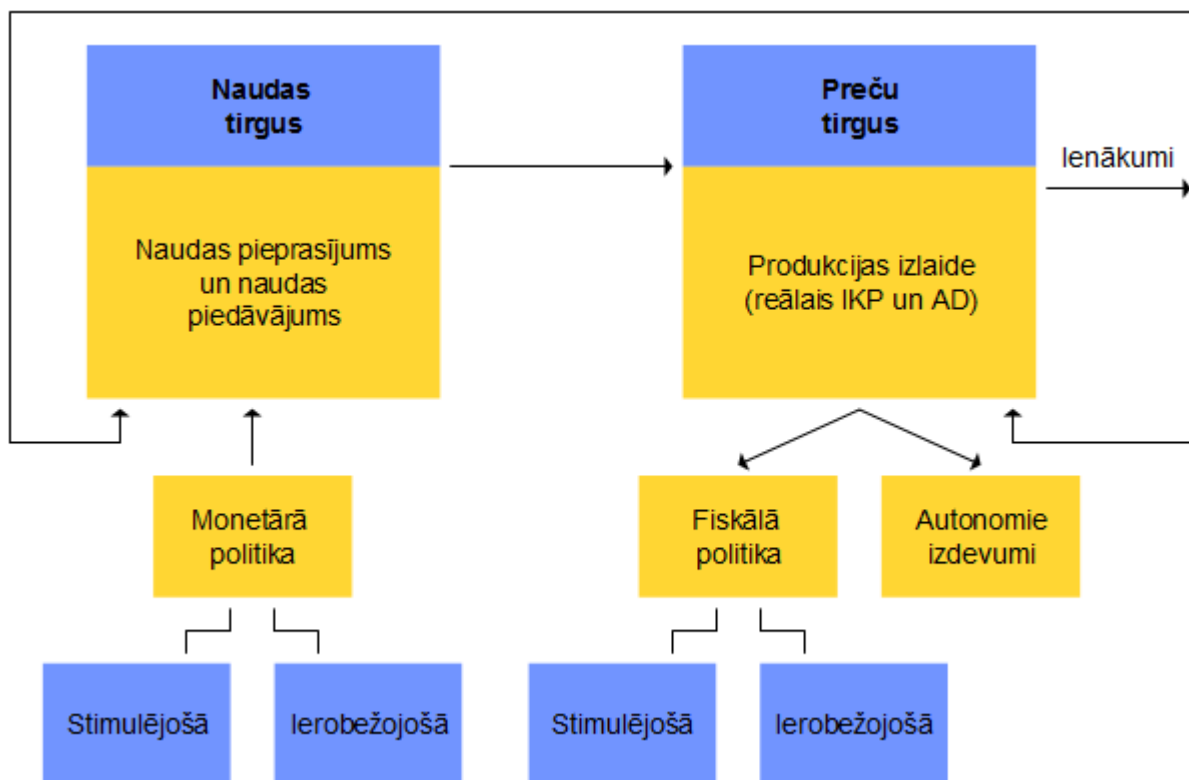
¹³ Williamson S.D. *Macroeconomics*. Published by Prentice Hall. ISBN: 978-0132991339, 2013. – 217 p.

¹⁴ Kennedy P. *A Guide to Econometrics*. Published by Wiley-Blackwell. ISBN: 9781405182577, 2008. – 74 p.

¹⁵ See at the same literary source. – 74 p.

Nākamajā attēlā ir atspoguļota sakarība starp preču, naudas tirgu, fiskālo un monetāro politiku (sk. 1.4. att.). Lai nodrošinātu makroekonomisko stabilitāti, valdībai pastāv divas iespējas: stenot fiskālo, vai monetāro politiku.

Fiskālās un monetārās politikas pasākumi skar ne tikai valsts iekšējos, bet arī ārējos procesus, kurus ietekmē valūtas kursa izmaiņas.



1.4. att. Preču un naudas tirgus, fiskālās un monetārās politikas modelis¹⁶

U. Gods uztver, ka fiskālā politika galvenokārt tiek realizēta ar valsts budžeta starpniecību. Valsts budžets faktiski ir valsts izdevumu un ieņēmumu tāme. Valdība tos nosaka, cik liela kopprodukta daļa attiecīgajā finanšu gadā pārdalāma ar budžeta starpniecību, lai valsts varētu segt savus izdevumus, un kāda kopprodukta daļa paliek privātā sektorā kompetencē¹⁷.

Pēc autores viedokļa, raugoties nākotnē, jānorada, ka valsts izdevumu loma ekonomikas stabilizācijas procesā saglabāsies, iespējams, vajadzēs jaunas, globāla mēroga programmas gan ekoloģijā, gan atpalcības likvidēšanā pasaules nabadzīgajos reģionos, tomēr prognozēt tālāku valsts izdevuma īpatsvara pieaugumu nebūtu saprātīgi. Līdz ar to, cenšanās atrisināt ekonomiskās problēmas, koncentrējot arvien lielāku kopprodukta daļu valsts rīcībā, nav devusi un nedos gaidītos rezultātus. Panākumus var gūt, veidojot saprātīgas attiecības starp centralizācijas un decentralizācijas tendencēm, gan atsevišķā valstī, gan arī globālajā mērogā.

¹⁶ **Ball L.** *Money, Banking and Finance Markets*. Published by Worth Publishers. ISBN: 9781429244091, 2011. – 317 p.

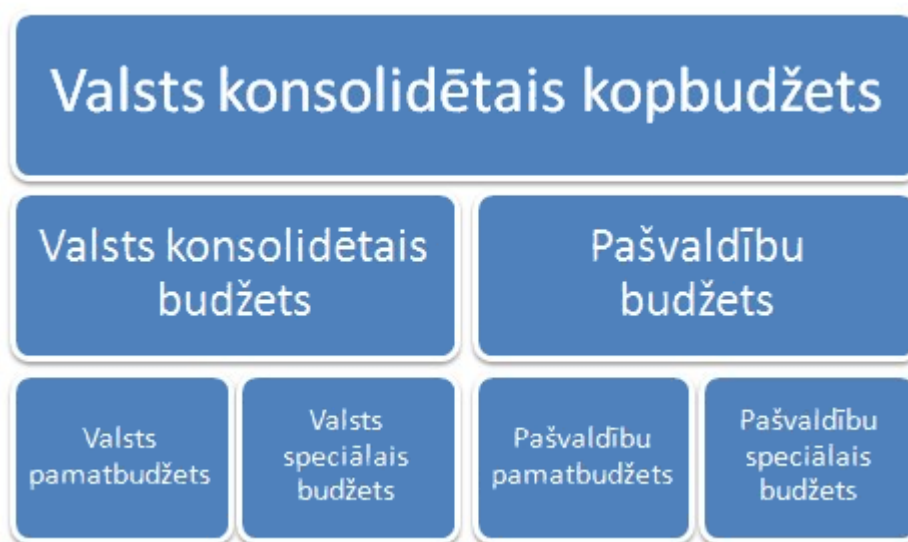
¹⁷ **Gokhale J.** *The Government Debt Iceberg*. Published by Institute of Economic Affairs. ISBN: 9780255366663, 2014. – 27 p.

Valsts uzdevums ir nodrošināt maksājumus pensionāriem, bezdarbniekiem, kā arī sociālos pabalstus atsevišķām iedzīvotāju grupām. Plašākā kontekstā viens no iespējamiem valsts uzdevumiem ir pārdaļīt ienākumus starp bagātājiem un nabadzīgajiem sabiedrības locekļiem, lai nodrošinātu taisnīgāku sabiedrību.

1.2. Budžeta deficīta izraisošie cēloņi un radītas sekas valsts ekonomikā

Lai valsts varētu veikt savas funkcijas, tās rīcībā ir jābūt noteiktam naudas līdzekļu kopumam jeb valsts finansēm. Šo naudas līdzekļu veidošana, sadale un izmantošana tiek veikta ar valsts budžeta starpniecību.

J. Gokhale grāmatā „*The Government Debt Iceberg*” norāda, ka valsts budžets ir valsts naudas ieņēmumu un izdevumu saraksts¹⁸. Līdz ar to, katrā atsevišķā valstī atbilstoši tās teritoriālajam iedalījumam tiek veidota noteikta budžeta sistēma. Piemēram, Latvijā pastāv sekojoša budžeta sistēma (sk. 1.5. att.).



1.5. att. Latvijas valsts kopbudžets un tā sastāvdaļas¹⁹

Ar valsts kopbudžetu saprot visu veidu nodokļu un nenodokļu ieņēmumu un izdevumu uzskaitījumu. Tā galvenā sastāvdaļa ir pamatbudžets. To veido visi valsts un pašvaldību ieņēmumi, kuri paredzēti šādu izdevumu segšanai: vispārējo izdevumu segšanai, kas nav domāti īpašiem mērķiem; valsts aizņēmumiem; izdevumiem valsts parāda apkalpošanai; valsts garantiju un galvojumu saistībām u. c.

Speciālo budžetu veido īpaši paredzēti ieņēmumi, un šie līdzekļi ir izmantojami atbilstoši ieņēmumiem. Svarīgākie no tiem ir: iedzīvotāju sociālās apdrošināšanas fonds, vides

¹⁸ Gokhale J. *The Government Debt Iceberg*. Published by Institute of Economic Affairs. ISBN: 9780255366663, 2014. – 36 p.

¹⁹ Valsts budžets. Latvijas Republikas Finanšu ministrija. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/valsts_budzets/

aizsardzības fonds, valsts autoceļu uzturēšanas fonds, valsts īpašuma un tā privatizācijas fonds, iedzīvotāju veselības aizsardzības speciālais fonds, mežkopības un ostu attīstības fonds.

Valsts kopbudžeta ietvaros tiek veidoti arī pašvaldību naudas līdzekļi. Tie ietver visus pašvaldību, kā arī to institūciju iekasētos jeb saņemtos ieņēmumus, kurus pašvaldības izlieto konkrētiem mērķiem.

Valsts kopbudžetā ir ieņēmumu un izdevumu daļa. Valsts ieņēmumi ir visi, atbilstoši valsts likumdošanai, valsts un pašvaldību institūciju iekasētie jeb saņemtie līdzekļi. Valsts ieņēmumu svarīgākie avoti ir: visu veidu nodokļi, valsts iekšējais un ārējais aizņēmums, naudas emisija.

Valsts kopbudžeta stāvokli raksturo budžeta saldo. Ja saldo ir pozitīvs, veidojas budžeta pārpalikums, ja saldo negatīvs, tad ir budžeta deficīts. Budžeta deficītu rādītājiem makroekonomikas teorijā un praksē pievērsta īpaša uzmanība. Saikne starp budžeta deficītu un valsts parādu vai arī maksājumu bilances tekošā konta stāvokli ir skaidri saskatāma.

W. Enders grāmatā „*Applied Econometric Times Series*” izšķir finansiālo un fiskālo budžeta deficītu vai pārpalikumu. Budžeta finansiālais deficīts vai pārpalikums ir starpība starp budžeta ieņēmumiem un izdevumiem, bet budžeta fiskālais deficīts vai pārpalikums ir budžeta finansiāla deficīta vai pārpalikuma un tīro valsts aizdevumu starpība²⁰.

Autore piekrīt iepriekš minētajam, jo raugoties uz pasaules praksi, ar budžeta deficītu ir saskārušās gandrīz visas pasaules valstis. Arī ekonomiskā teorija pieļauj deficīta veidošanos, tomēr ir atšķirības keinsianistu un monetāristu uzskatos. Piemēram, P. Smith grāmatā „*Bad Economics Pestilent Economists, Profligate Governments, Debt, Dependency and Despair*” norāda, ka Dž. Keinss un viņa sekotāji budžeta deficītu izvirza kā ekonomikas stimulēšanas stūrakmeni, tad monetāristi dod priekšroku sabalansētam budžetam, jo pēc viņu domām, budžeta deficīts rāda inflāciju, kas var destabilizēt valsts monetāro sistēmu²¹.

Pēc autores viedokļa gan keinsianistu, gan monetāristu koncepcijās ir racionāli apsvērumi. Ja dogmatiski turēties pie sabalansēta budžeta, tad tiks ierobežota fiskālās politikas loma ekonomikas stabilizācijas procesā. Bet, ja priekšplānā tiks izvirzīta budžeta deficīta ideja, tad ir jārēķinās ar negatīvām sekām.

Finanšu krīzes pētnieks S. Kim uztver, ka budžeta deficīts rodas gadījumos, ja noteiktā laika periodā valsts izdevumi pieaug straujāk nekā ieņēmumi²². Autore piekrīt šim apgalvojumam un uzskata, ja valsts izdevumi ir mazāki nekā ieņēmumi, veidojas budžeta

²⁰ **Enders W.** *Applied Econometric Times Series*. Published by Wiley. ISBN: 9780470505397, 2009. – 236 p.

²¹ **Smith P.** *Bad Economics Pestilent Economists, Profligate Governments, Debt, Dependency and Despair*. Published by Connor Court Publishing Pty Ltd. ISBN: 9781921421594, 2012. – 82 p.

²² **Kim S.** *Charade of the Debt Crisis*. Published by MintKit Press. ASIN: B008PUV646, 2012. – 11 p.

pārpalikums, bet līdzsvarots budžets ir tad, ja valsts izdevumi ir vienādi ar ieņēmumiem un tāds budžets ir makroekonomiskās stabilitātes svarīga izpausme.

Savukārt F.P. Caselli uztver, ka fiskālo deficītu veido finansiālā deficīta un tīro aizdevumu speciālajam budžetam kopsumma. Lai valsts varētu atļauties tērēt vairāk naudas līdzekļu, nekā ir tās ieņēmumu budžetā, tai ir nepieciešami papildus naudas līdzekļi, un tie kaut kur jāatrod. Tradicionāli pastāv šādi budžeta deficīta segšanas avoti: valsts aizņēmumi un naudas emisija²³.

Fiskālās politikas stabilizējošā iedarbība ir saistīta ar budžeta deficīta finansēšanas veidiem. Savukārt I. Fisher grāmatā „*The Debt-Deflation Theory of Great Depressions*” norāda, ka ir vairāki budžeta deficīta segšanas veidi²⁴:

1. **Budžeta deficīta monetizācija.** Deficīta segšanai tiek iedarbināta naudas drukāšanas mašīna jeb papildus naudas emisija ir budžeta deficīta segšanas avots. Centrālā banka pieļauj naudas masas pieauguma pārsniegumu pār reālā IKP pieaugumu. Rezultātā sabiedrība maksā inflācijas nodokli, kura viena daļa tiek pārdalīta par labu valstij. Rodas seņjorāža (seignorage) – Centrālā banka izmanto savas emisijas tiesības, un valdība gūst ienākumus no naudas emisijas. Ja valsts ir Starptautiskā Valūtas fonda dalībniece, tad fonda noteikumi neatļauj šādu bezatlīdzību, inflācijas radošu budžeta deficīta segšanas veidu.
2. **Tiešā aizņemšanās Centrālajā Bankā.** Centrālā banka var piedalīties valsts parāda finansēšanā. Šī forma ir rafinētāka nekā budžeta deficīta monetizācija, tomēr pēc būtības valdības tiešā līdzekļu aizņemšanās Centrālajā bankā visai maz atšķiras no budžeta deficīta monetizācijas, jo, aizņemoties naudu Centrālajā bankā, tiek palielināta naudas bāze un līdz ar to arī naudas masa apgrozībā. Līdz ar to, naudas emisijas mašīna sāk darboties, radot inflācijas sekas.
3. **Valsts kases parādzīmju un obligāciju pārdošana iekšējā un ārējā tirgū.** Ja valsts vērtspapīrus pērk privātbankas, firmas vai mājsaimniecības, tad naudas piedāvājums kopumā netiek palielināts. Ar to šī aizņemšanās forma pozitīvi atšķiras no tiešās aizņemšanās Centrālajā bankā. Tomēr lielu aizņēmumu saņemšana iekšzemes komercbankās var nelabvēlīgi ietekmēt kopējā pieprasījuma struktūru un ierobežot ekonomisko izaugsmi, jo šāda aizņemšanās var ierobežot privātās investīcijas gan tiešā, gan arī netiešā veidā. Notiek privātinvestīciju līdzekļu pārdale par labu valsts sektoram un liela naudas līdzekļu aizņemšanās vietējā tirgū izraisa procentu likmju pieaugumu, kas

²³ **Caselli F.P.** *Government Debts and Financial Markets in Europe*. Published by Pickering & Chatto Ltd. ISBN: 9781851969623, 2008. – 16 p.

²⁴ **Fisher I.** *The Debt-Deflation Theory of Great Depressions*. Published by CreateSpace Independent Publishing Platform. ISBN: 9781453624456, 2010. – 27 p.

izspiedīs privātos ieguldījumus. Lai valsts aizņemšanās neradītu procenta likmju pieaugumu vietējā naudas tirgū, valsts var aizņemties naudu ārējā tirgū. Šāda rīcība ir pamatota, jo, mazāk aizņemoties naudu iekšējā tirgū, tiek stimulēts iekšējo procentu likmju samazināšanas process, dodot iespēju palielināt tautas saimniecības kreditēšanas procesu. Jāatceras, ka aizņemšanās ārvalstīs palielinās valsts ārējo parādu, kas būs jāatmaksā.

4. **Valsts parāda monetizācija.** Centrālā banka var izpirkt valsts vērtspapīrus no privātā sektora. Šādas operācijas Centrālo banku praksē sauc par atklātā tirgus operācijām, tās veic naudas piedāvājuma regulēšanas interesēs.

Budžeta deficīts ir organiski saistīts ar valsts parādu. Budžeta deficīts atražo valsts parādu:

1.1. formula²⁵

DEF pieaug → valsts aizņēmumi pieaug → D^g pieaug → jauni valsts aizņēmumi pieaug

kur

DEF – budžeta deficīts;

D^g – valsts parāds.

Valsts parāds ir kopējo valsts saistību summa iekšējiem un ārējiem kreditoriem, kas jāsedz no valsts budžeta līdzekļiem. Valsts parāds nav viena gada parāds, tas ietver visus iepriekšējos gados uzkrātos parādus. Valsts parādu var izteikt:

1.2. formula²⁶

$$D^g - D^g_{n-1} = G + rD^g_{n-1} + TF - T$$

kur

D_g – valsts tīrais parāds;

D^g_{n-1} – iepriekšējo gadu valsts tīrie parādi;

rD^g_{n-1} – ikgadējie procentu maksājumi par uzkrātiem parādiem;

G – valdības pirkumi, ieskaitot investīcijas;

TF – valdības transfertmaksājumi;

T – nodokļi un pārējie valdības ieņēmumi.

Pārveidojot iepriekšējo vienādību, iegūst:

1.3. formula²⁷

$$D^g = D^g_{n-1} + rD^g_{n-1} + G + TF - T$$

²⁵ **Minton-Beddoes Z.** *Debts, Deficits and Dilemmas: A Crash Course on the Financial Crisis and its Aftermath.* Published by Economist Books. ISBN: 1781253781, 2014. – 53 p.

²⁶ See at the same literary source. – 53 p.

²⁷ See at the same literary source. – 53 p.

Vienādības labā puse izsaka budžeta deficītu, bet kreisā – valsts parāda izmaiņas. Tātad valsts parāda izmaiņas ir vienādas ar budžeta deficītu. Valsts budžeta deficīta un valsts parāda absolūtie rādītāji nevar kalpot par drošiem makroekonomisko procesu atspoguļotājiem. Šeit jālieto valsts parāda relatīvie rādītāji. Lai raksturotu valsts parāda rādītājus ilgā laika periodā, lieto divus rādītājus:

1.4. formula²⁸

Valsts parāds/IKP = D^g/GDP	Valsts parāds/preču eksports = D^g/X
-------------------------------	--

Abi šie rādītāji atspoguļo parāda nastu ilgākā laika periodā. Tos varētu nosaukt par valsts parāda seguma rādītājiem. Pirmajā gadījumā: valsts parāda īpatsvars valsts kopproduktā. Otrajā – valsts parāda īpatsvars valsts preču un pakalpojumu eksportā. Valsts parāda rādītāji īsā laika periodā izsaka ikgadējā valsts parāda apkalpošanas summas attiecības pret iekšzemes kopproduktu vai pret preču un pakalpojumu eksportu.

1.3. Valsts parāda jēdziens un struktūra

Valsts parāda pieaugumu ilgtermiņā galvenokārt nosaka nepieciešamība finansēt valsts budžeta deficītu. Valstij jāaizņemas galvenokārt tāpēc, lai nodrošinātu resursus kopējās finansēšanas nepieciešamības segšanai. Kopējo finansēšanas nepieciešamību veido valsts budžeta deficīts, valsts parāda atmaksājamās saistības, valsts budžeta finansējamie tīrie aizdevumi (pārsvārā tie tiek izsniegti pašvaldībām) un vajadzība uzturēt likviditātes rezervi valsts budžeta izpildes cikla svārstību izlīdzināšanai vai valsts pārfinansēšanas riska vadībai.

Termins "valsts parāds" tiek lietots ļoti plašā nozīmē, tomēr no uzskaites viedokļa tam ir vairākas definīcijas. Izšķir valsts iekšējo un ārējo parādu.

Valsts iekšējais parāds. Mūsdienās galvenais budžeta deficīta segšanas avots ir valsts aizņēmums no iedzīvotājiem. Valsts izlaiž apgrozībā iekšējā aizņēmuma parādzīmes un pārdod tās juridiskām un fiziskām personām. Tās uzkrājas no gada uz gadu un kļūst par valsts iekšējo parādu. Jāpiebilst, ka valsts iekšējo parādu veido arī tādi avoti kā aizņēmumi no komercbankām, dažādas parādsaistības, kuras aņņemas segt valdība, u. c.

Grāmatas „*The Debt Resister's Operations Manual*” autors S. Debt norāda, ka valsts iekšējais parāds ir uzkrāta naudas summa, kuru valdība ir aizņēmusies no savas valsts fiziskām un juridiskām personām, kā arī valdības pārņemtās parādu saistības²⁹.

²⁸ **Minton-Beddoes Z.** *Debts, Deficits and Dilemmas: A Crash Course on the Financial Crisis and its Aftermath.* Published by Economist Books. ISBN: 1781253781, 2014. – 54 p.

²⁹ **Debt S.** *The Debt Resister's Operations Manual.* Published by PM Press. ISBN: 978-1604866797, 2014. – 62 p.

Autore piekrīt S. Debt teiktajam un vēlas piebilst, ka valsts iekšējā parāda pieaugums ir mazāk bīstama parādība salīdzinājumā ar līdzīgām tendencēm ārējā parāda rādītājos. Jo iekšējais parāds nozīmē resursu pārdali valsts iekšienē ar budžeta starpniecību un šie naudas līdzekļi paliek valstī un veido maksātspējīgo pieprasījumu, lai iegādātos personiskā patēriņa un kapitālpreces. Līdz sliktāka parādība valsts ekonomikā ir tad, ja no tās aizplūst naudas līdzekļi tiek samaksāti ārzemniekiem kā procentu maksājumi, un atmaksātās parāda summas, t.i., summas, kuras veido valsts ārējo parādu.

Valsts ārējais parāds. Pastāv C.E. Walsh izteikta doma, ka valsts ārējais parāds ir visu to kredītu summa, kurus valsts pastāvīgie iedzīvotāji aizņēmušies no ārzemniekiem un kuri jāatmaksā ārvalstu valūtā ar precēm vai pakalpojumiem³⁰.

Krīzes procesu pētnieks M. Holland grāmatā „*A Nation in Red*” norāda, ka valsts ārējo parādu veido³¹:

1. Ilgtermiņa parāds – kredīti (ilgāk par gadu), kurus ņēmusi vai garantējusi valdība un pašvaldības, kā arī kredīti, kurus bez valsts garantijām saņēmušas bankas, uzņēmumi vai iedzīvotāji;
2. Starptautiskā Valūtas fonda līdzekļi, kurus valsts saņēmusi konkrētu mērķu īstenošanai – nacionālās valūtas stabilizācijai un ekonomikas pārstrukturēšanai;
3. Īstermiņa parāds – to veido kā valsts, tā arī privātie aizņēmumi, kuru atmaksas termiņš ir īsāks par gadu.

Pamatojoties uz iepriekš izklāstītā var secināt, ka iekšējo un ārējo parādu kopsumma veido valsts kopējo parādu. Pēc autores viedokļa svarīgs jautājums vēl ir – valsts spēja pildīt savas saistības attiecībā pret ārvalstu kreditoriem. Tas savukārt ir atkarīgs no vairākiem faktoriem un galvenie no tiem:

- Nacionālās ekonomikas izaugsmes iespējas;
- Ieguldījumi investīcijās un to efektīva izmantošana;
- Ārējā parāda pieauguma un eksporta apjoma attiecības. Ja ieņēmumi no eksporta aug straujāk nekā ārējā parāda apkalpošanas maksājumi valsts ir spējīga pildīt savas saistības attiecībā pret ārvalstu aizdevējiem Taču, ja ārējā parāda apkalpošanas maksājumi ir lielāki nekā ieņēmumi ārvalstu valūtā, valstij rodas maksājumu bilances problēmas;
- Jaunu kredītīgumu parakstīšana par ievērojamām summām, kaut arī tie būtu salīdzinoši lēti un šķietami izdevīgi. Jāievēro valsts kopējā ārvalstu kredītu apjoma griesti.

³⁰ Walsh C.E. *Monetary Policy and Theory*. Published by The MIT Press. ISBN: 9780262013772, 2010. – 37 p.

³¹ Holland M. *A Nation in Red: The Government Debt Crisis and What We Can Do About It*. Published by McGraw-Hill. ISBN: 9780071829793, 2013. – 51 p.

Latvijas Valsts kases interneta mājaslapā ir pieejama vispārējās valdības parāda struktūrshēma, kas ietver centrālās valdības parādu un pašvaldību parādu (sk. 1.6. att.).



1.6. att. Vispārējās valdības parāda struktūrshēma³²

Latvijas Valsts kases mājaslapā ir norādīts, ka Latvijas centrālās valdības parāds (angļu valodā – Central Government Debt) ietver valsts struktūru un valsts sociālās apdrošināšanas struktūru (t.i., valsts speciālā budžeta) uzņemtās un neatmaksātās parāda saistības. Valsts speciālā budžeta aizņēmumi no valsts pamatbudžeta tiek konsolidēti vispārējās valdības sektora ietvaros, izslēdzot tos gan no centrālās valdības parāda, gan no vispārējās valdības parāda kopējā apjoma³³.

Savukārt pašvaldību parādu (angļu valodā – Local Government Debt) veido pašvaldību uzņemtās un neatmaksātās parāda saistības. Pašvaldības var aizņemties no valsts, noslēdzot līgumu ar Valsts kasi, vai ar finanšu ministra atļauju no komercbankām, ja komercbankas piedāvā labvēlīgākus aizņēmuma nosacījumus. Pašvaldību parādsaistības pret valsti (centrālo valdību) tiek konsolidētas vispārējās valdības sektora ietvaros, izslēdzot tās no vispārējās valdības parāda kopējā apjoma³⁴.

Pēc autores viedokļa jāpievērš uzmanība tam, ka centrālās valdības parāds veido lielāko daļu no vispārējās valdības parāda apjoma, un Latvijā to pārvalda Valsts kase. Papildus jāatzīmē, ka ar terminu „valsts ārējais parāds” dažkārt raksturo arī vispārējās valdības un privātā sektora kopējo ārējo parādu, kuru uzskaita Latvijas Banka maksājumu bilances statistikas vajadzībām.

Nobeigumā jāpiebilst, ka valstij jāapkalpo savs parāds, tas nozīmē, ka valstij ir jāsedz ikgadējie procentu maksājumi un kārtējā dzēšamo parādu summa. Valstij ir jāveic zināmas ekonomiskas stabilizācijas un regulēšanas funkcijas, kas ir saistītas ar izdevumiem. Kaut arī

³² Kas ir valsts parāds? Valsts Kase. Pieejams: <http://www.kase.gov.lv/l/kas-ir-valsts-parads/7382>

³³ Sk. turpat

³⁴ Sk. turpat

principā pret valsts ekonomisko regulēšanu nav iebildumu, tomēr nav skaidrs, kādā apjomā to nepieciešams veikt.

C.T.S. Ragan norāda, ka valsts kā birokrātiska sistēma ne visai efektīvi pilda savas funkcijas, ne vienmēr racionāli izlietojot savus līdzekļus, tāpēc tai jācenšas pēc iespējas mazāk iejaukties ekonomikas sfērā, vairāk brīvības nodrošinot privātajam sektoram³⁵.

Autore daļēji piekrīt šim apgalvojumam un vēlas piebilst, ka valsts izdevumi ir fiskālā mehānisma viena puse, lai segtu izdevumus, veicot savas budžeta funkcijas, valstij ir nepieciešami ienākumi. Lielāko daļu no valsts ieņēmumiem veido nodokļi un samaksa par valsts sektora sniegtajiem pakalpojumiem, kā arī procenti no valsts aktīviem.

Katrs no uzskaitītiem nodokļa elementiem ir saistīts ar noteiktu ekonomisko uzvedību un rīcības motivāciju. Tieši šī iemesla dēļ ir daudzi mēģinājumi, centieni apiet ar līkumu nodokļu likumus, pēc iespējas nodokļus nemaksāt vai izmantot sava labā vismazākās nepilnības nodokļu likumdošanā.

Ēnu ekonomika veicina nevienlīdzīgu konkurenci, izkropļo tirgu un negatīvi ietekmē nodokļu iekasēšanu, kā arī tās dēļ pieejamie statistikas dati var sniegt politikas veidotājiem maldīgu priekšstatu par norisēm tautsaimniecībā. Ēnu ekonomika nav unikāla pieredze, neuzskaitītā ekonomikas daļa ir visās valstīs, un nav vienas un absolūti neklūdīgas metodes, kā ar šo parādību cīnīties un to pilnībā uzvarēt.

³⁵ **Ragan C.T.S., Lipsey R.G.** *Macroeconomics*. Published by Pearson Addison Wesley. ISBN: 9780321242075, 2004. – 328 p.

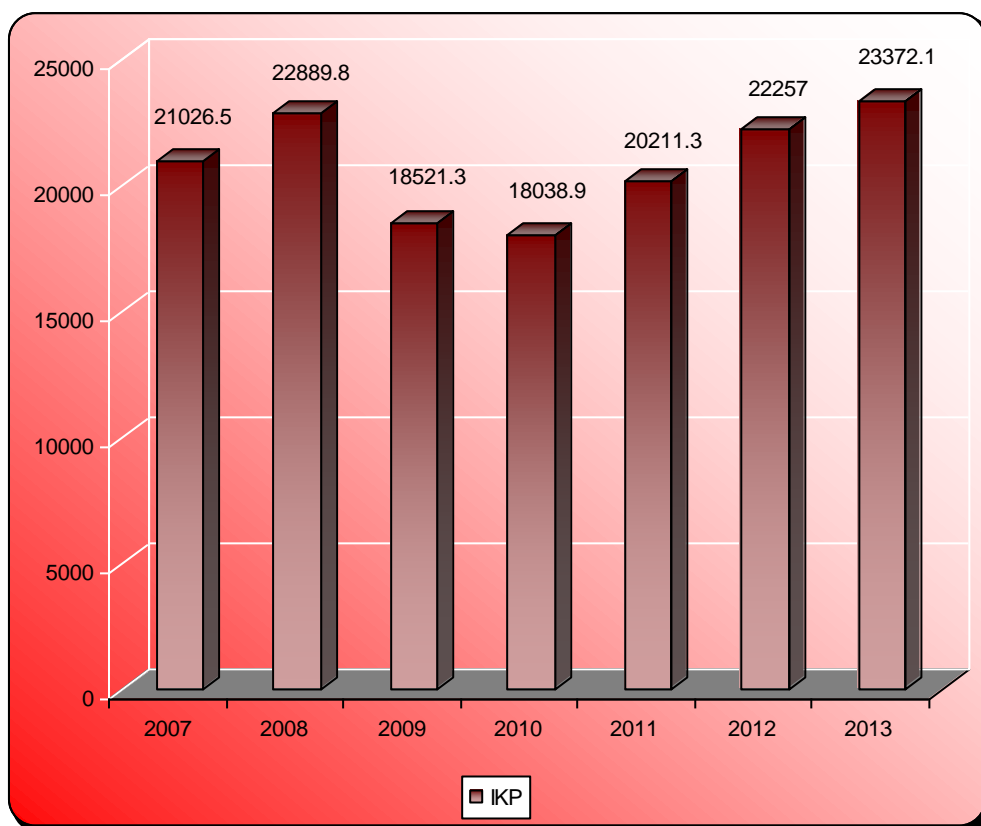
2. LATVIJAS EKONOMIKAS RAKSTUROJUMS

2.1. Iekšzemes kopprodukts

2007. gadā Latvijas iekšzemes kopprodukts (turpmāk tekstā – IKP) veidoja 21 026,5 milj. EUR. 2008. gadā Latvijas IKP pieauga par 8,8% veidojot gada beigās – 22 889,8 milj. EUR.

Finanšu krīzes iespaidā 2009. gadā IKP saruka par 19%, veidojot 18 521,3 milj. EUR., bet 2010. gadā par 2,6% (jeb 482,4 milj. EUR) veidojot gada beigās – 18 038,9 milj. EUR. Jāpiebilst, ka finanšu krīzes gados Latvijas IKP samazinājums bija viens no lielākajiem Eiropā.

2011. gadā ir vērojama mērena Latvijas ekonomiskā izaugsme, IKP pieauga par 12%, veidojot gada beigās – 20 211,3 milj. EUR. Jāatzīmē, ka 2012. gadā IKP pieaugums bija straujāks nekā 2013. gadā (+5%), veidojot – 10,1%. Jāpiebilst, ka Latvijas ekonomisko izaugsmi 2011.-2013. gadā galvenokārt veicināja straujš eksporta pieaugums.

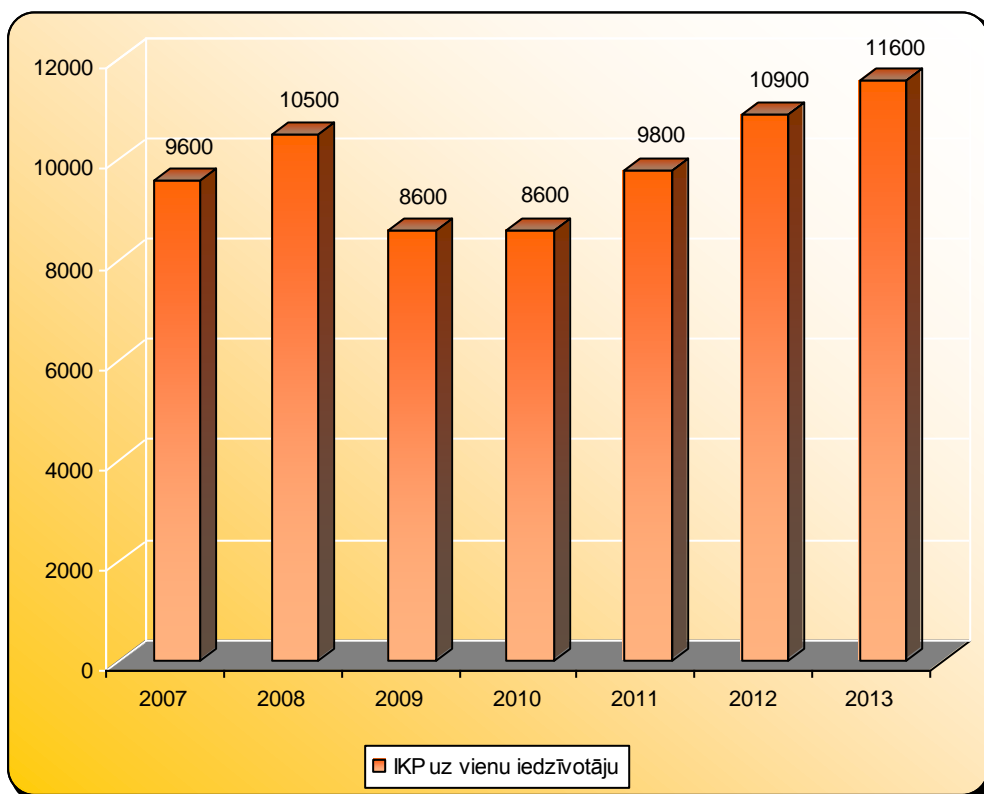


2.1. att. Iekšzemes kopprodukts faktiskajās cenās, 2007.-2013. gadā, milj. EUR³⁶

2007. gadā IKP sadalījuma uz vienu iedzīvotāju veidoja – 9 600 EUR/gadā, jeb 800 EUR mēnesī. 2008. gadā šis rādītājs pieauga par 9,3%, veidojot 10 500 EUR/gadā, jeb 875 EUR mēnesī.

³⁶ GDP and main components – Current Prices. Eurostat. Available: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

Finanšu krīzes gados Latvijā bija vērojams straujākais IKP samazinājums Eiropā. Līdz ar to, 2009. un 2010. gadā IKP sadalījumā uz vienu iedzīvotāju veidoja – 8 600 EUR/gadā, jeb 716 EUR mēnesī.



2.2. att. Iekšzemes kopprodukts sadalījumā uz vienu iedzīvotāju, 2007.-2013. gadā, EUR/gadā³⁷

2011. gadā atsakoties ekonomiskajai izaugsmei IKP rādītājs sadalījumā uz vienu iedzīvotāju sāka pieaugt, veidojot 9800 EUR/gadā (jeb 816 EUR mēnesī). 2012. gadā šis rādītājs pieauga vēl par 11,2%, bet 2013. gadā – par 6,4%, veidojot gada beigās 11 600 EUR/gadā, jeb 966 EUR mēnesī.

Par spīti saspringtajai ekonomiskajai situācijai ārējā vidē Latvijas tautsaimniecības izaugsme turpinās un tā ir viena no straujākajām Eiropā. Salīdzinot ar krīzes zemāko punktu 2009. gadā, Latvijas IKP 2013. gadā ir vairāk nekā 30% lielāks.

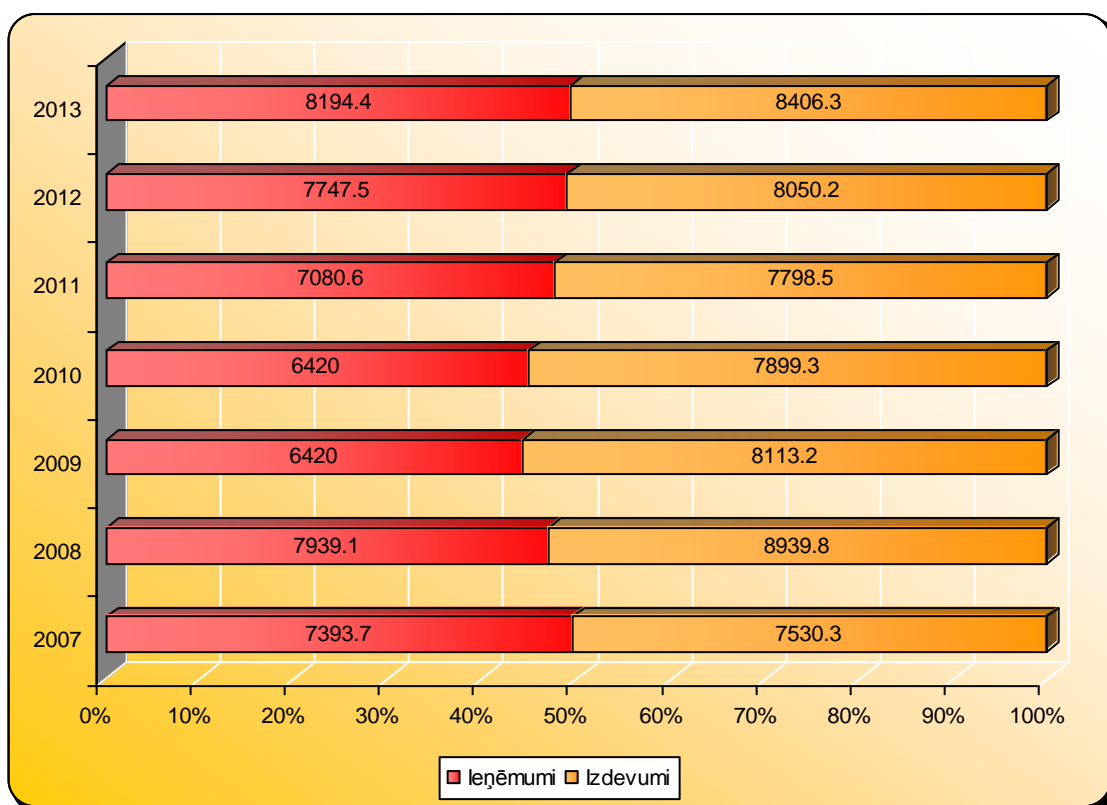
2.2. Budžeta deficīts

2007. gadā Latvijas valsts budžeta ieņēmumi veidoja 7 393,1 milj. EUR, bet izdevumi 7 530,3 milj. EUR. 2008. gadā ir vērojams valsts budžeta ieņēmumu (+ 7,3%) un izdevumu (+ 18,7%) pieaugums.

³⁷ GDP and main components – Current Prices. Eurostat. Available: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

Finanšu krīzes iespaidā Latvijas budžeta ieņēmumi 2009. gadā saruka par 19%, bet izdevumu samazinājums bija relatīvi zemāks par ieņēmumu kritumu (- 9,2%). 2010. gadā valsts budžeta ieņēmumi palika nemainīgi veidojot 6 420 milj. EUR, bet izdevumu struktūrā ir vērojams samazinājums par 2,6%.

Atsakoties ekonomiskajai izaugsmei Latvijas budžeta ieņēmumi sāka pieaugt, veidojot 2011. gada beigās – 7 080,6 milj. EUR. Savukārt budžeta izdevumu struktūrā ir vērojams turpmākais izdevumu samazinājums (-1,2%). 2012. gadā Latvijas budžeta ieņēmumi pieauga par 9,4% veidojot 7 747,5 milj. EUR. Jāpiebilst, ka 2012. gadā ņemot vērā budžeta ieņēmumu pieaugumu sāka pieaugt arī budžeta izdevumu apjoms, veidojot gada beigās – 8 050,2 milj. EUR. 2013. gadā budžeta ieņēmumi pieauga par 5,7%, bet izdevumu pieaugums sasniedzis – 4,4%.

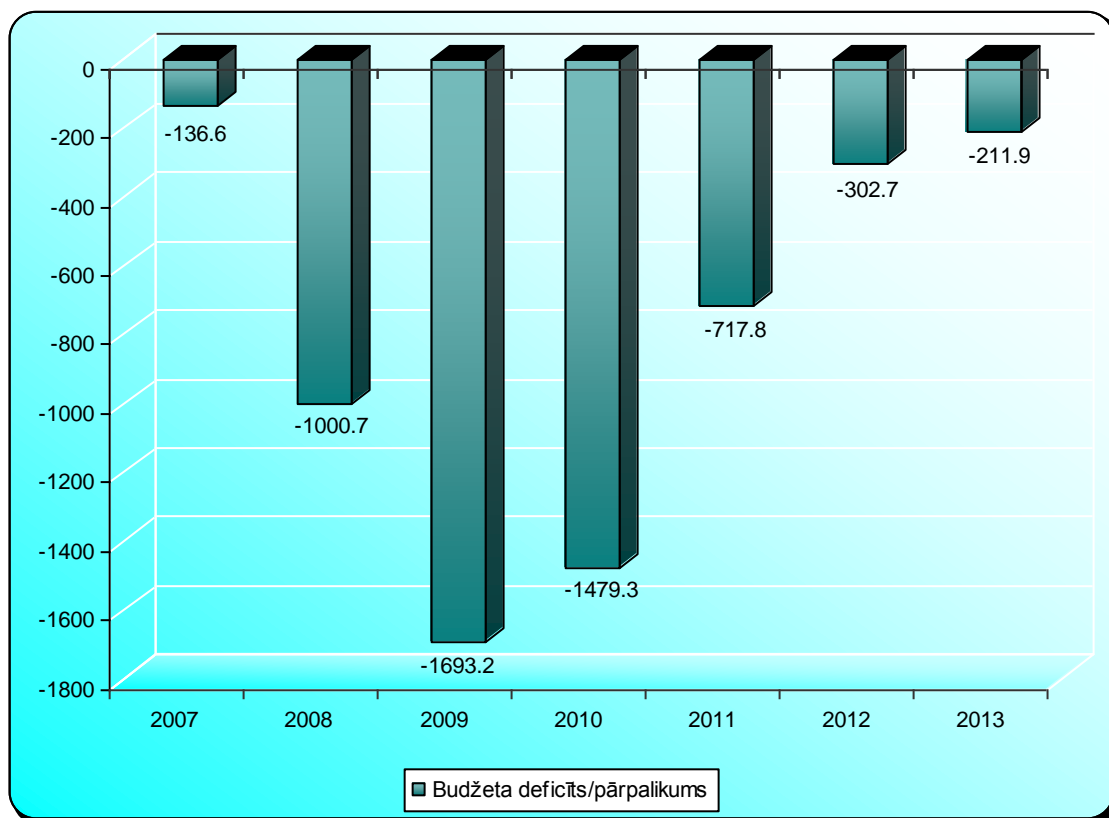


2.3. att. Valsts budžeta ieņēmumu un izdevumu struktūra, 2007.-2013. gadā, milj. EUR³⁸

Jāatzīmē, ka 2007.-2013.g. laika periodā Latvijas budžeta struktūrā ir vērojams budžeta deficīts. Lielākais budžeta deficīts vērojams 2009. gadā, veidojot – 1 693,2 milj. EUR, bet viszemākais – 2007. gadā (- 136,6 milj. EUR).

³⁸ Vispārējās valdības sektora galvenie rādītāji. Latvijas Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/Selection.aspx?px_path=ekfin__lkgad%C4%93jie%20statistikas%20dati__Vald%C4%ABbas%20finanses&px_tableid=VF0010_euro.px&px_language=lv&px_db=ekfin&rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

Jāpiebilst, ka Latvijas budžeta deficīta samazinājums pēckrīzes gados ir vērojams kopš 2011. gada (– 717,8 milj. EUR). Savukārt 2012. gadā budžeta deficīts samazinājās par 57% (jeb 685,1 milj. EUR), bet 2013. gadā par 29,9% (jeb 90,8 milj. EUR). Salīdzinot ar budžeta deficīta zemāko punktu 2009. gadā (– 1 693,2 milj. EUR), Latvijas budžeta deficīts 2013. gadā (– 211,9 milj. EUR) samazinājās vairāk nekā septiņas reizes.



2.4. att. Valsts budžeta deficīts/pārpalikums, 2007.-2013. gadā, milj. EUR³⁹

Nemot vērā, ka 2012. gadā vispārējās valdības budžeta deficīts bija ievērojami zem 3% Māstrihtas kritērija, Eiropas Komisija ir atcēlusi *Lēmumu 2009/591/EK par pārmērīga budžeta deficīta pastāvēšanu Latvijā*⁴⁰.

2013. gada ziņojumā par Latvijas tautsaimniecības attīstību ir norādīts, ka vispārējās valdības budžeta prognozējamais deficīts 2013. gadā varētu būt 1,3% no IKP. Savukārt 2014. gadā Latvijas valsts budžets ir pieņemts ar deficītu 0,9% apmērā no IKP, bet 2015. un 2016. gadā tiek plānots, ka vispārējās valdības budžeta deficīts nepārsniegs 0,9% no IKP.

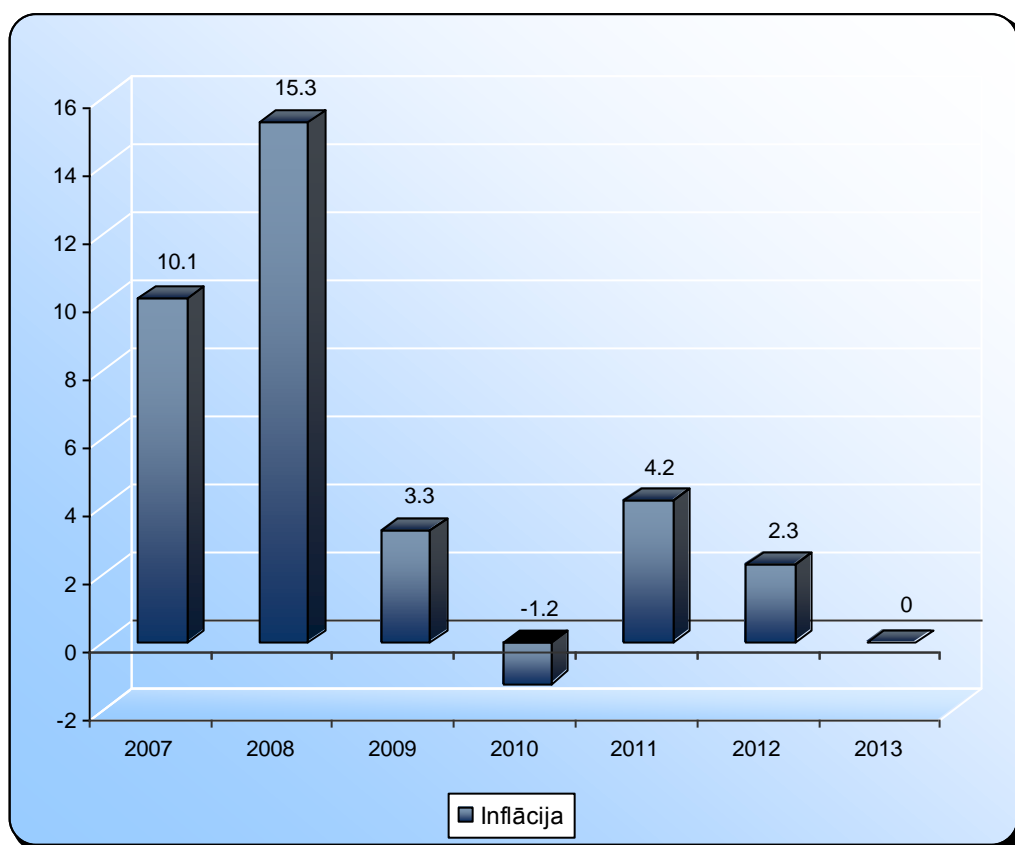
³⁹ Vispārējās valdības sektora galvenie rādītāji. Latvijas Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/Selection.aspx?px_path=ekfin__lkgad%C4%93jie%20statistikas%20dati__Vald%C4%ABbas%20finanses&px_tableid=VF0010_euro.px&px_language=lv&px_db=ekfin&rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

⁴⁰ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību (Rīga, 2013. gada decembris). Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. Pieejams: http://www.em.gov.lv/images/modules/items/tsdep/zin_2013_2/2013_dec.pdf

2.3. Inflācija un patēriņa cenas

Saskaņoto patēriņa cenu indeksu (Harmonized Indices of Consumer Prices – HICP) izmanto patēriņa cenu izmaiņu salīdzināšanai Eiropas Savienības (ES) dalībvalstīs, kā arī cenu stabilitātes mērīšanai eiro zonā un ES valstīs, kas plāno pievienoties eiro zonai (viens no t.s. Māstrihtas kritērijiem). Ņemot vērā to, ka Latvija ir Eiropas Savienības dalībniece un 2014. gada 1. janvārī iestājās eiro zonā, Latvijā saskaņotais patēriņa cenu indekss tiek lietots patēriņa cenu izmaiņu salīdzināšanai.

Pēc krīzes izraisītās deflācijas, kad 12-mēnešu patēriņa cenu deflācija 2010. gadā veidoja – 1,2%, cenas atkala sāka pieaugt. 2011. gadā 12-mēnešu patēriņa cenu inflācija bija 4,2%, bet 2012. gadā 2,3%. Jāpiebilst, ka 2013. gadā inflācijas līmenis ir tuvs deflācijas robežai un veido 0%.



2.5. att. Inflācija, 2007.-2013. gadā, %⁴¹

Pēc autores uzskata, 2012. gadā inflāciju galvenokārt noteica cenu palielinājums dabasgāzei, pārtikai un degvielai. Liela ietekme bija arī naftas cenu dinamikai pasaulē.

2013. gadā, neskatoties uz Latvijas izaugsmi, kas bija viena no straujākajām starp Eiropas Savienības valstīm, patēriņa cenas kopumā saglabāja ļoti mērenu dinamiku. Inflāciju 2013. gadā

⁴¹ HICP – annual data, Eurostat. Available: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=prc_hicp_aind&lang=en

galvenokārt noteica cenu samazinājums transportam, siltumenerģijai un pārtikas cenām, kā arī izdevumu pieaugums pakalpojumiem. Liela ietekme bija pārtikas un degvielas cenu dinamikai pasaulē.

2013. gada decembrī pasaules cenas pārtikas precēm bija par 3,4% zemākas, salīdzinot ar 2012. gada decembri. Lielā mērā tas atspoguļojās arī Latvijas cenās, jo vislielākā bija tieši cenu kritumam maizei un labības produktiem, būtiski cenas samazinājās arī olām. Lielākā paaugstinošā ietekme uz kopējo cenu līmeni pārtikas produktu grupā bija piena produktiem⁴².

2.1. tabula

Patēriņa cenu indekss (2010 = 100), 2011.-2014. gadā⁴³

	Visas preces un pakalpojumi											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
2011	102.3	102.6	103.3	104.5	104.9	105.2	104.9	104.5	104.9	105.1	105.1	105.1
2012	106.0	106.1	106.7	107.4	107.2	107.2	106.6	106.3	106.8	106.8	106.7	106.8
2013	106.6	106.5	107.0	107.0	107.1	107.3	107.0	106.1	106.4	106.8	106.3	106.3
2014	107.0	107.0	107.3	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Liela ietekme pārtikas grupā bija arī cenu kritumam kafijai un tējai (par 10,7%). Pasaules cenas kafijai samazinājās vidēji par 15%, bet tējai vairāk nekā 30%.

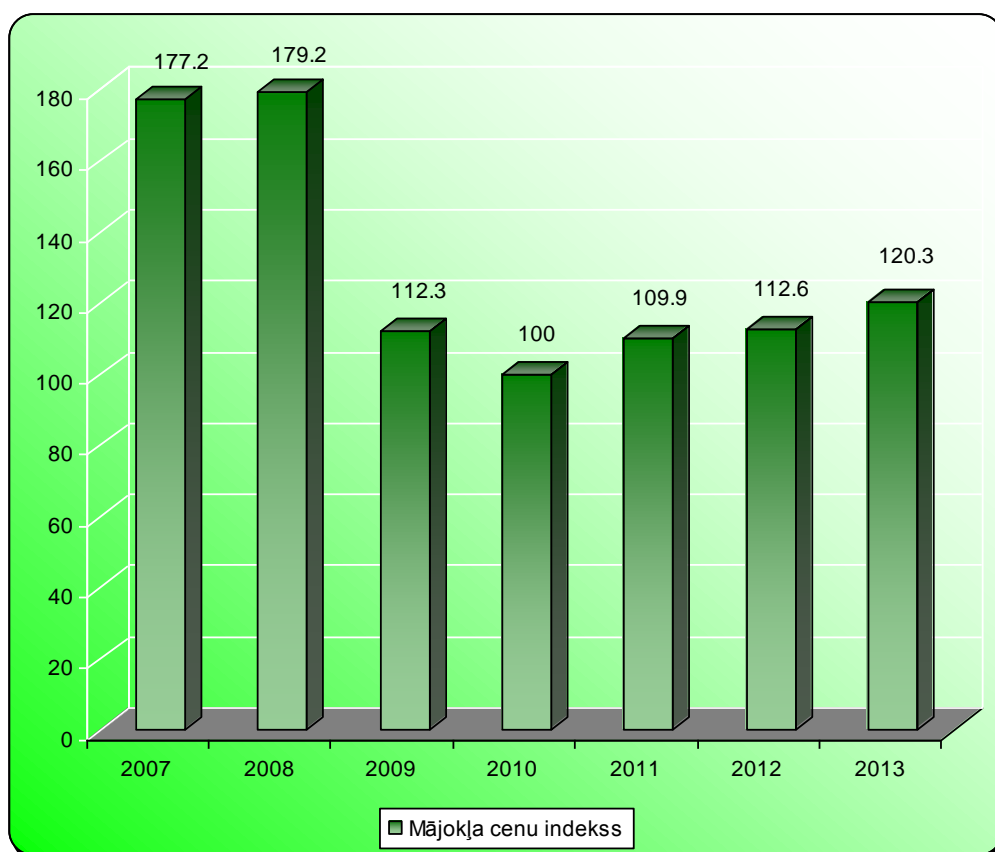
Cenu kāpums pakalpojumiem, kas pieauga par 1,2% un kopējo cenu līmeni paaugstināja par 0,33%. Pakalpojumu grupā cenu pieaugumu galvenokārt ietekmēja cenu kāpums daļai ar mājokļa uzturēšanu saistīto pakalpojumu (īres maksai, remontam, uzkopšanai, ūdens piegādei u.c.), ar veselības aprūpi saistītiem pakalpojumiem, ēdināšanas, friziera un skaistumkopšanas pakalpojumiem⁴⁴.

Mājokļa cenu indekss (House prices index) atspoguļo iedzīvotāju iegādāto mājokļu cenu pārmaiņas brīvajā tirgū noteiktā laika periodā. Mājokļa cenu indekss aptver visus mājokļu pirkumus neatkarīgi no īpašuma iegādes mērķa un turpmākā izmantošanas veida. Jāatzīmē, ka mājokļa cenu indekss aptver darījumus, kas noslēgti starp māsaimniecībām no vienas puses un komersantiem, valsts vai pašvaldību iestādēm no otras puses, kā arī starp divām vai vairākām māsaimniecībām.

⁴² Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību (Rīga, 2013. gada decembris). Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. Pieejams: http://www.em.gov.lv/images/modules/items/tsdep/zin_2013_2/2013_dec.pdf

⁴³ Patēriņa cenas – galvenie rādītāji. Latvijas Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/paterina-cenas-galvenie-raditaji-30385.html>

⁴⁴ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību (Rīga, 2013. gada decembris). Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. Pieejams: http://www.em.gov.lv/images/modules/items/tsdep/zin_2013_2/2013_dec.pdf



2.6. att. Mājokļa cenu indekss, 2007.-2013, %⁴⁵

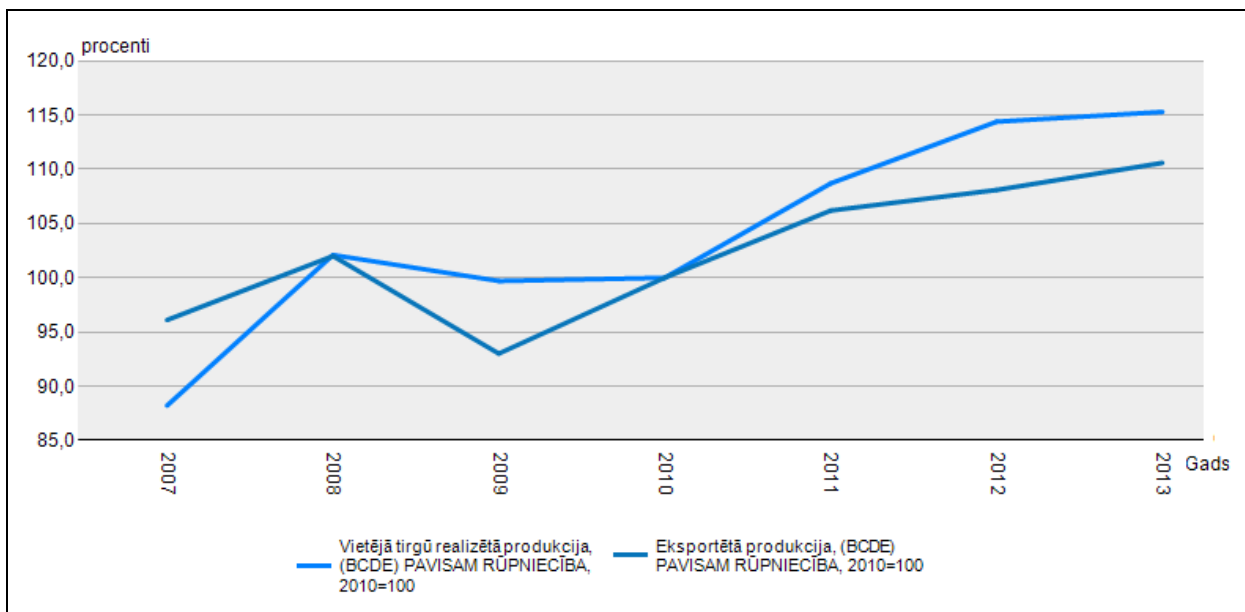
Finanšu krīzes laikā vislielākais satricinājums bija vērojams Latvijas būvniecības un nekustamo īpašumu nozarē. 2009. gadā finanšu krīzes iespaidā, mājokļa cenu indekss samazinājās par 37,3% veidojot 112,3. 2010. gadā mājokļa cenu indekss samazinājās vēl par 10,9%. Atsakoties ekonomiskajai izaugsmei, nekustamo īpašumu cenas sāka pieaugt. Līdz ar to, 2011. gadā mājokļa cenu indekss pieauga par 9,9%, 2012. gadā – par 2,4%, bet 2013. gadā – par 6,8%.

2.4. Ražotāju cenas

Latvijā ražotāju cenu samazinājums sākās agrāk nekā patēriņa cenām. Ražotāju cenas sāka samazināties 2008. gada otrajā pusē. Cenas samazinājās gan vietējā tirgū realizētai, gan eksportētai produkcijai.

2009. gadā ir vērojama gan vietējā tirgū realizētās, gan eksportētās produkcijas cenu deflācija. Vietējā tirgū realizētās produkcijas cenu kritums bija saistīts ar straujo iekšzemes patēriņa samazināšanos, bet eksportētās produkcijas – ar Latvijas galveno eksportpreču, t.s. kokmateriālu un pārtikas preču, cenu kritumu pasaules tirgos.

⁴⁵ House prices index, Eurostat. Available: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=prc_hpi_a&lang=en



2.7. att. Ražotāju cenu dinamika, 2011.-2013. gadā, %⁴⁶

Ražotāju cenas pēc 2009. gada cenu samazinājuma 2010. gadā atsāka pieaugt. Vietējā tirgū realizētās produkcijas kāpumu ietekmēja iekšzemes pieprasījuma stabilizēšanās, bet eksportētās produkcijas cenas pamatā noteica Latvijas galveno eksportpreču, t.s. kokmateriālu, metāla izstrādājumu un pārtikas preču cenu kāpums pasaules tirgos.

Ražotāju cenas pēc strauja ražotāju cenu pieauguma 2010. gadā un 2011. gada pirmajā pusē turpmākajos mēnešos kopumā bija mērenas. 2012. gadā ražotāju cenas uzradīja nelielu, bet stabilu pieaugumu, galvenokārt pateicoties augošajam pieprasījumam iekšējā tirgū. 2012. gadā cenas pieauga par 3,6% salīdzinājumā ar iepriekšēja gada attiecīgiem datu rezultātiem. Gada laikā vietējā tirgū realizētajai produkcijai ražotāju cenas pieauga par 4,2%, bet eksportētajai produkcijai – par 2,9%⁴⁷.

2013. gada decembrī cenas ir kāpušas par 0,3% salīdzinājumā ar iepriekšēja gada attiecīgo periodu. Gada laikā vietējā tirgū realizētajai produkcijai ražotāju cenas samazinājušās par 0,6%, bet eksportētai produkcijai pieaugušas par 1,3%. Būtiskākie cenu pieaugumi bija vērojami koksnes un koka izstrādājumu ražošanā – par 5,6%.

Vairāk nekā 60% no apstrādes rūpniecībā saražotās produkcijas Latvija eksportē ārzemēs, tāpēc nozares kopējo ražotāju cenu dinamiku ietekmē eksportētās produkcijas ražotāju cenu svārstības, bet eksportētās produkcijas cenas pamatā nosaka Latvijas galveno eksportpreču, t.s. kokmateriālu, metāla izstrādājumu un pārtikas preču cenu dinamika pasaules tirgos.

⁴⁶ Ražotāju cenu indeksi rūpniecības nozarē. Latvijas Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/Selection.aspx?px_path=ekfin_lkgad%C4%93jie%20statistikas%20dati__RCI&px_tableid=RC0020.px&px_language=lv&px_db=ekfin&rxid=562c2205-ba57-4130-b63a-6991f49ab6fe

⁴⁷ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību (Rīga, 2013. gada decembris). Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. Pieejams: http://www.em.gov.lv/images/modules/items/tsdep/zin_2013_2/2013_dec.pdf

2013. gadā kopējais ražotāju cenu līmenis apstrādes rūpniecībā Latvijā pieauga par 1,4%. Apstrādes rūpniecībā ražotāju cenas eksportētajai produkcijai 2013. gada laikā pieauga par 1,5%, bet vietējā tirgū realizētajai produkcijai – par 1,3%. Jāatzīmē, ka apstrādes rūpniecībā straujākais ražotāju cenu pieaugums bija vērojams koksnes un koka izstrādājumu ražošanā (+5,6%) un nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanā (+2,6%). Jāpiebilst, ka ražotāju cenu pieaugumu koksnes izstrādājumu nozarē noteica straujais eksportētās produkcijas cenu pieaugums, bet nemetālisko minerālu ražošanā noteica pieaugums vietējā tirgū realizētajai produkcijai⁴⁸.

2013. gada laikā apstrādes rūpniecībā ražotāju cenas samazinājās datoru, elektronisko un optisko iekārtu ražošanā – par 16%, ko ietekmēja straujš eksportētās produkcijas cenu kritums šajā nozarē un cenu kritums elektrisko iekārtu ražošanā – par 4,8%.

2013. gadā ES ražotāju cenu pieaugums turpināja samazināties. Salīdzinot Baltijas valstis, straujākais ražotāju cenu pieaugums apstrādes rūpniecībā 2013. gadā bija Latvijā (par 1,4%), mērenāks – Igaunijā (par 0,4%), bet Lietuvā ražotāju cenas samazinājās par 3,4%.

2.5. Ārējā tirdzniecība

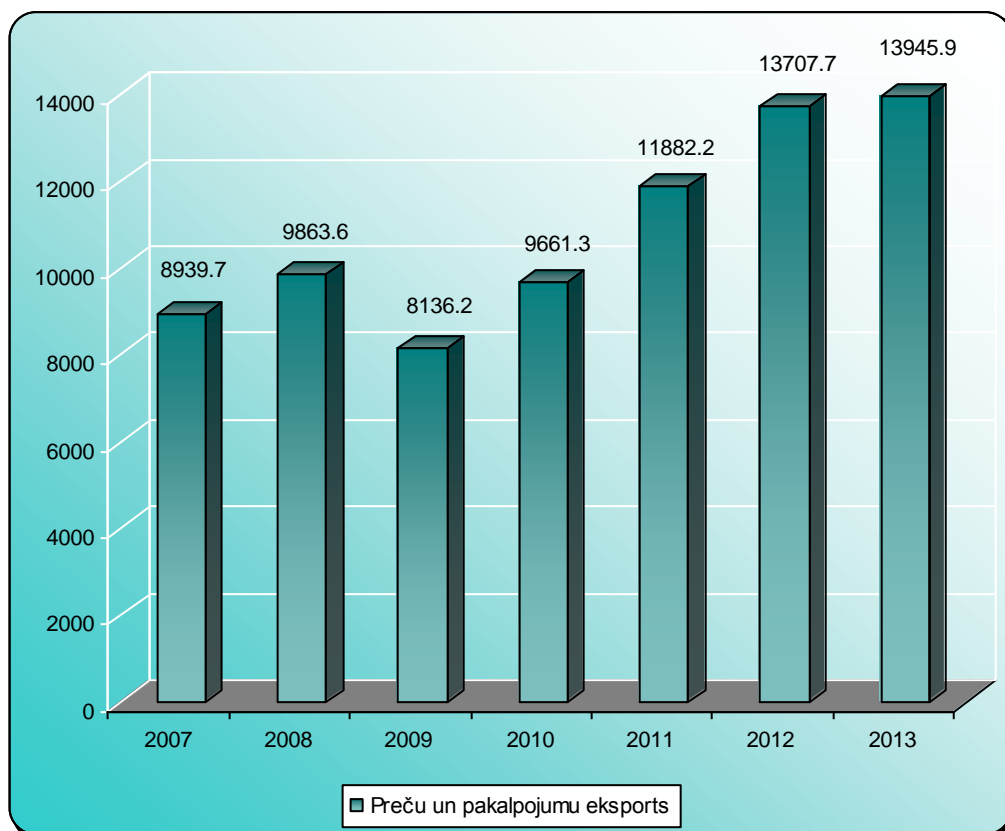
Latvijas preču un pakalpojumu imports sāka samazināties jau 2007. gada otrajā pusē, krītoties iekšējam pieprasījumam. 2008. gadā eksporta apjoms pieauga par 10,3% (jeb 923,9 milj. EUR) salīdzinājumā ar 2007. gada attiecīgiem datu rādītājiem.

Finanšu krīzes iespaidā 2009. gadā, eksporta apjoms saruka par 17,5% veidojot gada beigās – 8 136,2 milj. EUR. Visbūtiskākais eksporta vienības vērtības kritums 2009. gadā bija kokam un koka izstrādājumiem, kā arī metāliem un metāla izstrādājumiem.

Preču eksports saruka visās preču grupās, bet mērenāk tādas grupās kā lauksaimniecības un pārtikas produkti, kā arī mašīnbūves produkcija. Savukārt lielāki eksporta kritumi bija vērojami metālapstrādes produktiem, koksnei un tās izstrādājumiem. Latvijas eksports uz ES valstīm 2009. gadā samazinājās par 20%.

Latvijas eksporta pieauguma tempi pēdējos gados ir samērā strauji. 2010. gadā preču un pakalpojumu eksports pieauga par 18,7% salīdzinājumā ar 2009. gada attiecīgiem rādītājiem. Savukārt 2011. gadā eksporta apjoms pieauga vēl par 22,9% veidojot gada beigās – 11 882,2 milj. EUR. 2012. gadā Latvijas preču un pakalpojumu eksporta pieaugums veidoja 15,3%. Neraugoties uz vājo ārējo pieprasījumu, 2013. gadā Latvijas eksports turpina augt, tomēr izaugsmes tempi ir daudz lēnāki salīdzinājumā ar 2012. gada attiecīgiem rādītājiem. Līdz ar to, 2013. gadā eksporta apjoms pieauga tikai par 1,7% veidojot gada beigās – 13 945,9 milj. EUR.

⁴⁸ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību (Rīga, 2013. gada decembris). Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. Pieejams: http://www.em.gov.lv/images/modules/items/tsdep/zin_2013_2/2013_dec.pdf



2.7. att. Preču un pakalpojumu eksports faktiskajās cenās, 2007.-2013. gadā, milj. EUR⁴⁹

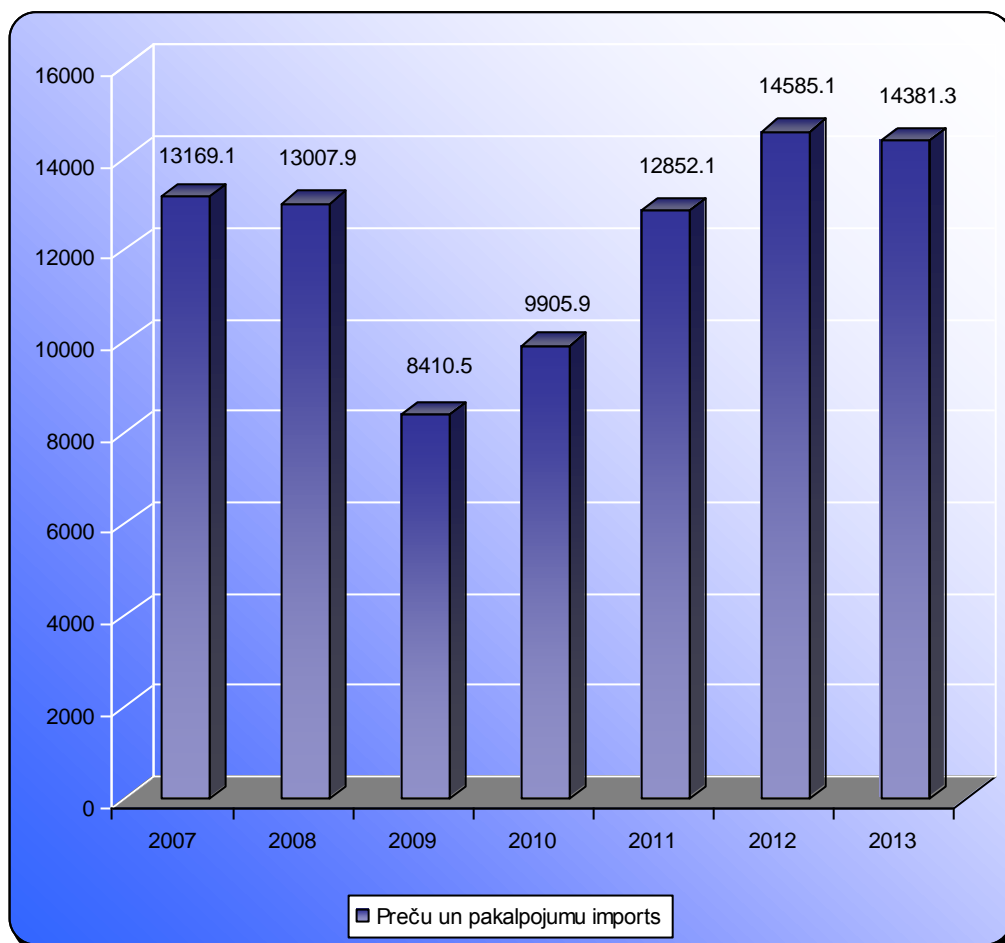
Nozīmīgākas Latvijas ārējās tirdzniecības partnervalstis ir Lietuva un Igaunija. Pēdējo gadu laikā šo valstu īpatsvars kopējā ārējā tirdzniecībā arvien pieaug. Uz Igauniju un Lietuvu galvenokārt tiek eksportētas lauksaimniecības un pārtikas preces, mašīnbūves produkcija, kā arī ķīmiskās rūpniecības produkcija.

Latvijas preču imports 2007. gadā veidoja 13 169,1 milj. EUR. Savukārt 2008. gadā importa apjoms nedaudz saruka veidojot gada beigās – 13 007,9 milj. EUR (-1,2%).

Finanšu krīzes laikā ievērojami samazinājās importa apjomi Latvijā. 2009. gadā preču un pakalpojumu imports samazinājās visās preču grupās, lielākās no tām – mašīnbūves un transporta līdzekļu grupas, kā arī metāli un to izstrādājumi, kas kopā sastādīja vairāk nekā pusi no visa importa samazinājuma. Mērenāk samazinājās lauksaimniecības un pārtikas produktu imports.

Latvijas preču un pakalpojumu imports 2010. gadā pieauga par 17,7% salīdzinājumā ar 2009. gada attiecīgiem datu rādītājiem. Savukārt 2011. gadā importa pieaugums veidoja 29,7%, bet 2012. gadā – 13,5%. 2013. gadā Latvijas preču un pakalpojumu imports saruka par 1,3% veidojot gada beigās – 14 381,3 milj. EUR.

⁴⁹ Exports and imports by Member States of the EU/third countries – current prices. Eurostat. Available: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>



2.8. att. Preču un pakalpojumu imports, 2007.-2013. gadā, milj. EUR⁵⁰

Latvijas lielākie tirdzniecības partneri 2009. gadā bija Lietuva – 16,6% no kopējā ārējās tirdzniecības apgrozījuma, Igaunija – 10,4%, Vācija – 10,4%, Krievija – 10%, Polija – 6,4%, kā arī Zviedrija – 4,7%⁵¹.

Lielākās Latvijas tirdzniecības partnervalstis 2013. gadā bija Lietuva – 19% no kopējā ārējās tirdzniecības apgrozījuma, Igaunija, Krievija, Vācija – katra par 10%, Polija – 8%, Zviedrija un Somija – katra par 4%, Dānija un Nīderlande – katra par 3 procentiem⁵².

Kā galvenās eksporta preču grupas uz Lietuvu un Igauniju 2013. gadā saglabājas lauksaimniecības un pārtikas preces, mašīnbūves produkcija, savukārt importā no Lietuvas un Igaunijas lielākais īpatsvars ir minerālajiem produktiem, lauksaimniecības un pārtikas precēm.

⁵⁰ Exports and imports by Member States of the EU/third countries – current prices. Eurostat. Available: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

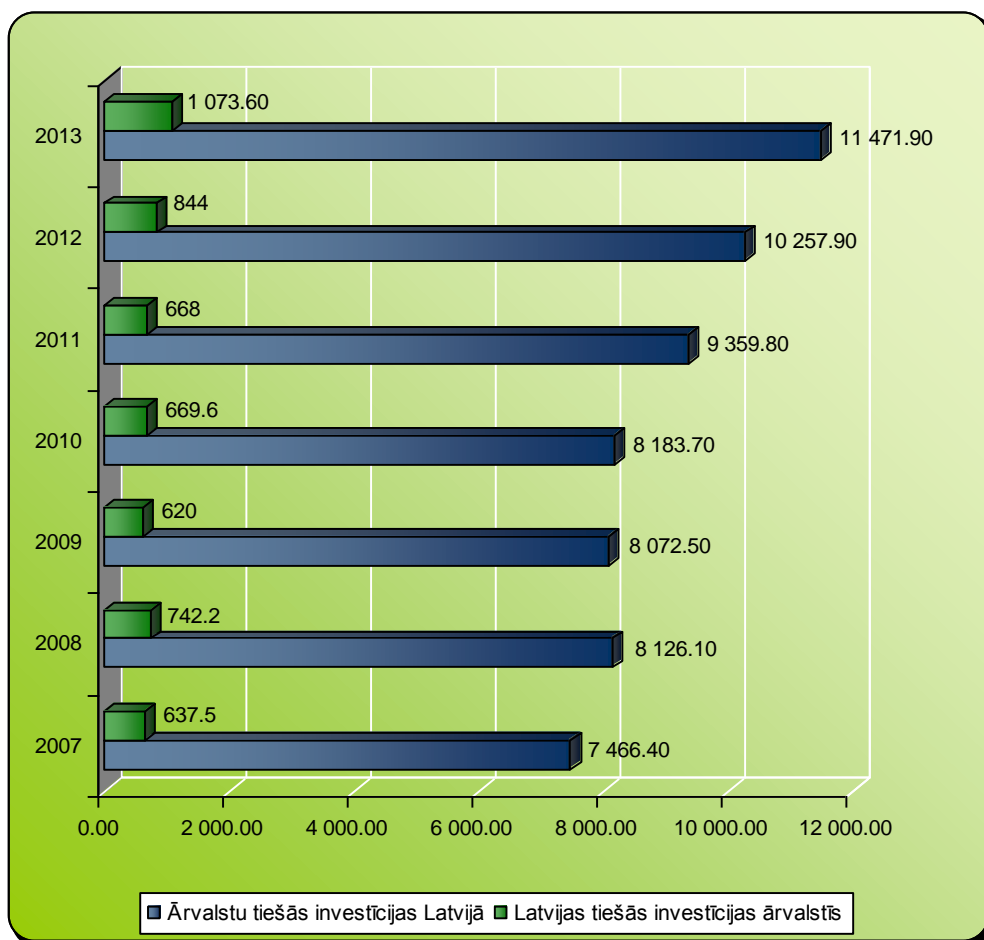
⁵¹ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību (Rīga, 2009.gada decembris). Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. Pieejams: http://www.em.gov.lv/images/modules/items/tsdep/zin_2009_2.pdf

⁵² Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību (Rīga, 2013. gada decembris). Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. Pieejams: http://www.em.gov.lv/images/modules/items/tsdep/zin_2013_2/2013_dec.pdf

2.6. Ārvalstu tiešās investīcijas

Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā kļuva par nozīmīgu faktoru investēšanas procesa paātrināšanai. Straujās investīciju dinamikas pamatā pirmskrīzes gados bija lēto finanšu resursu pieejamība, ko noteica gan ārvalstu kapitāla ieplūde, gan zems nodokļu slogs.

Situācijas pasliktināšanās globālajos finanšu tirgos 2007. gada beigās un 2008. gada sākumā ir mazinājusi finanšu sektora kredībspēju, kas negatīvi ietekmēja investīcijas tiešā veidā, ierobežojot uzņēmumiem investīciju finansēšanas ārējos avotus, gan arī netiešā veidā, t.i., pieprasījuma samazināšanas rezultātā pasliktinās arī uzņēmumu finansiālais stāvoklis, ierobežojot investīciju finansēšanas iekšējos avotus⁵³.



2.9. att. Ārvalstu tiešās investīcijas Latvijā un Latvijas tiešās investīcijas ārvalstīs, 2007.-2013. gadā, milj. EUR⁵⁴

2007. gadā ārvalstu tiešās investīcijas Latvijā (turpmāk tekstā – ĀTI) veidoja 7 466,40 milj. EUR, bet Latvijas tiešo investīciju apjoms ārzemēs bija relatīvi zemāks – 637,5 milj. EUR.

⁵³ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību (Rīga, 2009.gada decembris). Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. Pieejams: http://www.em.gov.lv/images/modules/items/tsdep/zin_2009_2.pdf

⁵⁴ Ārvalstu tiešās investīcijas. Latvijas Banka. Pieejams: <http://statdb.bank.lv/lb/Data.aspx?id=109>

2008. gadā ir vērojams ĀTI pieaugums Latvijā par 8,8% (jeb 659,7 milj. EUR) veidojot gada beigās – 8 126,10 milj. EUR. Savukārt Latvijas tiešo investīciju apjoms ārzemēs 2009. gadā pieauga par 16,4% veidojot 742,2 milj. EUR.

Investīciju vides pasliktināšanās, zems iekšzemes un ārējais pieprasījums, kā arī ražošanas jaudu noslodzes līmenis negatīvi ietekmēja investēšanas procesu 2009. gadā. 2009. gadā ĀTI Latvijā samazinājās par 0,6%, bet Latvijas tiešās investīcijas ārvalstīs – par 16,4%. Vislielākais investīciju apjoma samazinājums 2009. gadā bija vērojams privātajā sektorā. Savukārt investīciju samazinājums sabiedriskajā sektorā bija nedaudz mazāks nekā privātajā sektorā. Ekonomiskajai krīzei padziļinoties, 2009. gadā investīciju plūsmas samazinājums bija vērojams visās Latvijas tautsaimniecības nozarēs.

Ekonomikas situācijas stabilizēšanās pozitīvi ietekmēja investēšanas procesu Latvijā. 2010. gadā ĀTI Latvijā pieauga par 1,3% salīdzinājumā ar 2009. gada attiecīgiem datu rezultātiem veidojot gada beigās – 8 183,7 milj. EUR. Latvijas tiešās investīcijas ārzemēs arī pieauga par 8%.

2.2. tabula

Ārvalstu tiešās investīcijas Latvijā darbības veidu dalījumā, 2007.-2013. gadā, milj. EUR⁵⁵

Nozares nosaukums	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Kopā</i>	<i>7 466.4</i>	<i>8 126.1</i>	<i>8 072.5</i>	<i>8 183.7</i>	<i>9 359.8</i>	<i>10 257.9</i>	<i>11 471.9</i>
Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	130.2	170.4	198.2	214.7	262.9	294.5	298.9
Apstrādes rūpniecība	695.3	838.8	917	1 017.10	1 114.30	1 200.20	1 412.50
Elektroenerģija, gāzes un siltuma apgāde	385.3	291.8	272.3	308.5	303.8	407.3	435.6
Būvniecība	513.7	569.5	575.7	540.9	545.2	528.5	546.9
Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība	926.3	1 159.00	1 087.00	987.6	1 259.90	1 351.20	1 453.40
Transports un uzglabāšana	282.1	362.6	343.9	345.9	399.6	448.7	448.3
Informācijas un komunikācijas pakalpojumi	299.1	341.4	309.4	289.3	310.3	329.8	345.7
Finanšu un apdrošināšanas darbības	2 491.50	2 741.90	2 778.70	2 327.20	2 571.20	2 825.70	2 870.10
Operācijas ar nekustamo īpašumu	662.2	688	734.6	936.4	1 229.10	1 244.10	1 355.50

⁵⁵ Ārvalstu tiešās investīcijas. Latvijas Banka. Pieejams: <http://statdb.bank.lv/lb/Data.aspx?id=109>

2011. gadā ĀTI Latvijā pieauga par 14,3% veidojot gada beigās – 9 359,8 milj. EUR. Jāatzīmē, ka lielāka investīciju plūsma bija vērojama finanšu un apdrošināšanas darbībā, vairumtirdzniecībā un mazumtirdzniecībā, operācijās ar nekustamo īpašumu un apstrādes rūpniecībā. Operācijās ar nekustamo īpašumu lielais pieaugums ir saistīts ar vairāku komunālo uzņēmumu investīcijām infrastruktūras uzlabošanai. 2012. gadā ĀTI pieaugums veidoja 9,5%, jeb 898,1 milj. EUR. Lielie ieguldījumi 2012. gadā bija elektroenerģijas, gāzes, apgādes, siltumapgādes un gaisa kondicionēšanas nozarē. 2013. gadā ĀTI pieauga par 11,8% veidojot gada beigās – 11 471,9 milj. EUR.

2.3. tabula

Latvijas tiešās investīcijas ārvalstīs, 2007.-2013. gadā, milj. EUR⁵⁶

Nozares nosaukums	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Kopā	637.5	742.2	620.0	669.6	668.0	844.0	1 073.6
Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	0.0	0.0	0.2	1.0	4.8	1.1	0.9
Apstrādes rūpniecība	36.3	28.7	32.7	29.3	49.8	43.5	57.7
Elektroenerģija, gāzes un siltuma apgāde	5.3	5.8	6.7	7.3	9.1	10.8	12.4
Būvniecība	24.1	25.1	28.8	24.9	20.6	11.4	16.4
Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība	251.4	323.8	202.5	226.3	247.7	305.2	355.9
Transports un uzglabāšana	8.9	20.1	20.8	13.8	21.2	21.6	24.2
Informācijas un komunikācijas pakalpojumi	3.3	4.3	4.5	3.4	2.9	2.9	3.6
Finanšu un apdrošināšanas darbības	243.7	225.1	220.5	176.8	172.8	240.1	345.3
Operācijas ar nekustamo īpašumu	16.9	16.0	11.1	8.4	6.1	12.7	7.7

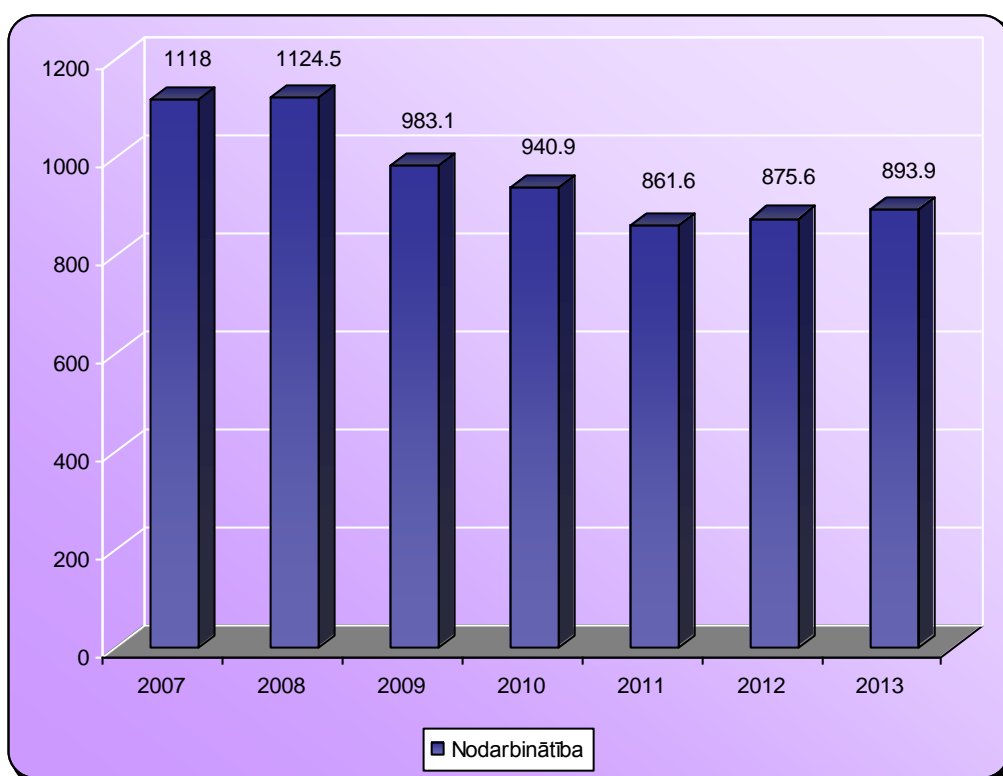
Latvijas tiešās investīcijas ārvalstīs 2013. gadā veidoja – 1073,6 milj. EUR. Lielāko īpatsvaru kopējā investīciju struktūrā veido investīcijas vairumtirdzniecībā un mazumtirdzniecībā, finanšu un apdrošināšanas darbībā, kā arī apstrādes rūpniecībā. Investīciju apjomi pieauga vai arī saglabājās iepriekšējā gada atbilstošā perioda līmenī gandrīz visās apstrādes rūpniecības nozarēs, izņemot papīra un papīra izstrādājumu ražošanas nozari, kā arī būvmateriālu ražošanas nozari. Uzlabojoties situācijai, 2013. gadā investīciju apjomi būvniecībā pieauga par 43,8% veidojot gada beigās – 16,4 milj. EUR.

⁵⁶ Ārvalstu tiešās investīcijas. Latvijas Banka. Pieejams: <http://statdb.bank.lv/lb/Data.aspx?id=109>

Pēc autores viedokļa, tuvākajā nākotnē investīciju apjomi Latvijas tautsaimniecībā pakāpeniski pieaugs. Tomēr investēšanas procesa dinamiku lielā mērā noteiks finanšu resursu pieejamība, kopējā pieprasījuma palielināšanās un valsts atbalsta pasākumu īstenošana uzņēmējdarbības veicināšanai.

2.7. Nodarbinātība un bezdarbs

Ekonomiskās krīzes iespaidā 2008. gada otrajā pusē būtiski sāka pasliktināties situācija darba tirgū – strauji pieauga bezdarbs un samazinājās nodarbināto skaits. 2008. gadā nodarbinātība Latvijā veidoja 1 124,5 tūkst. cilvēku. Zemākais nodarbinātības punkts tika sasniegts 2009. gadā, kad nodarbinātības līmenis valstī saruka par 12,5% veidojot gada beigās – 983,1 tūkst. cilvēku. Savukārt 2010. gadā situācija darba tirgū turpināja pasliktināties – nodarbinātība valstī saruka par 4,2% (jeb 42,2 tūkst.). 2011. gadā nodarbinātība Latvijā samazinājās par 8,4% veidojot gada beigās – 861,6 tūkst. cilvēku.

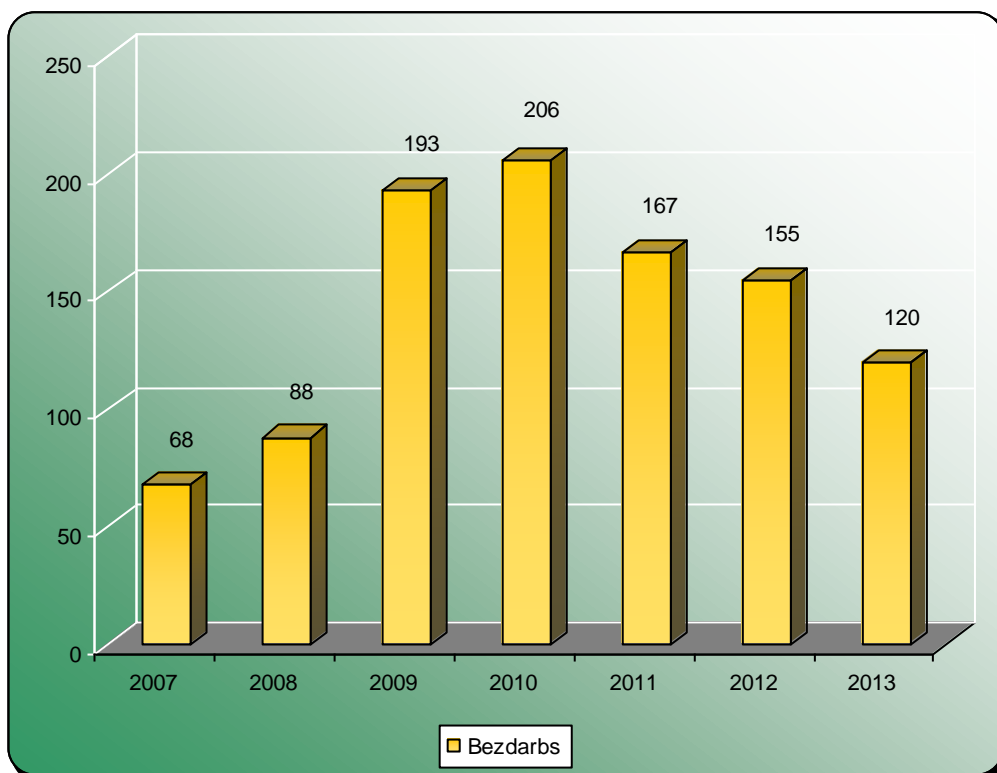


2.10. att. Nodarbinātība, 2007.-2013. gadā, tūkst.⁵⁷

2012. gadā situācija darba tirgū pamazām sāka stabilizēties. 2012. gadā nodarbinātība Latvijā pieauga par 1,6% veidojot gada beigās – 875,6 tūkst. cilvēku, bet 2013. gadā – par 2% (jeb 18,3 tūkst.).

⁵⁷ Employment (main characteristics and rates) – annual averages. Eurostat. Available: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfisi_emp_a&lang=en

Autore uzskata, ka pakāpeniska ekonomisko aktivitāšu palielināšanās pozitīvi ietekmē situāciju darba tirgū – pieaug nodarbinātība, un mazinās krīzes izraisītais augstais bezdarbs. Kaut gan statistika norāda uz nodarbinātības pieaugumu pēdējos gados, autore uzskata, ka noteiktas iedzīvotāju grupas (īpaši personas ar zemu izglītības līmeni un kvalifikāciju, kā arī gados vecāki cilvēki un jaunieši) to izjūt vājāk nekā pārējie sabiedrības dalībnieki. Turklāt jāņem vērā arī to, ka straujāku ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita pieaugumu ierobežoja negatīvās *demogrāfijas tendences* – iedzīvotāju skaita samazināšanās un darbaspējas vecumā.



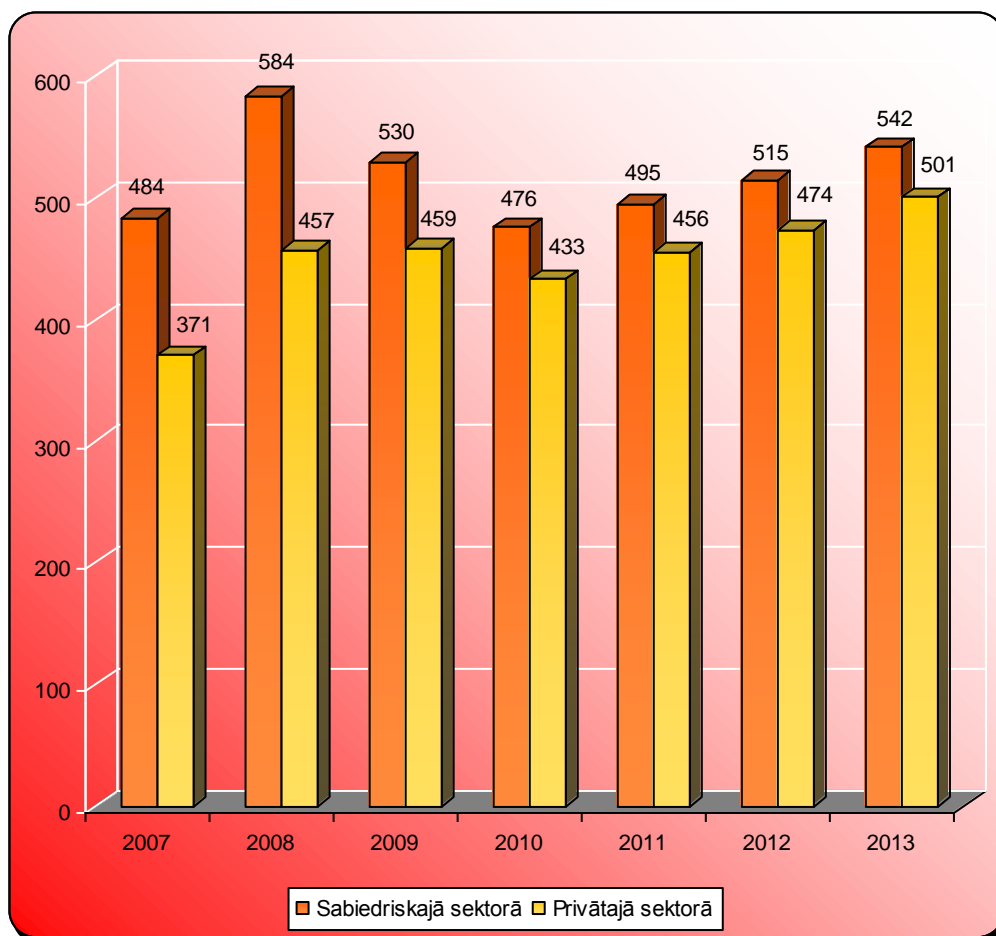
2.11. att. **Bezdarbs, 2007.-2013. gadā, tūkst.**⁵⁸

2007. gadā kopējais bezdarbs Latvijā veidoja 68 tūkst. cilvēku. 2008. gadā šis rādītājs pieauga par 29% veidojot 88 tūkst. cilvēku. Finanšu krīzes iespaidā bezdarbs 2009. gadā pieauga divreiz, veidojot – 193 tūkst. cilvēku. Savukārt 2010. gadā bezdarbs Latvijā turpināja palielināties veidojot – 206 tūkst. cilvēku (+6,7%).

2011. gadā atsakoties ekonomiskajai izaugsmei, Latvijā sāka samazināties bezdarba līmenis. Līdz ar to, 2011. gadā bezdarba līmeņa samazinājums veidoja 18,9%, bet 2012. gadā – 7,1%. Bezdarba līmenis vidēji 2012. gadā bija 15% (par 1,2% mazāks nekā gadu iepriekš). Līdz ar kopēja bezdarba līmeņa samazināšanos ir samazinājies arī reģistrētais bezdarbs. Augstākais reģistrētais bezdarba līmenis 2012. gadā bija reģistrēts Latgales reģionā (21,1%), bet zemākais – Rīgā (6,4%).

⁵⁸ Unemployment by sex and age groups – annual average, 1000 persons. Eurostat. Available: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_nb_a&lang=en

Būtiski uzlabojumi Latvijas darba tirgū ir vērojami arī 2013. gadā. 2013. gadā bija nodarbināti 35 tūkst. cilvēku, līdz ar to bezdarbs Latvijā saruka par 22% salīdzinājumā ar 2012. gada attiecīgiem datu rezultātiem.



2.12. att. Vidējā darba samaksa sabiedriskajā un privātajā sektorā (neto), 2007.-2013. gadā, EUR⁵⁹

Ekonomiskās krīzes laikā samazinājās ne tikai nodarbināto kopējais skaits Latvijā, bet arī strādājošo darba samaksa. 2007. gadā vidējā darba samaksa sabiedriskajā sektorā veidoja 484 EUR, bet privātajā sektorā – 371 EUR. 2008. gadā ir vērojams darba samaksas pieaugums – sabiedriskajā sektorā (+20%) un privātajā sektorā (23%).

Finanšu krīzes iespaidā 2009. gadā, darba samaksa sabiedriskajā sektorā samazinājās par 9,2%, bet privātajā sektorā ir vērojams neliels darba samaksas pieaugums – par 0,4%. 2010. gadā vidējā darba samaksa Latvijā turpināja samazināties – sabiedriskajā sektorā (-10,1%), privātajā sektorā (-5,6%).

Atsākoties ekonomikas izaugsmei, kopš 2011. gada ir atsācies arī mērens darba samaksas pieaugums. 2012. gadā vidējā darba samaksa sabiedriskajā sektorā veidoja 515 EUR, kas par 4%

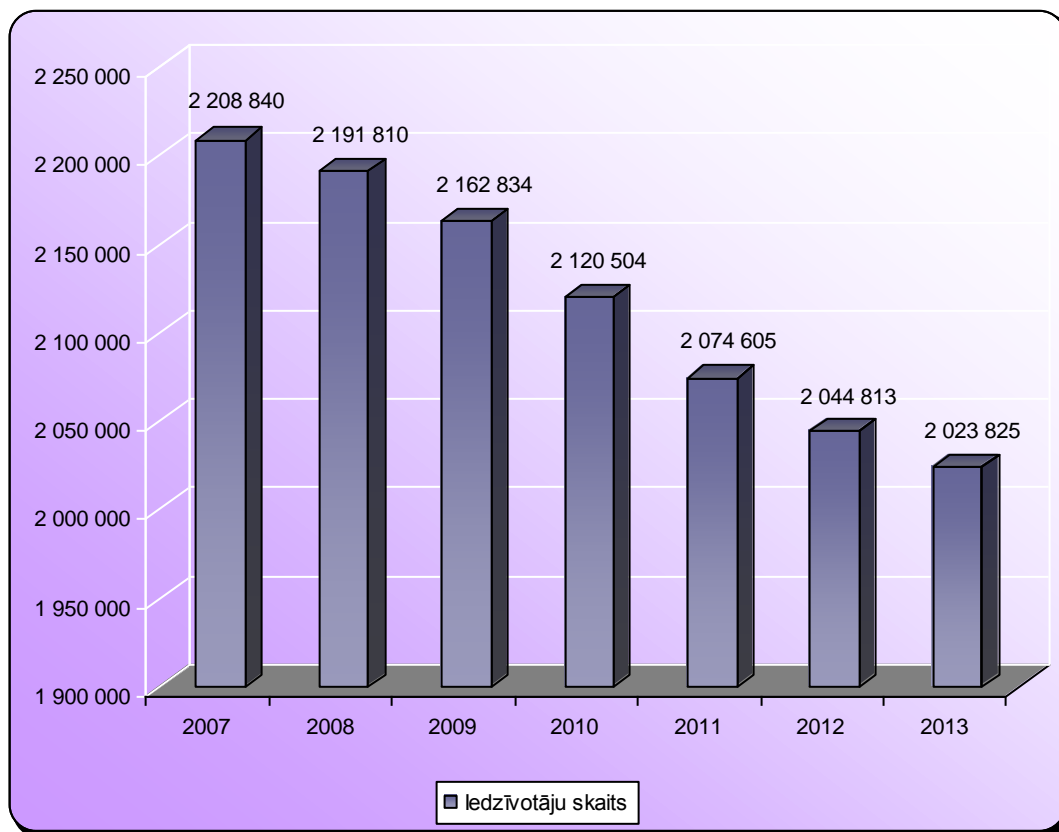
⁵⁹ Strādājošo mēneša vidēja darba samaksa. Latvijas Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/Selection.aspx?px_path=Sociala_Ikgad%u0113jie+statistikas+dati_Darba+samaksa&px_tableid=DS0010_euro.px&px_language=lv&px_db=Sociala&rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

pārsniedza 2011. gada līmeni, bet privātajā sektorā – 474 EUR (+3,9%). 2013. gadā vidējā darba samaksa sabiedriskajā sektorā pieauga par 5,2%, bet privātajā sektorā – par 5,6% veidojot gada beigās – 542 EUR (sabiedriskajā sektorā) un 501 EUR (privātajā sektorā).

2.8. Iedzīvotāji un sociālie procesi

2007. gadā kopējais iedzīvotāju skaits Latvijā veidoja 2 208 840 cilvēku. 2008. gadā iedzīvotāju kopējais skaits samazinājās par 0,7%, 2009. gadā – par 1,3%, 2010. gadā – par 1,9%, 2011. gadā – par 2,1%, 2012. gadā – par 1,4% un 2013. gadā – par 1%.

2013. gadā kopējais iedzīvotāju skaits Latvijā veidoja – 2 023 825 cilvēku. Līdz ar to, sešu gadu laikā (2007.-2013.g.) Latvijas iedzīvotāju kopējais skaits samazinājās par 185 015 cilvēku.

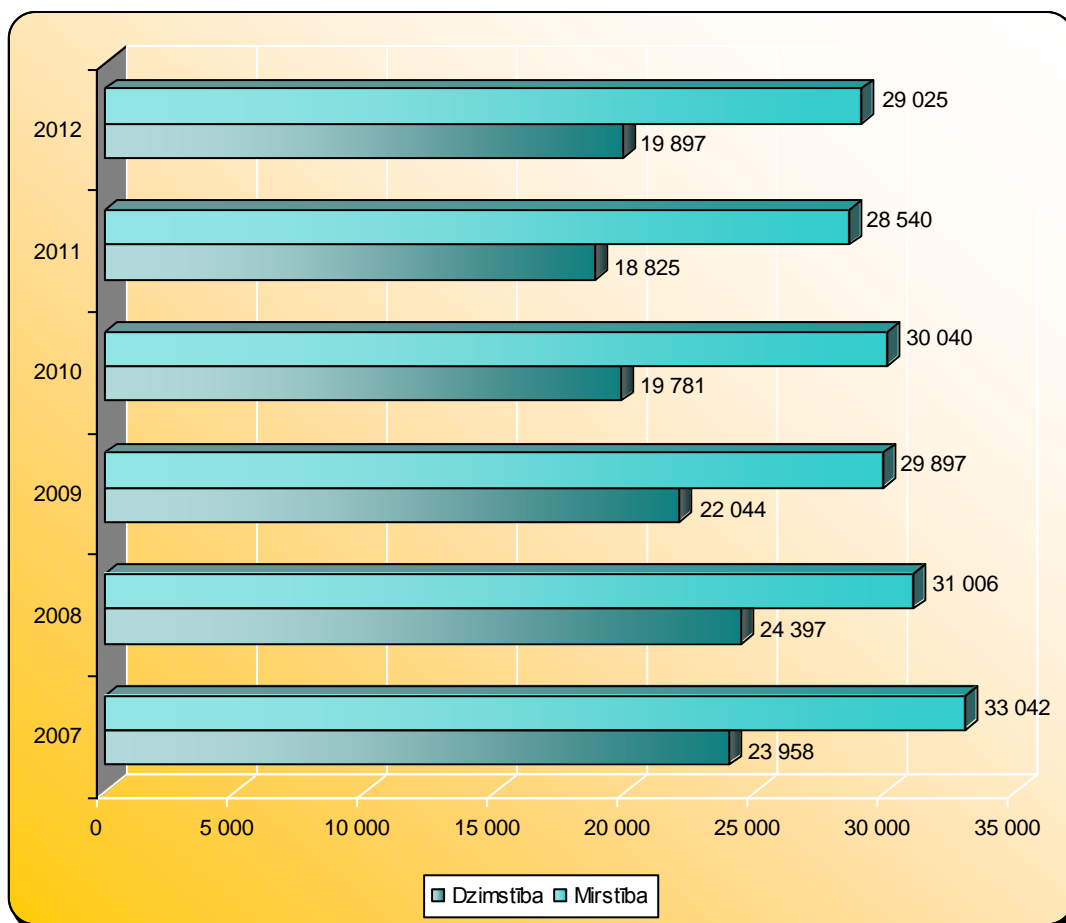


2.13. att. Iedzīvotāju skaits, 2007.-2013. gadā⁶⁰

Valsts iedzīvotāju skaita pieaugumu nosaka dabiskais pieaugums un migrācija. Iedzīvotāju dabiskais pieaugums rodas tad, kad dzimstība pārsniedz mirstību. Latvijā ir tieši pretējā situācija, jo mirstības rādītāji jau, kuru gadu pēc kārtas, pārsniedz dzimstības rādītājus.

⁶⁰ Pastāvīgo iedzīvotāju skaits pēc dzimuma gada sākumā. Latvijas Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/Selection.aspx?px_path=Sociala__Ikgad%C4%93jie%20statistikas%20dati__Iedz%C4%ABvot%C4%81ji__Iedz%C4%ABvot%C4%81ji%20skaits%20un%20t%C4%81%20izmai%C5%86as&px_tableid=IS0021.px&px_language=lv&px_db=Sociala&rxid=992a0682-2c7d-4148-b242-7b48ff9fe0c2

Jāatzīmē, ka 2007.-2012. gadā ir vērojama mirstības lejupejošā dinamika veidojot 2012. gada beigās – 29 025 tūkst. Savukārt dzimstības dinamikā bija vērojams neliels samazinājums, kurš ilgās trīs gadus pēc kārtas (2009.-2011.g.), bet kopš 2012. gadā jau iezīmējās augšupejošā tendence un dzimstības rādītājs 2012. gadā veidoja 19 897 tūkst.



2.14. att. Dzimstības un mirstības dinamika, 2007.-2012. gadā, tūkst.^{61, 62}

Iepriekš minēta statistika norāda uz to, ka Latvijas kopējais iedzīvotāju skaits nepārtraukti samazinās un visticamāk, ka arī 2014. gadā šī tendence nemainīsies. Jāatzīmē, ka iedzīvotāju skaita samazinājums ietekmē uz valsts ekonomisko attīstību un bremzē valsts attīstības potenciālu, jo valsts ieņēmumi veidojas galvenokārt no nodokļu maksājumiem.

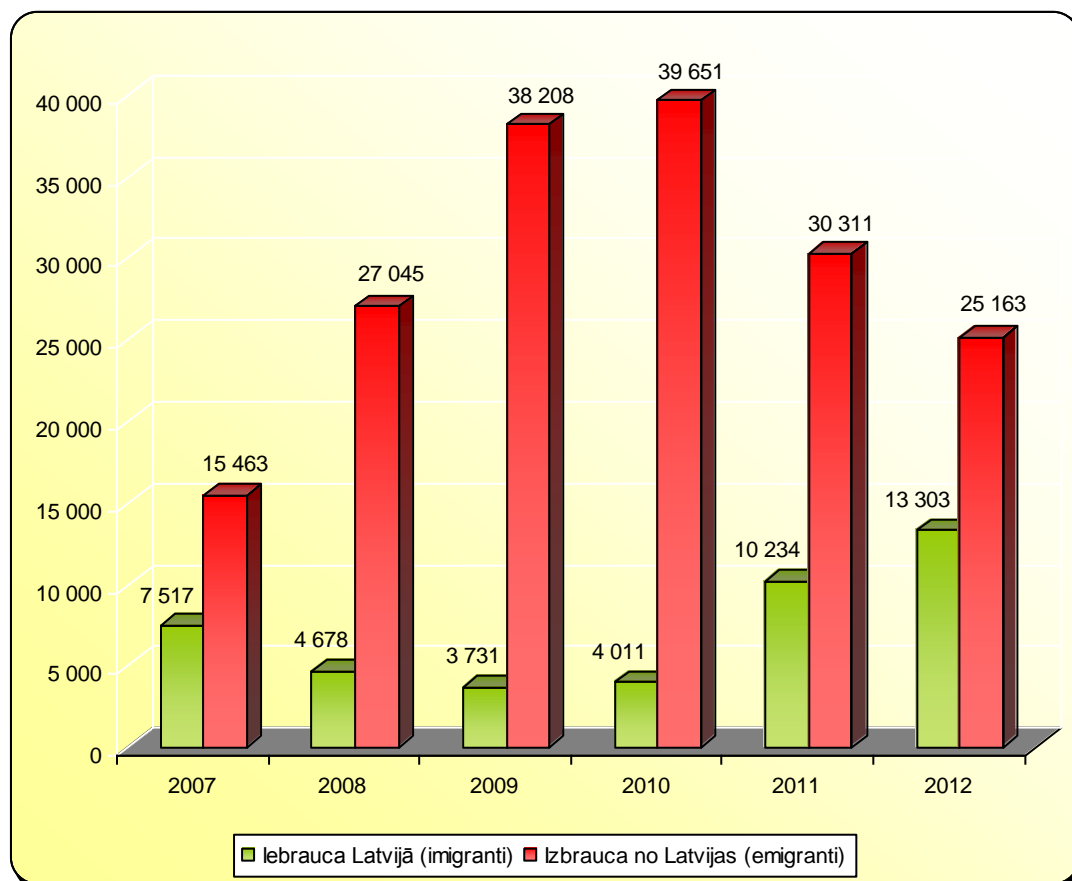
Kā jau iepriekš tika minēts, valsts var kontrolēt iedzīvotāju pieaugumu ar dažādiem instrumentiem un pasākumiem. Piemēram, valsts var paaugstināt bērna pabalstus, lai motivētu iedzīvotājus dzemdēt vairāk bērnu, līdz ar to paaugstinot dzimstību valstī. Savukārt ņemot vērā

⁶¹ Dzimušo skaits pēc dzimuma. Latvijas Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/Selection.aspx?px_path=Sociala__Ikgad%C4%93jie%20statistikas%20dati__Iedz%C4%ABvot%C4%81ji__Iedz%C4%ABvot%C4%81ji%20B%20Dzimst%C4%ABba&px_tableid=ID0010.px&px_language=lv&px_db=Sociala&rxid=992a0682-2c7d-4148-b242-7b48ff9fe0c2

⁶² Mirušie pēc dzimuma un vecuma. Latvijas Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/Selection.aspx?px_path=Sociala__Ikgad%C4%93jie%20statistikas%20dati__Iedz%C4%ABvot%C4%81ji__Iedz%C4%ABvot%C4%81ji%20C%20Mirst%C4%ABba&px_tableid=IM0010.px&px_language=lv&px_db=Sociala&rxid=992a0682-2c7d-4148-b242-7b48ff9fe0c2

Latvijā esošo situāciju, kad mirstība pārsniedz dzimstību, sasniegt iedzīvotāju pieaugumu īsos termiņos pateicoties tikai dabiskā iedzīvotāju pieaugumam (kad dzimstība pārsniedz mirstību) ir ļoti grūti, jo tās prasa daudz laika, bet Latvijas gadījumā tas var aizņemt pat desmitgadsus. Šajā gadījumā valsts var „atvērt savas robežas” migrantiem.

2007. gadā emigrantu (15 463 cilvēku) skaits Latvijā bija lielāks par imigrantu (7 517 cilvēku) attiecīgo rādītāju vairāk nekā divreiz. 2008. gadā emigrantu kopējais skaits pieauga par 74% salīdzinājumā ar 2007. gada rādītājiem, veidojot gada beigās – 27 045 cilvēku. Savukārt imigrantu skaits sāka samazināties.



2.15. att. Imigrācija un emigrācija, 2007.-2012. gadā⁶³

Finanšu krīzes iespaidā emigrantu skaits 2009. gadā pieauga par 41% veidojot 38 208 cilvēku, bet imigrantu skaits samazinājās par 20%. 2010. gadā ir vērojams gan emigrantu (+3,7%), gan imigrantu (+7,5%) skaita pieaugums. Savukārt 2011. gadā emigrantu skaits sāka samazināties (-23,5%), bet imigrantu kopējais skaits pieauga vairāk nekā divreiz veidojot gada beigās – 10 234 cilvēku. Visbeidzot, 2012. gadā emigrantu skaits saruka par 16,9%, bet imigrantu skaits pieauga par 29,9% veidojot 13 303 cilvēku.

⁶³ Iedzīvotāju ilgtermiņa migrācija. Latvijas Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/Selection.aspx?px_path=Sociala_Ikgad%C4%93jie%20statistikas%20dati_Iedz%C4%ABvot%C4%81ji_Iedz%C4%ABvot%C4%81ji%20E%20Migr%C4%81cija&px_tableid=IB0010.px&px_language=lv&px_db=Sociala&rxid=992a0682-2c7d-4148-b242-7b48ff9fe0c2

Pamatojoties uz veikto analīzi, Latvijā kopš 2011. gada ir atsākusies ekonomiskā izaugsme un esošā brīdī gandrīz visi makroekonomikas rādītāji liecina par valsts stabilo un sistemātisko attīstību. Pēc autores viedokļa, lielāko devumu Latvijas izaugsmē deva iekšzemes pieprasījums, kamēr eksportu ierobežoja nelabvēlīgā situācija ārējos tirgos. Jāpiebilst, ka nenoteiktību ārējos tirgos daļēji pasliktinājusi esošā krīze Ukrainā, kas diemžēl var atstāt negatīvo ietekmi uz Latvijas valsts attīstību arī turpmākajos darbības gados.

3. LATVIJAS ĀRĒJA PARADA ANALĪZE

3.1. Latvijas fiskālā politika un valsts parāds

Ekonomiskās situācijas pasliktināšanās ir būtiski ietekmējusi Latvijas fiskālo stāvokli 2008. gada beigās. Līdz ar to, 2008. gada novembrī Saeima Latvijas 2009. gada valsts budžetu apstiprināja ar deficītu 1,8% apmērā no IKP. Lai līdzsvarotu valsts budžeta izdevumus un sarūkošos valsts ieņēmumus, valdība ar 2009. gada budžeta grozījumiem veica valsts izdevumu optimizēšanas un samazināšanas pasākumus. Apjomīgas reformas notikušas veselības aizsardzības sistēmā un izglītībā, uzlabojot sniegto pakalpojumu kvalitāti un samazinot nozaru kopējās izmaksas⁶⁴.

Kopumā laika posmā no 2008. gada līdz 2012. gadam Latvijā tika veikti fiskālās konsolidācijas pasākumi ar fiskālo ietekmi 16,9% apmērā no IKP, no kuriem aptuveni 6,7% no IKP veidoja pasākumi, kas veikti ieņēmumu pusē, savukārt pasākumi izdevumu pusē kopumā sastādīja aptuveni 10,2% no IKP.

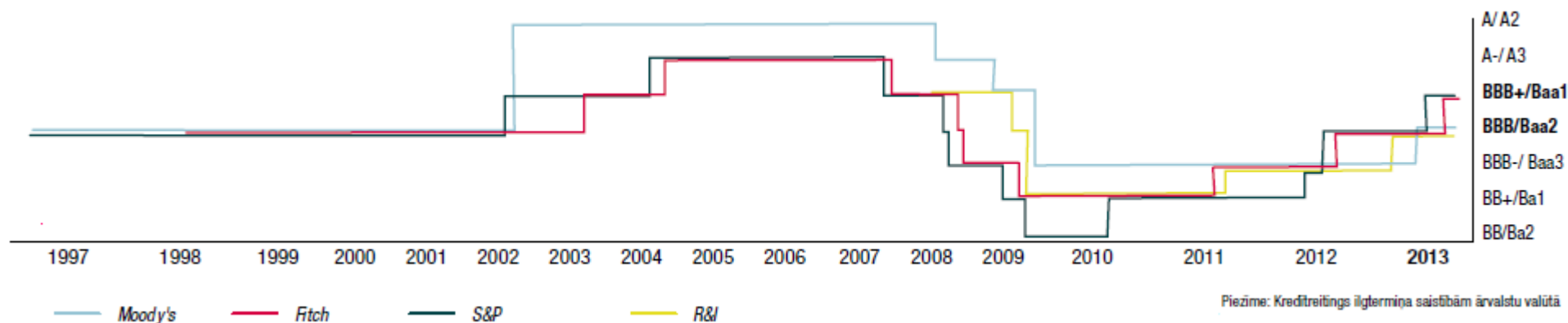
Valdības īstenoto budžeta konsolidācijas pasākumu rezultātā budžeta deficīts 2010. gadā un 2011. gadā samazinājās attiecīgi līdz 8,1% un 3,6% no IKP. Savukārt 2012. gadā tas turpināja samazināties un bija 1,4% no IKP. Saeimā 2013. gada valsts budžets tika pieņemts ar deficītu 1,4% apmērā no IKP. 2013. gadā valsts budžeta prioritātes bija ekonomikas izaugsme, demogrāfiskās situācijas uzlabošana un atalgojuma palielināšana noteiktām sabiedriskajā sektorā strādājošo kategorijām. 2013. gada novembrī Saeimā 2014. gada valsts budžets tika pieņemts ar deficītu 0,9% apmērā no IKP. 2014. gada valsts budžetā kā prioritāti ir noteikti pasākumi sabiedrības ienākumu nevienlīdzības mazināšanai, lielāku nodokļu samazinājumu paredzot iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem un ģimenēm ar bērniem, un pasākumi cīņai ar ēnu ekonomiku.

Finanšu ministrija plāno, ka vispārējās valdības budžeta deficīts 2015.-2016. gadam nepārsniegs Konverģences programmā noteiktos griestus, proti, 2015. gada 0,9% no IKP un 2016. gadā 0,8% no IKP. Lai nodrošinātu ilgtspējīgas, precikliskas fiskālās politikas veidošanu, Saeimā ir pieņemts un 2013. gada 6. martā stājies spēkā Fiskālās disciplīnas likums (FDL), kurā ir noteikti saistoši fiskālie nosacījumi gan gadskārtējam valsts budžetam, gan vidēja termiņa budžetam⁶⁵.

⁶⁴ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, 2009. gada decembris. Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. Pieejams: http://www.em.gov.lv/images/modules/items/tsdep/zin_2009_2.pdf

⁶⁵ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, 2013. gada decembris. Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. Pieejams: http://www.em.gov.lv/images/modules/items/tsdep/zin_2013_2/2013_dec.pdf

Nākamajā attēlā ir pieejami Latvijas kredītreitinga rādītāji pamatojoties uz kredītreitingu aģentūru Moody's, Fitch, S&P un R&I sniegtajiem vērtējumiem 1997.-2013. gadā (sk. 3.1. att.).



3.1. att. Latvijas kredītreitinga vēsture, 1997.-2013. gadā⁶⁶

2013. gadā vadošas kredītreitingu aģentūras – Moody's, Fitch, S&P un R&I paaugstināja Latvijas kredītreitingus. 2013. gada sākumā Japānas kredītreitingu aģentūra R&I (Rating and Investment Information) paaugstināja Latvijas kredītreitingu no BBB- uz BBB. Savukārt 2013. gada martā, kredītreitingu aģentūra Moody's paaugstināja Latvijas kredītreitingu, piešķirot jaunu kredītreitingu – Baa2 (iepriekšējais Latvijas kredītreitings – Baa3). Jāpiebilst, ka Moody's jaunais Latvijai piešķirtais kredītreitings tika pamatots ar to, ka Latvijai 2013. gadā ir vērojama stabila, spēcīga un sabalansēta ekonomikas izaugsme.

Saistībā ar Māstrihtas kritēriju izpildi un oficiālu uzaicinājumu Latvijai pievienoties euro zonai reitingu no BBB uz BBB+ 2013. gada jūnijā vispirms paaugstināja kredītreitingu aģentūra S&P (Standard & Poor's) un jūlijā – Fitch. Jāatzīmē, ka 2013. gada beigās kredītreitingu aģentūra S&P paaugstināja Latvijas kredītreitinga nākotnes prognozi no stabilas uz pozitīvu.

⁶⁶ Valsts parāda vadības pārskats, 2013. gads. Valsts Kase. Pieejams: http://www.kase.gov.lv/texts_files/vk_parskats_web_010414.pdf

Kredītreitingu aģentūras Moody's, Fitch, S&P un R&I argumentēja savu vērtējumu Latvijas kredītreitinga paaugstināšanai 2013. gadā, galvenokārt ar to, ka⁶⁷:

- stabila un sabalansēta ekonomikas izaugsme, kam pamatā ir augošs eksports, konkurētspēja, privātais patēriņš un ierobežota inflācija;
- ātrāka un produktīvāka fiskālās konsolidācijas realizēšana, nekā bija plānots, būtiski uzlabojumi valdības finansēs, ievērojama budžeta deficīta mazināšana.
- politiskā un institucionālā stabilitāte;
- uzlabota valsts fiskālās pārvaldības stabilitāte, pieņemot Fiskālās disciplīnas likumu ar mērķi nākotnē īstenot pretciklisku fiskālo politiku;
- uzlabojusies piekļuve finanšu un kapitāla tirgum;
- pozitīvi novērtēta valsts parāda vadība;
- oficiāls uzaicinājums dalībai euro zonā, dalība euro zonā mazinās valūtas risku, kā arī kredītrisku un likviditātes risku banku sektorā, nodrošinās institucionālu atbalstu banku sektoram un piekļuvi plašiem un augsti attīstītiem kapitāla tirgiem;
- pozitīvas vidēja termiņa attīstības prognozes un paļaušanās uz piesardzīgas politikas īstenošanu arī turpmāk.

Jāatzīmē, ka 2013. gada februārī Latvijā tika ieviesta primāro dīleru sistēma. Primāro dīleru sistēma ir speciāla sadarbības forma starp finanšu institūcijām un emitentu (Valsts kase), lai realizētu Latvijas vienotu stratēģiju vērtspapīru sākotnējā un otrreizējā tirgus funkcionalitātes stiprināšanai un vērtspapīru tirgus attīstības veicināšanai. Saskaņā ar iepriekš minēto vērtspapīru stratēģiju primārie dīleri veic starpniecības un valsts vērtspapīru tirgus eksperta funkciju un veido dialogu ar vērtspapīru investoriem, iegādājoties vērtspapīrus sākotnējā izvietošanā sev vai klientiem un veicot tirgus uzturētāja pienākumus otrreizējā tirgū⁶⁸.

Jāatzīmē, ka primāro dīleru sistēmas mērķis ir sekmēt valsts vērtspapīru tirgus attīstību, tostarp jaunu aizņemšanās instrumentu veidošanos un investoru bāzes paplašināšanos, padarīt valsts vērtspapīru tirgu aktīvāku, likvīdāku un investoriem pievilcīgāku, kā arī samazināt ar valsts parāda apkalpošanu saistītās izmaksas.

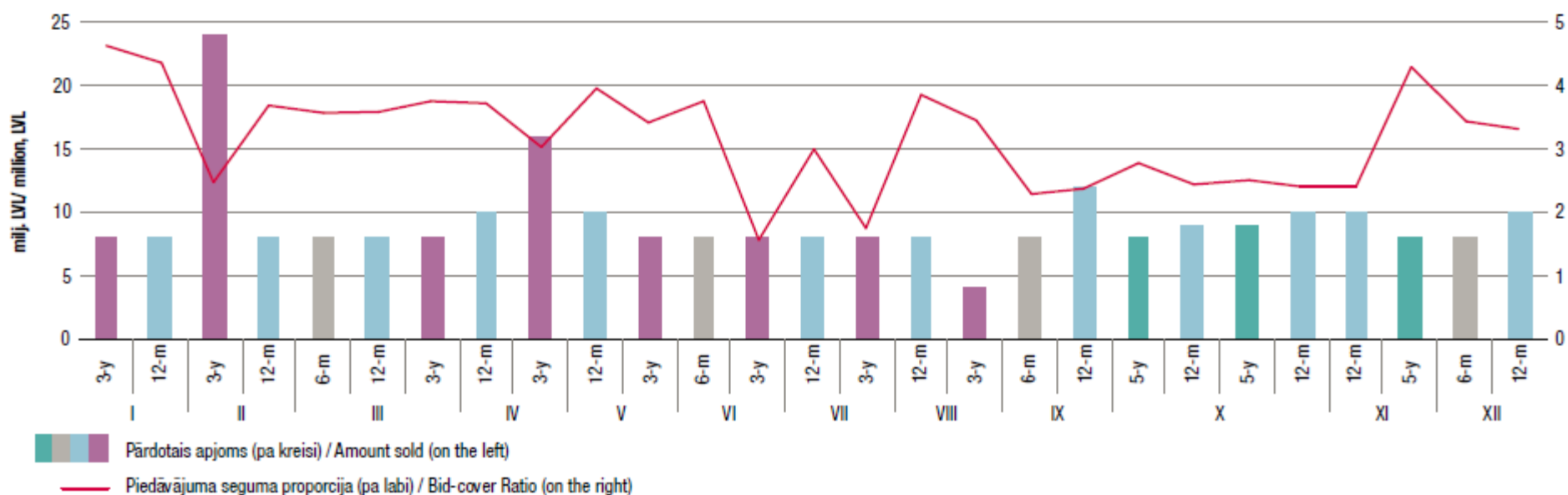
2013. gadā Valsts kase piedāvāja investoriem plašu vērtspapīru dzēšanas termiņu spektru, līdz ar to turpinot regulāras valsts vērtspapīru izsoles. Līdzīgi kā iepriekšējos gados 6 un 12 mēnešu parādāzīmju izsoles Valsts kase rīkoja, lai pārfinansētu iekšējo īstermiņa parādu un nodrošinātu relatīvi lētus likviditātes resursus, kā arī uzturētu iekšējā aizņēmuma vērtspapīru tirgu, t.sk. nodrošinātu īstermiņa latu resursu aizņemšanās etalona regulāru aktualizēšanu tirgū.

⁶⁷ Valsts parāda vadības pārskats, 2013. gads. Valsts Kase. Pieejams: http://www.kase.gov.lv/texts_files/vk_parskats_web_010414.pdf

⁶⁸ Sk. turpat

Savukārt, lai nodrošinātu vidēja un ilgtermiņa vērtspapīru piedāvājumu institucionālajiem investoriem, kā arī garāka termiņa resursus valsts budžeta pamata finansēšanai, Valsts kase 2013. gada sākumā piedāvāja jaunu 3 gadu obligāciju programmu un oktobrī uzsāka jaunu 5 gadu obligāciju programmu, uzrādot labus izsoļu rezultātus un sasniedzot augstu pieprasījumu⁶⁹.

Nākamajā attēlā ir pieejamas Latvijas valsts vērtspapīru sākotnējās tirdzniecības aktivitātes konkurējošās daudzscenu izsolēs 2013. gadā (sk. 3.2. att.).



3.2. att. Valsts vērtspapīru sākotnējās tirdzniecības aktivitāte konkurējošās daudzscenu izsolēs 2013.gadā⁷⁰

2013. gadā Valsts kase pārdeva sākotnējā tirgū vērtspapīrus 315 milj. LVL apmērā. Jāpiebilst, ka vidēji kopējais pieprasījums 3,1 reizi pārsniedza kopējo piedāvājumu un bija 958 milj. LVL.

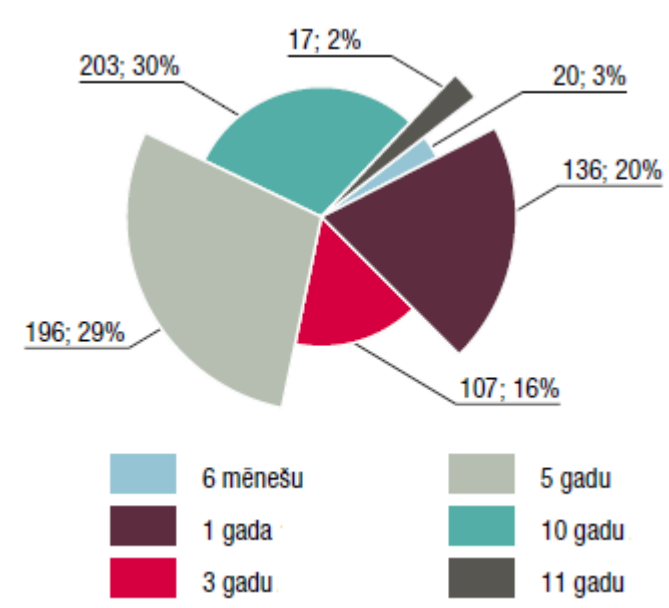
⁶⁹ Valsts pārāda vadības pārskats, 2013. gads. Valsts Kase. Pieejams: http://www.kase.gov.lv/texts_files/vk_parskats_web_010414.pdf

⁷⁰ Sk. turpat

Vairumā izsoļu pieprasījums pārsniedza piedāvājumu 2 līdz 4 reizes, līdz ar to, konkurējošajās daudzscenu izsolēs valsts vērtspapīru piedāvājuma seguma proporcija gada laikā bija augstāka par viens.

Pēc autores viedokļa svārstīgāks pieprasījums pēc valsts vērtspapīriem bija 2013. gada jūnijā-jūlijā rīkotajās izsolēs, kam par iemeslu bija neskaidrā situācija starptautiskajos finanšu tirgos un tirgus dalībnieku šaubas par likmju attīstības virzienu. Kad 2013. gada otrajā pusē situācija stabilizējās, piedāvājuma seguma proporcija atgriezās iepriekšējā līmenī.

Nākamajā attēlā ir pieejami valsts iekšējā aizņēmuma vērtspapīri apgrozībā 2013. gada beigās (sk. 3.3. att.).

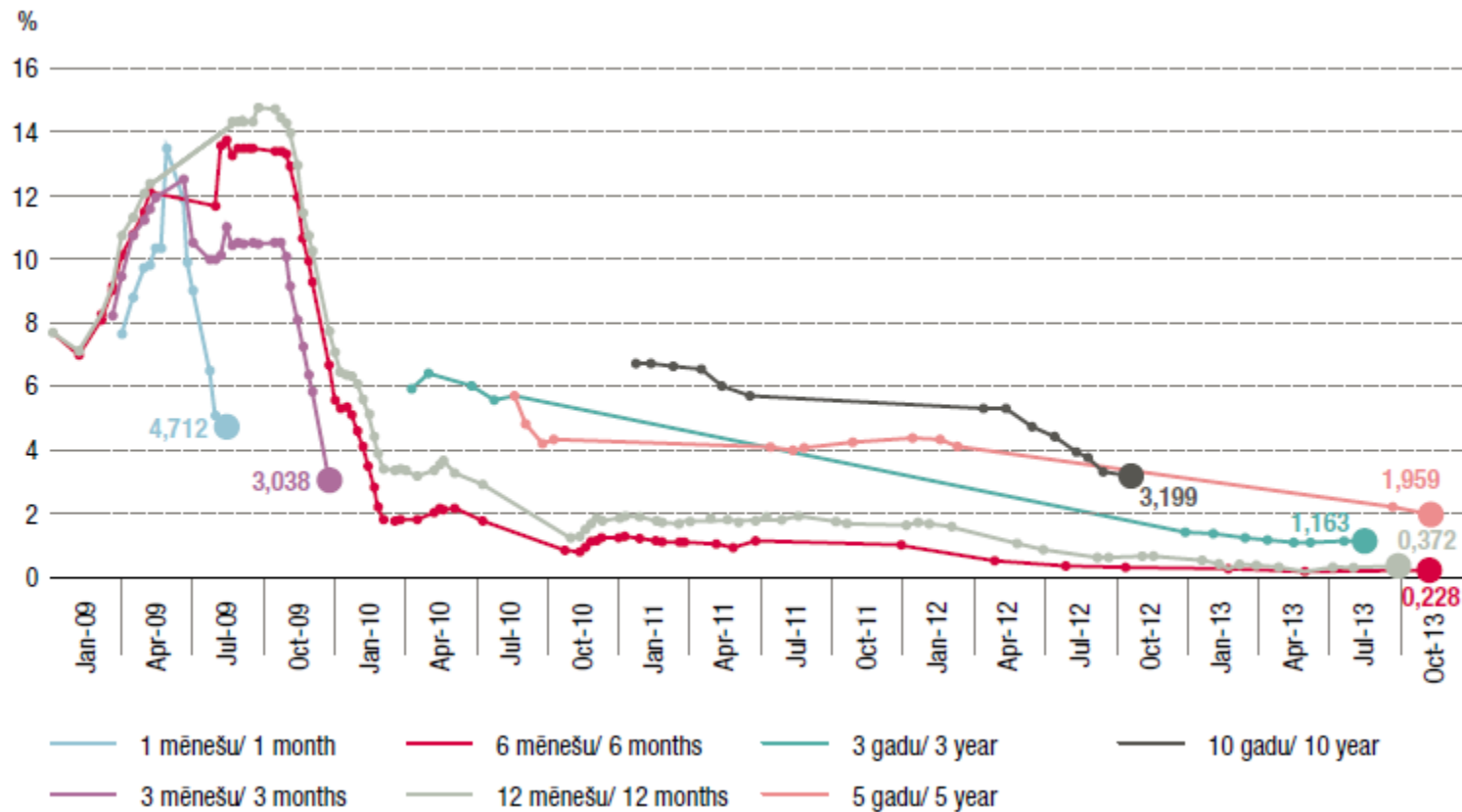


3.3. att. Valsts iekšējā aizņēmuma vērtspapīri apgrozībā, 2013. gada beigās (milj. LVL; % no kopsummas)⁷¹

2013. gada beigās valsts iekšējā aizņēmumu vērtspapīru apgrozībā lielāko īpatsvaru veido 10 gadu aizņēmumu vērtspapīri – 203 milj. LVL, jeb 30% no kopējiem vērtspapīriem. Otrajā vietā pēc lielāka īpatsvara aizņem 5 gadu aizņēmumu vērtspapīri (196 milj. LVL, jeb 29% no kopējiem vērtspapīriem), aiz tiem seko 1 gada aizņēmuma vērtspapīri (136 milj. LVL, jeb 20%), 3 gadu aizņēmuma vērtspapīri (107 milj. LVL, jeb 16%), 6 mēnešu aizņēmuma vērtspapīri (20 milj. LVL, jeb 3%) un visbeidzot – 11 gadu aizņēmuma vērtspapīri, kas veido 17 milj. LVL, jeb 2% no kopējiem vērtspapīriem.

Nākamajā attēlā ir pieejamas Latvijas valsts vērtspapīru konkurējošajās izsolēs noteiktās vidējās svērtās procentu likmes (sk. 3.4. att.).

⁷¹ Valsts parāda vadības pārskats, 2013. gads. Valsts Kase. Pieejams: http://www.kase.gov.lv/texts_files/vk_parskats_web_010414.pdf



3.4. att. Latvijas valsts vērtspapīru konkurējošajās izsolēs noteiktās vidējās svērtās procentu likmes, 2009.-2013. gadā⁷²

2009. gada oktobra sākumā ir vērojams Latvijas valsts vērtspapīru vidējo svērto procentu likmju sarukums. Kopumā var teikt, ka 2009.-2013. gadā visu valsts vērtspapīru vidējās svērtās procentu likmes turpināja samazināties. Līdz ar to, 2013. gada oktobrī vismazākās vidējās svērtās procentu likmes bija 6 mēnešu valsts aizņēmuma vērtspapīriem – 0,228%. Aiz tiem seko 12 mēnešu valsts aizņēmuma vērtspapīri (0,372%), 3 gadu valsts aizņēmuma vērtspapīri (1,163%) un 5 gadu valsts aizņēmuma vērtspapīri (1,959%).

⁷² Valsts parāda vadības pārskats, 2013. gads. Valsts Kase. Pieejams: http://www.kase.gov.lv/texts_files/vk_parskats_web_010414.pdf

Līdzīgi kā 2012. gadā, arī 2013. gadā līderpozīciju valsts iekšējā aizņēmuma vērtspapīru investoru struktūrā saglabāja kredītiestādes. 2013. gada novembra beigās kredītiestāžu investīcijas Latvijas iekšējā aizņēmuma vērtspapīros veidoja 341,4 milj. LVL jeb 51% no kopējiem apgrozībā esošajiem valsts iekšējā aizņēmuma vērtspapīriem (par 6% mazāk kā 2012. gada novembra beigās). No kopējiem banku aktīviem ieguldījumi Latvijas iekšējā aizņēmuma vērtspapīros ir aptuveni 1,7%. Arī institucionālie investori (pensiju, apdrošināšanas un ieguldījumu fondi) resursus ieguldīja Latvijas valsts vērtspapīros. Apdrošināšanas sabiedrību un pensiju fondu īpašumā 2013. gada nogalē bija valsts vērtspapīri 298 milj. LVL vērtībā (salīdzinājumā ar 2012. gadu pieaugums par 2,8%). Neliela daļa valsts vērtspapīru – 28 milj. LVL jeb 4,2% no kopējā valsts vērtspapīru apjoma otrreizējā tirgū – ir nerezidentu turējumā (salīdzinājumā ar 2012. gadu pieaugums par 46%). Kopējais apgrozībā esošais valsts iekšējā aizņēmuma vērtspapīru apjoms 2013. gada beigās sasniedza 679,3 milj. LVL, no kuriem 77% veido obligācijas un 23% parādzīmes⁷³.

Nākamajā tabulā ir pieejams Latvijas vispārējās valdības parāds sadalījumā pa apakšsektoriem 2007.-2013. gadā (sk. 3.1. tab.).

3.1. tabula

Vispārējās valdības parāds sadalījumā pa apakšsektoriem perioda beigās (milj. EUR)⁷⁴

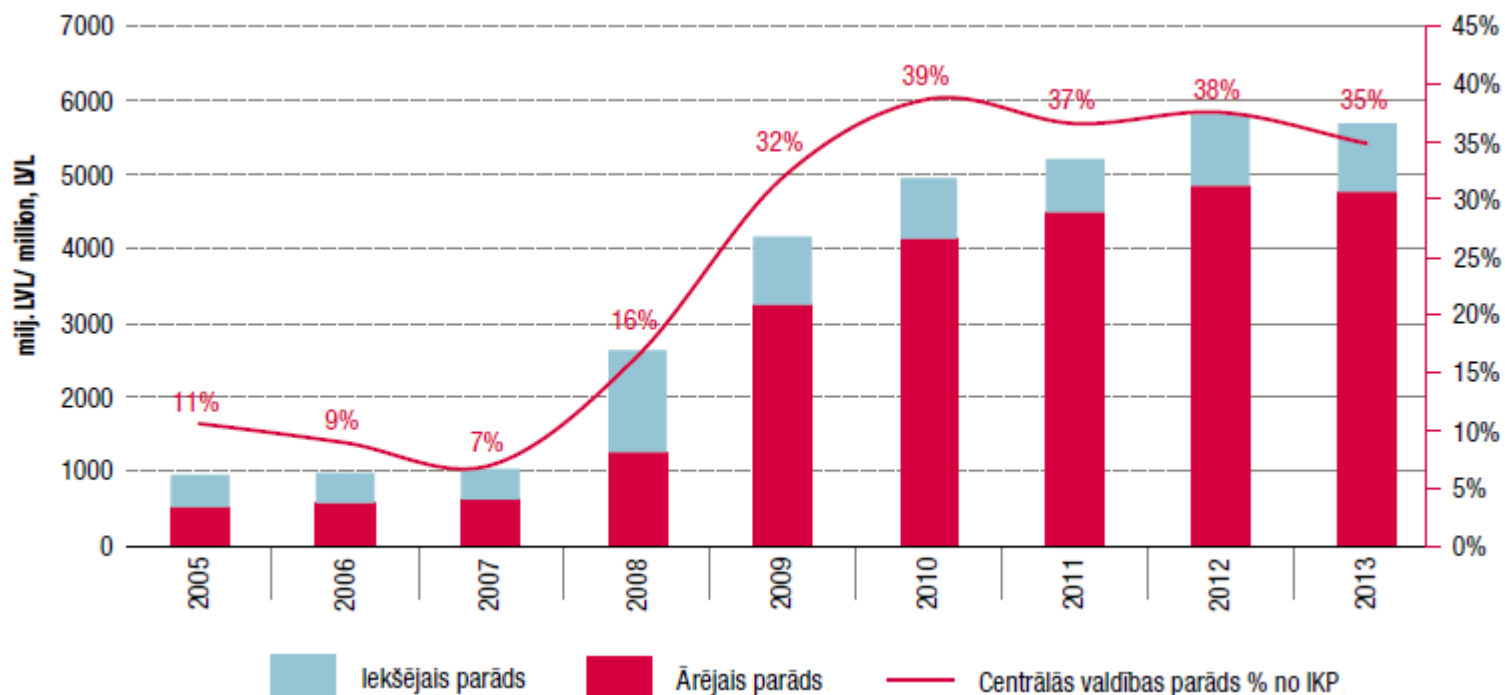
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Vispārējā valdība	1893,6	4533,7	6870,3	8096,4	8526,6	9012,6	8873,3
Centrālā valdība	2650,5	5512,9	7491,7	8243,5	8451,5	8808,8	8626,8
Pašvaldība	685,3	953,8	1085,4	1177,1	1250,1	1277,3	1364,9
Sociālās apdrošināšanas fonds	2,1	1,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0

2007. gadā Latvijas vispārējās valdības parāds veidoja 1 893,6 milj. EUR. Finanšu krīzes iespaidā, 2008. gada beigās vispārējās valdības parāds pieauga par 2 640,1 milj. EUR veidojot gada beigās – 4 533,7 milj. EUR. 2009. gadā Latvijas vispārējās valdības parāds turpināja pieaugt – par 51,5% salīdzinājumā ar iepriekšēja gada attiecīgiem datu rezultātiem. 2010. gadā vispārējās valsts parāds pieaugot par 1 226,1 milj. EUR veidoja gada beigās – 8 096,4 milj. EUR. 2011. gadā vispārējās valdības parāda pieaugums sastādīja 5,3%, bet 2012. gadā parāds pieauga vēl par 5,6%. Savukārt 2013. gadā ir vērojams vispārējās valdības parāda samazinājums – par 1,5% salīdzinājumā ar 2012. gada rezultātiem, veidojot gada beigās – 8873,3 milj. EUR.

⁷³ Valsts parāda vadības pārskats, 2013. gads. Valsts Kase. Pieejams: http://www.kase.gov.lv/texts_files/vk_parskats_web_010414.pdf

⁷⁴ Vispārējās valdības parāds sadalījumā pa apakšsektoriem perioda beigās. Latvijas Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/Selection.aspx?px_path=ekfin__lkgad%C4%93jie%20statistikas%20dati__Vald%C4%ABbas%20finanses&px_tableid=VF0060_euro.px&px_language=lv&px_db=ekfin&rxid=cdcb978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

Lai labāk izprastu iepriekš aprakstīto dinamiku, autore iz izmantojusi valsts parāda valdības pārskata pieejamo valsts parāda atmaksāšanas dinamiku 2005.-2013. gadā (sk. 3.5. att.).



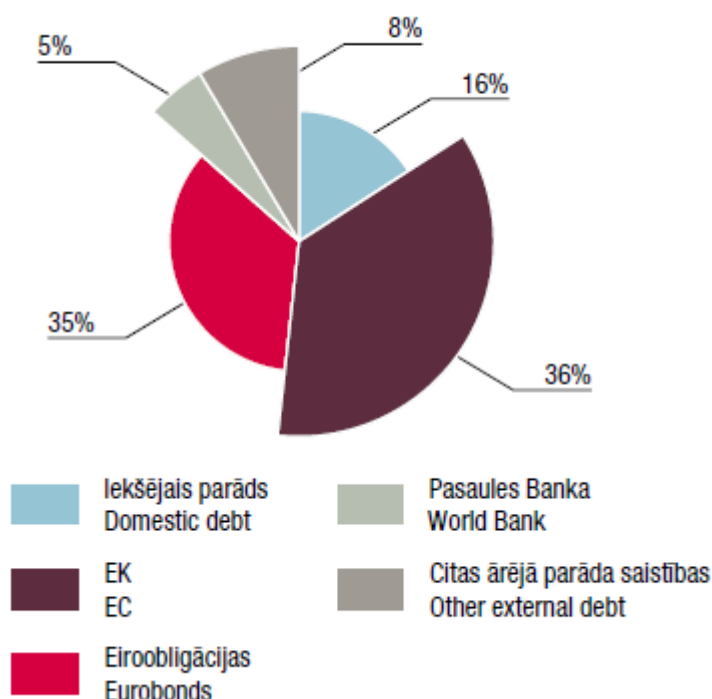
3.5. att. Latvijas valsts parāds 2005.-2013. gadā (% no IKP)⁷⁵

Jāatzīmē, ka 2005.-2007. gadā Latvijas valsts parāda dinamikā (gan iekšējais, gan ārējais) nav notikušas būtiskas izmaiņas. Savukārt sākot no 2008. gadā finanšu krīzes rezultātā Latvijas valsts parāds saka pieaugt. Jāpiebilst, ka 2005.-2013. gadā kopējā Latvijas valsts parāda struktūrā lielāko īpatsvaru veido ārējais parāds. Tik lielas procentuālās atšķirības starp Latvijas iekšējo un ārējo parādu pastāv tādēļ, ka krīzes gados Latvijas valdība bija piespiesta griezties pēc finanšu palīdzības pie starptautiskiem kreditoriem, lai glābtu valsts ekonomiku no gaidāma defolta.

⁷⁵ Valsts parāda vadības pārskats, 2013. gads. Valsts Kase. Pieejams: http://www.kase.gov.lv/texts_files/vk_parskats_web_010414.pdf

Pēc centrālās valdības īstenotajiem aizņēmumiem un parāda atmaksas valsts parāds 2013. gadā samazinājās par 133,8 milj. LVL un 2013. gada beigās sasniedza 5 687,8 milj. LVL nominālvērtībā jeb 34,7% no IKP. 2013.gadā valsts parāda struktūra būtiski nemainījās. Gada beigās centrālās valdības parāda struktūrā lielāko daļu veidoja EK piešķirtie aizdevumi starptautiskā aizņēmuma programmas ietvaros un Latvijas emitētās eiroobligācijas starptautiskajos finanšu tirgos – attiecīgi 36% un 35% no kopējā parāda apjoma. Nelielu daļu parāda veidoja aizņēmumi no Pasaules Bankas (5%) un citām starptautiskajām finanšu institūcijām (8%). Iekšējais parāds bija 16% no kopējā parāda apjoma⁷⁶.

Nākamajā attēlā ir pieejama Latvijas valsts parāda struktūra nominālvērtībā uz 2013. gada beigām (sk. 3.6. att.).



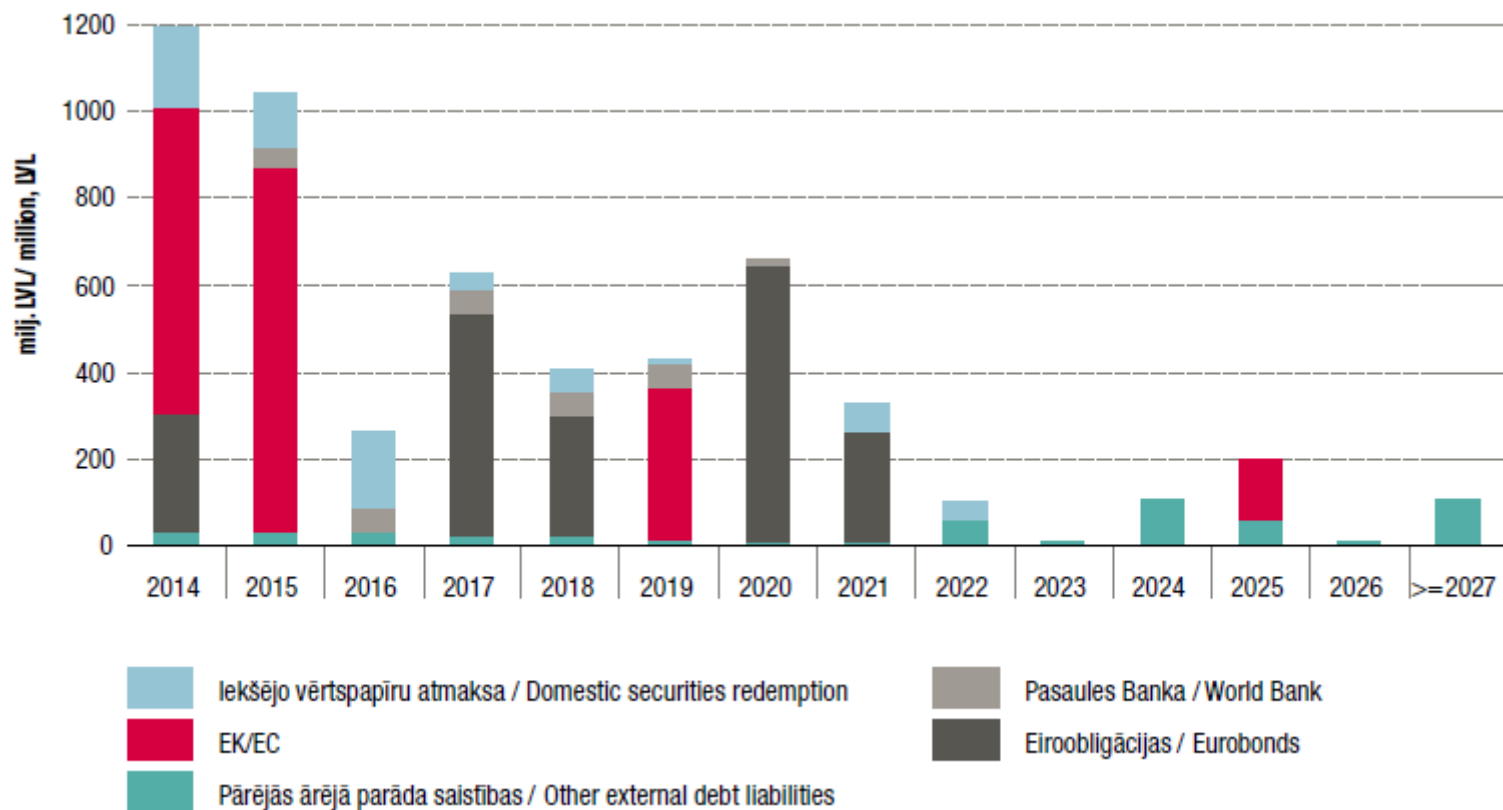
3.6. att. Latvijas valsts parāda struktūra nominālvērtībā uz 2013. gada beigām⁷⁷

2013. gada beigās Latvijas valsts kopējā parāda struktūrā lielāko nominālvērtību veido Eiropas Komisijas aizdevums, kas veido 36% no kopējā valsts parāda summas. Otrajā vietā pēc lielākas nominālvērtības ir eiroobligācijas (35%), aiz tiem seko Latvijas valsts iekšējais parāds (16%), citas ārējā parāda saistības veido 8%, bet Pasaules Bankas aizdevums veido tikai 5% no Latvijas valsts parāda struktūras.

Nākamajā attēlā ir pieejams Latvijas centrālās valdības parāda aizņēmuma atmaksas grafiks 2014.-2027. gadā (sk. 3.7. att.).

⁷⁶ Valsts parāda vadības pārskats, 2013. gads. Valsts Kase. Pieejams: http://www.kase.gov.lv/texts_files/vk_parskats_web_010414.pdf

⁷⁷ Sk. turpat



3.7. att. Centrālās valdības parāda aizņēmuma atmaksas grafiks 2014.-2027. gadā⁷⁸

No centrālās valdības parāda aizņēmuma atmaksas grafika izriet, ka 2014.-2015. gadā vislielāko parāda atmaksu Latvija veiks Eiropas Komisijai. Jāatzīmē, ka 2014.-2015. gadā Latvijas centrālā valdība plāno izpirkt eiroobligācijas un daļēji segt savas pārējās ārējā parāda saistības. 2016. gadā tiek plānots veikt iekšējo vērtspapīru atmaksu. Savukārt 2017., 2018. un 2020. gadā tiek plānota eiroobligācijas izpirkšana, 2019. un 2025. gadā Latvija pilnīgi plāno segt savas finanšu saistības pret Eiropas Komisiju, bet 2027. gadā tiks veikta pārējās ārējā parāda saistību segšana.

⁷⁸ Valsts parāda vadības pārskats, 2013. gads. Valsts Kase. Pieejams: http://www.kase.gov.lv/texts_files/vk_parskats_web_010414.pdf

Nākamajā tabulā ir pieejami Latvijas valsts parāda portfeļa struktūras rādītāji 2012.-2013. gadā (sk. 3.2. tab.).

3.2. tabula

Latvijas valsts parāda portfeļa struktūras rādītāji 2012.-2013. gadā⁷⁹

Rādītāji	Faktiskie parāda struktūras rādītāji 31.12.2012		Faktiskie parāda struktūras rādītāji 31.12.2013		Stratēģijā noteiktie parāda struktūras rādītāji	
	≤ 1 gadu/	≤ 3 gadiem/	≤ 1 gadu/	≤ 3 gadiem/	≤ 1 gadu/	≤ 3 gadiem/
Latu parāda īpatsvars	12%		16%		≤ 35%*	
Iekšējā parāda apjoms gada beigās	675,1 milj. LVL		679,3 milj. LVL		Ne mazāk kā apjoms uz iepriekšējā gada beigām	
Dzēšanas grafiks	3,7%	41,1%	23,1%	46,1%	≤ 25%	≤ 50%
Fiksēto likmju īpatsvars	95,8%		78,2%		≤ 60%	
Procentu likmju vidējais svērtais fiksētais periods gados	4,14		3,41		3,4 - 5	
Valūtu kompozīcija tīrajam valūtu parādam	EUR 100,53%		EUR 100,07%		EUR 100% (+/- 5%)	

* Stratēģijā ir noteikts, ka latu parāda īpatsvaram valsts parāda portfeli ir jābūt vismaz 35% ar nosacījumu, ka latu parāda īpatsvars vidējā termiņā jānodrošina vismaz 35% apmērā, ja tas atbilst Latvijas valsts makroekonomikas, kapitāla tirgus un visas finanšu sistēmas attīstības tendencēm un ja Valsts kases rīkotajās valsts iekšējā aizņēmuma vidēja un ilgtermiņa vērtspapīru sākotnējās izvietojšanas izolēs piedāvāto vidējo svērto ienesīguma likmju uzcelojums ir mazāks par 100 b.p. virs aizņemšanās EUR valūtā iespēju līmeņa.

** Apgrozībā esošo atbilstoši vietējai likumdošanai emitēto vērtspapīru apjoms.

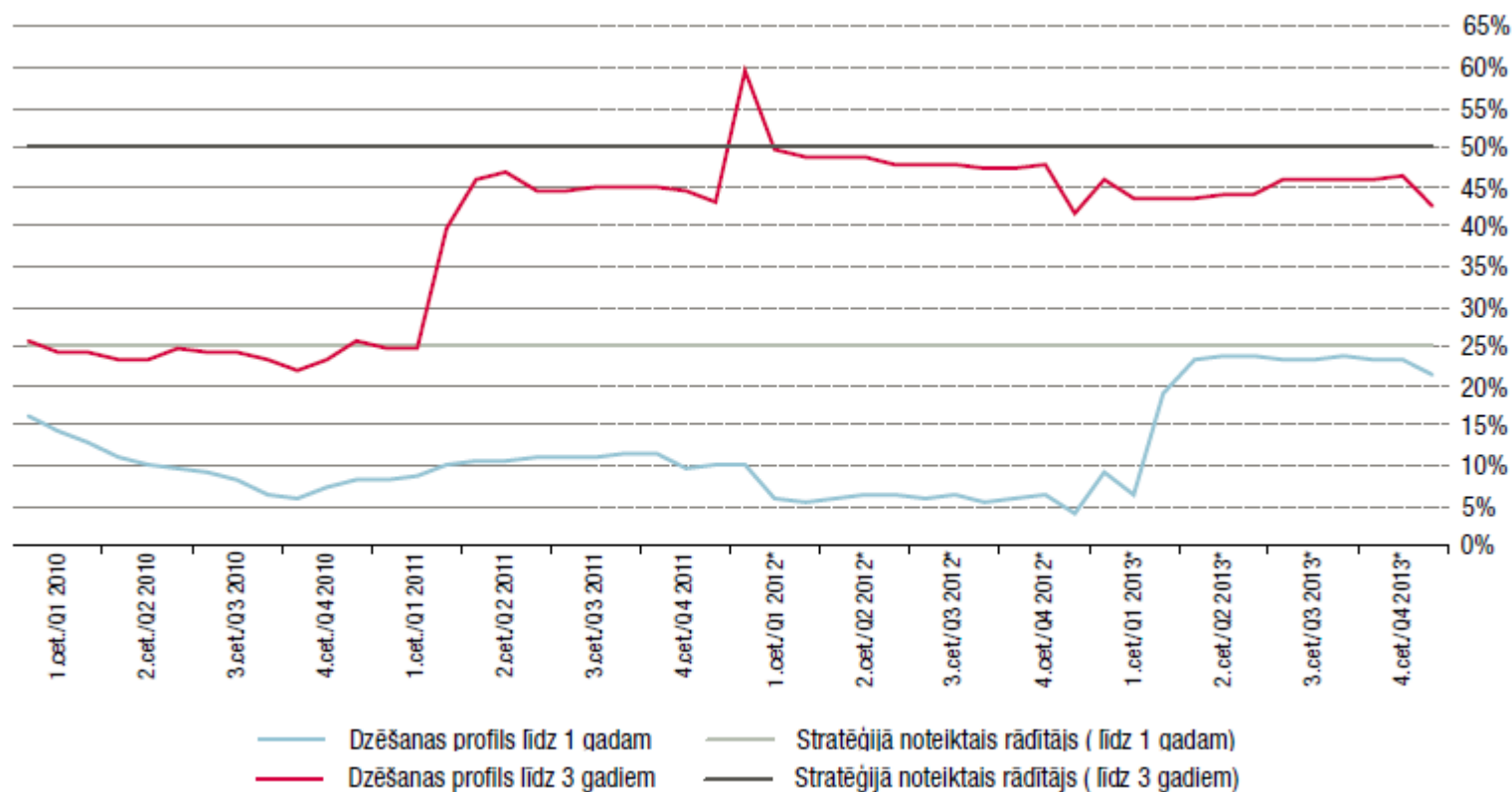
*** Kopējā parāda dzēšanas grafiks, ņemot vērā valsts parāda pārfinansēšanas rezervi 100 milj. LVL apmērā.

Latvijas valsts parāda portfeļa struktūras rādītāji norāda, ka 2012. gada beigās latu parāda īpatsvars veidoja 12%, bet 2013. gada beigās – 16%. Savukārt stratēģijā noteiktie parāda struktūrās rādītāji nosaka, ka latu parāda īpatsvaram valsts parāda portfeli ir jābūt nelielākam par 35%.

Iekšējā parāda apjoms 2012. gada beigās veidoja 675,1 milj. LVL, bet 2013. gada beigās – 679,3 milj. LVL. Fiksēto likmju īpatsvars 2012. gadā veidoja 95,8%, bet 2013. gadā – 78,2%. Jāatzīmē, ka stratēģijā noteiktajam fiksēto likmju īpatsvaram jābūt ne lielākam par 60%.

⁷⁹ Valsts parāda vadības pārskats, 2013. gads. Valsts Kase. Pieejams: http://www.kase.gov.lv/texts_files/vk_parskats_web_010414.pdf

Visbeidzot, valūtu kompozīcija tīrajam valūtu parādam 2012. gadā veido 100,53%, bet 2013. gadā – 100,07%. Savukārt stratēģijā noteiktais limits – 100% (+/- 5%). Nākamajā attēlā ir pieejams Latvijas valsts parāda portfeļa dzēšanas grafiks 2010.-2013. gadā (sk. 3.8. att.).

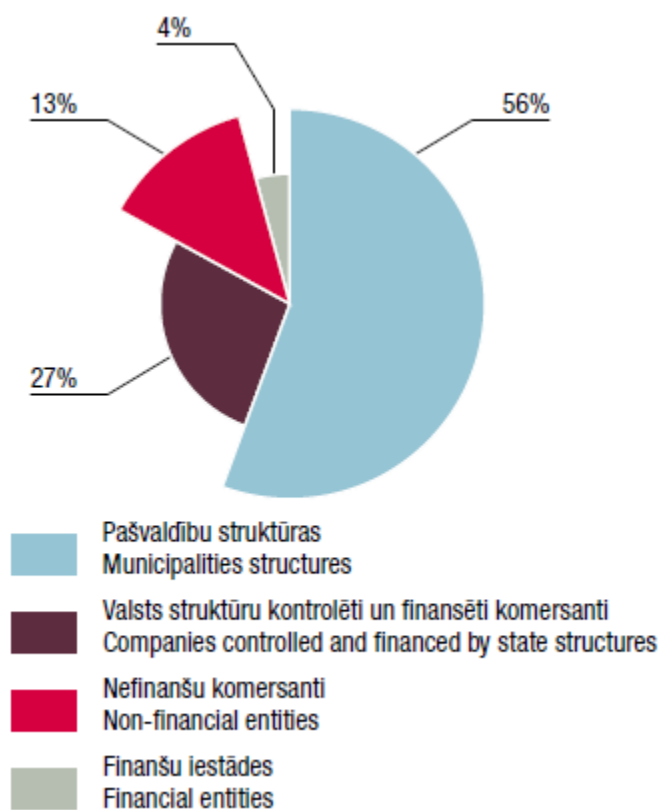


3.8. att. Latvijas valsts parāda portfeļa dzēšanas grafiks 2010.-2013. gadā⁸⁰

Valsts parāda portfeļa dzēšanas apjoms līdz 3 gadiem saka būtiski pieaugt 2011. gada 1. ceturksnī. Vislielākais parāda portfeļa dzēšanas apjoms tika sasniegts 2011. gada beigās (ap 60%). Savukārt parāda dzēšanas apjoms līdz 1 gadam visu laiku bija mazāks par stratēģijā noteikto rādītāju.

⁸⁰ Valsts parāda vadības pārskats, 2013. gads. Valsts Kase. Pieejams: http://www.kase.gov.lv/texts_files/vk_parskats_web_010414.pdf

Nākamajā attēlā ir pieejami 2013. gadā izsniegto Latvijas valsts aizdevumu saņēmēji (sk. 3.9. att.).



3.9. att. 2013. gadā izsniegto valsts aizdevumu saņēmēji⁸¹

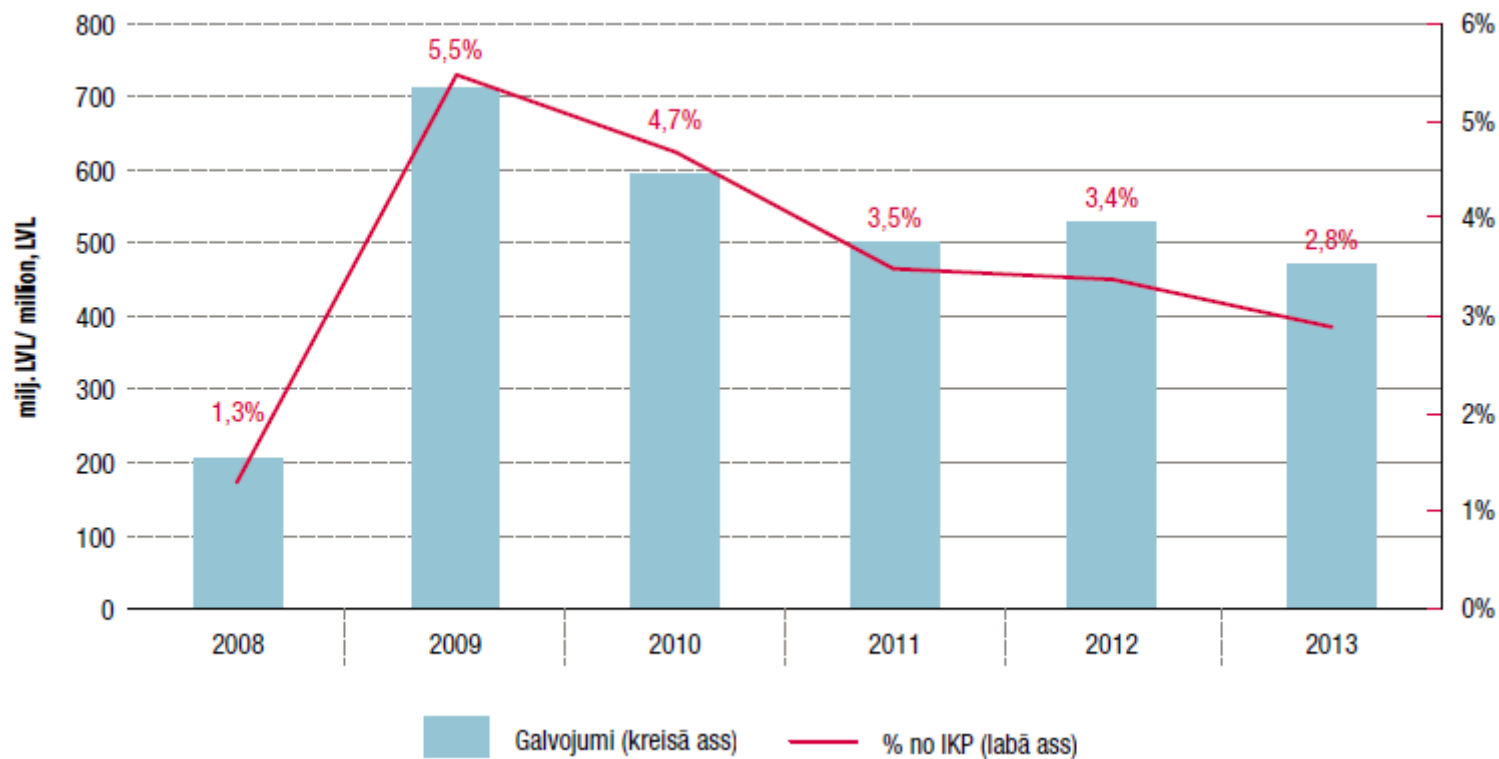
Saskaņā ar Likumu par budžetu un finanšu vadību valsts aizdevumus var saņemt pašvaldības, valsts speciālā budžeta izpildītāji, kapitālsabiedrības, kurās valsts vai pašvaldības daļa pamatkapitālā atsevišķi vai kopsummā pārsniedz 50%, un vairāku pašvaldību veidotas kapitālsabiedrības, kurās pašvaldību daļa pamatkapitālā kopsummā pārsniedz 65%, kā arī tie zinātniskie institūti un augstskolas, kam ir noteikts atvasinātas publiskas personas statuss, un ostu pārvaldes⁸².

Vislielāko īpatsvaru Latvijas valsts aizdevumu struktūrā 2013. gadā veido valsts aizdevumi pašvaldībām – 56%. Savukārt 27% no valsts kopējiem aizdevumiem veido aizdevumi valsts struktūru kontrolētiem un finansētiem komersantiem. Aiz tiem seko valsts aizdevumi nefinanšu komersantiem (13%) un valsts aizdevumi finanšu iestādēm (4%).

Nākamajā attēlā ir pieejams Latvijas valsts galvoto aizdevumu atlikums 2008.-2013. gadā (sk. 3.10. att.).

⁸¹ Valsts pārāda vadības pārskats, 2013. gads. Valsts Kase. Pieejams: http://www.kase.gov.lv/texts_files/vk_parskats_web_010414.pdf

⁸² Sk. turpat



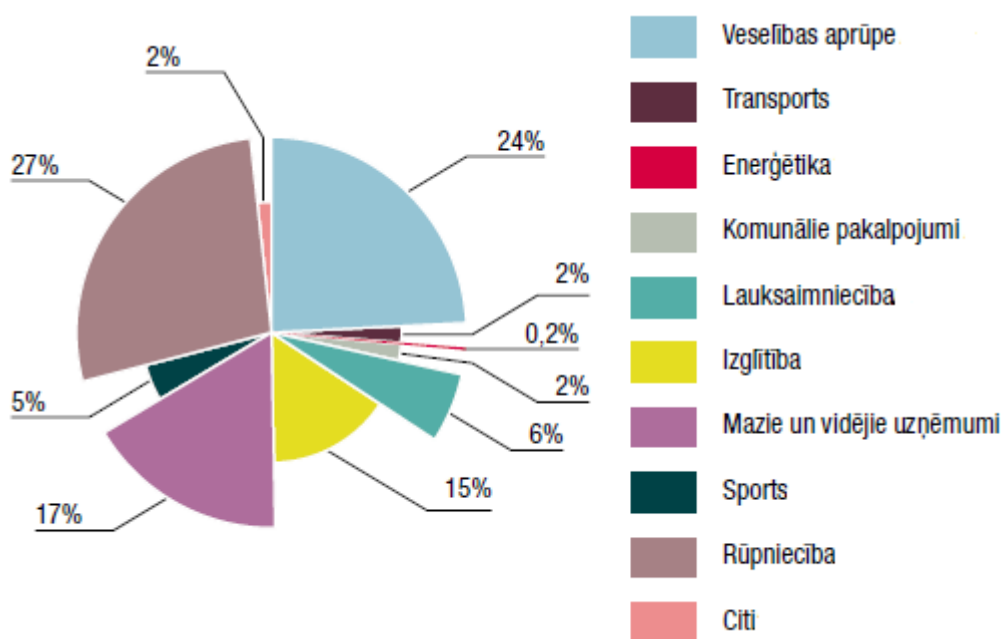
3.10. att. Latvijas valsts galvoto aizdevumu atlikums 2008.-2013. gadā⁸³

Sākot no 2008. gada Latvijā, saka pieaugt valsts galvojumu īpatsvars. 2009. gadā valsts galvojumu īpatsvars veidoja 5,5% no Latvijas IKP. 2010.-2011. gadā valsts galvojumu īpatsvars saka samazināties veidojot 4,7% no IKP – 2010. gadā un 3,5% no IKP – 2011. gadā. 2012. gadā ir vērojams neliels valsts galvojumu pieaugums, veidojot gada beigās – 3,4% no IKP. Savukārt 2013. gadā valsts galvojumu īpatsvars atkal saruka, veidojot 2,8% no IKP.

⁸³ Valsts parāda vadības pārskats, 2013. gads. Valsts Kase. Pieejams: http://www.kase.gov.lv/texts_files/vk_parskats_web_010414.pdf

Valsts galvoto aizdevumu atlikums 2013. gada beigās bija 466,0 milj. LVL, kas bija par 66 milj. LVL jeb 12,4% mazāk nekā 2012. gada beigās. 2013. gadā valsts vārdā ir izsniegti tikai galvojumi par studiju un studējošo saistībām par kopējo summu 8,8 milj. LVL. Saskaņā ar likumu „Par valsts budžetu 2014. gadam” finanšu ministram 2014. gadā valsts vārdā ir tiesības sniegt galvojumus 40,9 milj. EUR (28,7 milj. LVL) apmērā studiju un studējošo kreditēšanai⁸⁴.

Nākamajā attēlā ir pieejams Latvijas valsts galvoto aizdevumu sadalījums pa nozarēm 2013. gada beigās (sk. 3.11. att.).



3.11. att. Latvijas valsts galvoto aizdevumu sadalījums pa nozarēm 2013. gada beigās⁸⁵

Latvijas valsts kopējā galvoto aizdevumu struktūrā 2013. gada beigās lielāko īpatsvaru aizņem valsts galvojumi rūpniecībai (27%), veselības aprūpei (24%) un MVU atbalsts (17%). Jāpiebilst, ka 2013. gada beigās ap 15% no valsts kopējiem galvojumiem tika piešķirti izglītībai, 6% - lauksaimniecībai, 5% - sportam un sporta atpūtas pasākumiem, 2% - komunāliem pakalpojumiem un vēl 2% - transportam.

Nobeigumā jāsecina, ka sekmīgā starptautiskā aizņēmuma programmas nosacījumu izpilde un noslēgšana, kā arī Latvijas kredītreitinga palielinājums devis pozitīvu impulsu investoru pārliecības nostiprināšanai par valsts maksātspēju un turpmāku ilgtspējīgas fiskālās politikas īstenošanu. Tirgus konfidences atjaunošanās atspoguļojās naudas tirgū valsts iekšējā un ārējā aizņēmuma vērtspapīru likmju kritumā, Latvijas kredītriska apdrošināšanas darījumu cenu samazinājumā, kā arī investoru intereses par ieguldījumiem vidējā termiņa un ilgtermiņa valsts

⁸⁴ Valsts parāda vadības pārskats, 2013. gads. Valsts Kase. Pieejams: http://www.kase.gov.lv/texts_files/vk_parskats_web_010414.pdf

⁸⁵ Sk. turpat

vērtspapīros pieaugumā. Latvijas parāda atmaksāšanas dinamika norāda uz valsts parāda samazinājumu 2013. gada beigās, kas liecina par Latvijas kredībspējas pieaugumu.

3.2. Latvijas valsts parāda reglamentējošie tiesību akti un dokumenti

Pamatojoties uz Latvijas Republikas likumdošanu valsts parāda reglamentējošie tiesību akti un dokumenti ir sekojošie:

- Likums „Par budžetu un finanšu vadību”;
- Likums „Par valsts budžetu 2014. gadam”;
- „Latvijas Valsts parāda vadības stratēģija”.

Likums „Par budžetu un finanšu vadību”

Likums „Par budžetu un finanšu vadību” nosaka valsts budžeta un pašvaldību budžetu izstrādāšanās, apstiprināšanas un izpildes kārtību un atbildību budžeta procesā.

Likumā „Par budžetu un finanšu vadību” teikts, ka Valsts kase ir Finanšu ministrijas padotībā tiešās pārvaldes iestāde, kas no valsts budžeta asignē un veic maksājumus noteiktiem mērķiem, veic valsts budžeta izpildes un uzskaites, valsts parāda vadības un normatīvajos aktos noteiktās Eiropas Savienības politiku instrumentu maksājumu iestādes funkcijas, kā arī citas normatīvajos aktos noteiktās funkcijas⁸⁶.

Saskaņā ar likumu „Par budžetu un finanšu vadību” finanšu ministrs valsts vārdā var ņemt aizņēmumus gadskārtējā valsts budžeta likumā atļautajos apmēros. Aizņēmumu līdzekļi ir valsts budžeta līdzekļi, kas tiek izlietoti tikai apropriācijas kārtībā. Finanšu ministrs valsts vārdā var ņemt aizņēmumus tikai valsts budžeta finansiālā deficīta finansēšanai un valsts parāda refinansēšanai, kā arī citiem mērķiem, ja tie noteikti gadskārtējā valsts budžeta likumā.

Finanšu ministrs var ņemt aizņēmumus Latvijā vai ārvalstīs, izlaižot vērtspapīrus, noslēdzot aizņēmuma līgumu vai izmantojot citus aizņēmuma līdzekļus. Savukārt ministru kabinets apstiprina valsts vērtspapīru izlaišanas noteikumus. Finanšu ministrs ir tiesīgs izsniegt valsts aizdevumus pašvaldībām, valsts speciālā budžeta izpildītājiem, kapitālsabiedrībām, kurās valsts vai pašvaldības daļa pamatkapitālā atsevišķi vai kopsummā pārsniedz 50 procentus, un vairāku pašvaldību veidotām kapitālsabiedrībām, kurās pašvaldību daļa pamatkapitālā kopsummā pārsniedz 65 procentus, kā arī tiem zinātniskajiem institūtiem un augstskolām, kam ir noteikts atvasinātas publiskas personas statuss⁸⁷.

⁸⁶ Likums „Par budžetu un finanšu vadību”. Latvijas Republikas tiesību akti. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=58057>

⁸⁷ Sk. turpat

Likums „Par valsts budžetu 2014. gadam”

Saskaņā ar likumu „Par valsts budžetu 2014. gadam” valsts budžets 2014. gadam tiek apstiprināts atbilstoši sekojošiem rādītājiem: ieņēmumi 7 044 334 174 EUR un izdevumi 7 187 489 102 EUR apmērā.

Likums „Par valsts budžetu 2014. gadam” paredz dotāciju piešķiršanu pašvaldībām 29 979 383 EUR apmērā, t.s.⁸⁸:

1. likuma Par pašvaldību finanšu izlīdzināšanu" normu izpildei 21 038 494 EUR apmērā:
 - a. pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fondam 12 086 742 EUR apmērā,
 - b. pašvaldībām par bērniem bērnunamos (par vienu bērnu 8540 EUR) un iemītniekiem veco ļaužu pansionātos un centros (par vienu iemītnieku 4270 EUR), kuri tajos ievietoti līdz 1998. gada 1. janvārim, 1 229 760 EUR apmērā Ministru kabineta noteiktajā kārtībā,
 - c. pašvaldībām, kurām ir zemākie vērtētie ieņēmumi uz vienu iedzīvotāju pēc pašvaldību finanšu izlīdzināšanas, 7 721 992 EUR apmērā Ministru kabineta noteiktajā kārtībā;
2. novadu pašvaldībām 8 940 889 EUR apmērā vērtēto ieņēmumu nodrošināšanai pēc pašvaldību finanšu izlīdzināšanas finanšu nepieciešamības neizlīdzināmās apakšējās robežas 97 procentu līmenī Ministru kabineta noteiktajā kārtībā.

„Latvijas Valsts parāda vadības stratēģija”

Saskaņā ar „Latvijas Valsts vadības stratēģiju” valsts parādu veido valsts struktūru, saskaņā ar institucionālo sektoru klasifikāciju (izņemot valsts sektorā ietvertos kontrolētos un finansētos komersantus, ostu un brīvostu pārvaldes, speciālās ekonomiskās zonas) saņemtais un neatmaksātais bruto parāds šādās finanšu instrumentu kategorijās: parāda vērtspapīri (izņemot atvasinātos finanšu instrumentus), aizņēmumi un noguldījumi, tai skaitā krājobligācijas, garantiju depozīti, kā arī klientu (izņemot valsts struktūru, bet ieskaitot valsts struktūru kontrolēto un finansēto komersantu, ostu un brīvostu pārvalžu un speciālo ekonomisko zonu) Valsts kasē izvietotie depozīti un kontu atlikumi⁸⁹.

Valsts parāda vadības mērķis ir nodrošināt nepieciešamos finanšu resursus valsts parāda pārfinansēšanai, valsts budžeta izpildei un finanšu resursu rezerves uzturēšanai ar iespējami

⁸⁸ Likums „Par valsts budžetu 2014. gadam”. Latvijas Republikas tiesību akti. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=262269>

⁸⁹ Latvijas Valsts parāda vadības stratēģija. Valsts kase. Pieejams: http://www.kase.gov.lv/texts_files/Parada_vadibas_strategija_2014.pdf

zemākām izmaksām, ierobežojot finanšu riskus un ņemot vērā Latvijas valsts makroekonomikas attīstību un finanšu tirgus integrāciju kopējā eirozonas finanšu tirgū.

Valsts parāda portfeļa vadības mērķis ir optimizēt valsts parāda apkalpošanas izmaksas ilgtermiņā, ierobežojot valsts parāda portfeļa finanšu riskus.

Saskaņā ar noteikto valsts parāda portfeļa vadības mērķi un pamatprincipiem valsts parāda portfeļa vadībā izvirzīti šādi pamatuzdevumi⁹⁰:

- noteikt valsts parāda portfeļa struktūras parametrus šādiem valsts parāda raksturlielumiem: dzēšanas profils, tīrā parāda valūtu kompozīcija, procentu likmju struktūra, procentu likmju vidējais svērtais fiksētais periods, iekšējā aizņēmuma vērtspapīru apjoms;
- uzraudzīt un atbilstoši vadīt valsts parāda dzēšanas profilu, lai ierobežotu valsts parāda pārfinansēšanas risku;
- uzraudzīt un atbilstoši vadīt tīrā parāda valūtu kompozīciju, lai ierobežotu valsts parāda valūtu risku;
- uzraudzīt un atbilstoši vadīt valsts parāda procentu likmju struktūru un procentu likmju vidējo svērto fiksēto periodu, lai ierobežotu valsts parāda procentu likmju risku un ilgtermiņā optimizētu valsts parāda apkalpošanas izmaksas;
- uzraudzīt un atbilstoši vadīt iekšējā aizņēmuma vērtspapīru apjomu, lai izmantotu aizņemšanās potenciālu iekšējā finanšu tirgū un vienlaicīgi sekmētu iekšējā finanšu tirgus funkcionēšanu, sniedzot iespējas investoriem veikt ieguldījumus iekšējā aizņēmuma vērtspapīros;
- regulāri uzraudzīt noteiktos parametrus un ar finanšu risku vadības instrumentu palīdzību nodrošināt nepieciešamās valsts parāda portfeļa struktūras korekcijas;
- novērtēt atvasināto finanšu instrumentu efektivitāti saskaņā ar starptautiski pieņemtajām metodēm, salīdzinot to ar konkrēto parāda portfeļa daļu, kurai atvasinātie finanšu instrumenti ir izmantoti;
- regulāri veikt valsts parāda portfeļa vērtības jutīguma analīzi, izmantojot modernus analītiskus instrumentus, lai novērtētu noteikto finanšu risku parametru un Valsts parāda vadības stratēģijas īstenošanas efektivitāti un aktualitāti;
- uzturēt un attīstīt sadarbību ar iekšējā un starptautiskā finanšu tirgus partneriem un citu valstu parāda vadības aģentūrām parāda portfeļa vadības pilnveidošanai.

Valsts aizņēmumu vadības mērķis ir nodrošināt pastāvīgu resursu piesaistes iespēju starptautiskajos un iekšējā finanšu tirgū ar optimāliem aizņemšanās darījumu nosacījumiem.

⁹⁰ Latvijas Valsts parāda vadības stratēģija. Valsts kase. Pieejams: http://www.kase.gov.lv/texts_files/Parada_vadibas_strategija_2014.pdf

Saskaņā ar noteikto valsts aizņēmumu vadības mērķi un pamatprincipiem valsts aizņēmumu vadībā izvirzīti šādi pamatuzdevumi⁹¹:

- izstrādāt ikgadēju Resursu piesaistīšanas pasākumu plānu vidējam termiņam, kā arī pēc nepieciešamības veikt minētā plāna grozījumus;
- noteikt valsts aizņēmumu izmaksu etalonus un finanšu tirgos veiktos aizņēmumus vērtēt pret tiem;
- uzturēt pastāvīgu piedāvājumu vidēja līdz ilgtermiņa instrumentiem iekšējā finanšu tirgū, ar primāro dīleru atbalstu pilnveidojot piedāvāto finanšu instrumentu spektru atbilstoši investoru pieprasījumam – gan institucionālajiem, gan individuālajiem ieguldītājiem, lai izmantotu aizņemšanās iekšējā finanšu tirgū potenciālu un vienlaicīgi sekmētu iekšējā finanšu tirgus funkcionēšanu;
- organizēt valsts kredītreitinga noteikšanas procesus valstī, kas nodrošina Latvijas pārstāvju aktīvu iesaistīšanos Latvijas valsts kredītreitinga noteikšanas procesā un vienota viedokļa sniegšanu par situāciju Latvijā;
- uzturēt un attīstīt sadarbību ar iekšējā un starptautiskā finanšu tirgus sadarbības partneriem, valsts vērtspapīru investoriem un citu valstu parāda vadības aģentūrām aizņēmumu vadības un Latvijas valsts aizņēmējas tēla pilnveidošanai;
- publiski informēt par valdības aizņemšanās plānu pamatnostādņem un atbilstoši finanšu tirgus situācijai pēc iespējas sniegt informāciju par iekšējā aizņēmuma emisiju izsoles grafiku iespējami garākam laika periodam;
- regulāri veikt valsts aizņēmumu vadības novērtējumu, balstoties uz aizņēmumu vadības specifiku un starptautiski atzītu praksi šajā jomā.

Nobeigumā jāsecina, ka valsts parādu Latvijā reglamentē trīs pamatdokumenti (Likums „Par budžetu un finanšu vadību, „Gadskārtējais likums par valsts budžetu”, „Latvijas Valsts parāda vadības stratēģija”) un tie nosaka parāda dzēšanas grafiku.

Latvijas galvenie makroekonomiskie rādītāji 2011.-2013. gadā norāda uz ekonomikas attīstības tendenci un ņemot vērā to, ka 2013. gadā Latvijas IKP pieauguma temps bija viens no lielākajiem Eiropā, visticamāk ka Latvijas ekonomiskā izaugsme turpināsies arī 2014. gadā.

Latvijas parāda dzēšanas dinamika liecina, ka 2013. gadā valsts kopējais parāds saka samazināties. Līdz ar to, autore prognozē, ka 2014. gadā valsts spēs arī turpmāk veikt kārtējo parāda atmaksu saskaņā ar Latvijas Valsts parāda vadības stratēģiju.

⁹¹ Latvijas Valsts parāda vadības stratēģija. Valsts kase. Pieejams: http://www.kase.gov.lv/texts_files/Parada_vadibas_strategija_2014.pdf

SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

SECINĀJUMI:

1. Fiskālā politika nosaka valsts kases ieņēmumu savākšanas principus un šo ieņēmumu mērķtiecīgu izlietošanu atbilstoši valsts ekonomiskās politikas prioritātēm. Fiskālā politika ir valsts izdevumu un nodokļu regulēšanas mehānisms ar mērķi nodrošināt makroekonomisko stabilitāti valstī.
2. Fiskālā politika ir valdības pasākumu kopums, kas tiek īstenoti, lai novērstu ekonomikas lejupslīdi vai veicinātu tās attīstību. Valdība var iedarboties uz ekonomiku, palielinot valsts izdevumus vai samazinot nodokļu likmes, vai arī veicot abus pasākumus vienlaikus.
3. Fiskālā politika galvenokārt tiek realizēta ar valsts budžeta starpniecību. Savukārt budžeta deficīts rodas gadījumos, ja noteiktā laika periodā valsts izdevumi pieaug straujāk nekā ieņēmumi.
4. Fiskālās politikas stabilizējošā iedarbība ir saistīta ar budžeta deficīta finansēšanas veidiem. Pastāv vairāki budžeta deficīta segšanas veidi: budžeta deficīta monetizācija; tiešā aizņemšanās Centrālajā Bankā; valsts kases parādzīmju un obligāciju pārdošana iekšējā un ārējā tirgū; valsts parāda monetizācija.
5. Valsts parāda pieaugumu ilgtermiņā galvenokārt nosaka nepieciešamība finansēt valsts budžeta deficītu. Iekšējo un ārējo parādu kopsumma veido valsts kopējo parādu.
6. Finanšu krīzes iespaidā 2009. gadā Latvijas IKP saruka par 19%, bet 2010. gadā – par 2,6%. 2011. gadā ir vērojama mērena Latvijas ekonomiskā izaugsme. 2013. gadā Latvijas IKP pieaugums bija viens no lielākajiem Eiropā. Savukārt Latvijas ekonomisko izaugsmi 2011.-2013. gadā galvenokārt veicināja straujš eksporta pieaugums.
7. 2007.-2013.g. laika periodā Latvijas budžeta struktūrā ir vērojams budžeta deficīts. Lielākais budžeta deficīts vērojams 2009. gadā, veidojot – 1 693,2 milj. EUR. Salīdzinot ar budžeta deficīta zemāko punktu 2009. gadā, Latvijas budžeta deficīts 2013. gadā samazinājās vairāk nekā septiņas reizes, veidojot gada beigās – 211,9 milj. EUR.
8. Finanšu krīzes laikā inflāciju galvenokārt noteica cenu palielinājums dabasgāzei, pārtikai un degvielai. Liela ietekme bija arī naftas cenu dinamikai pasaulē. Inflāciju 2013. gadā galvenokārt noteica cenu samazinājums transportam, siltumenerģijai un pārtikas cenām, kā arī izdevumu pieaugums pakalpojumiem. Liela ietekme bija pārtikas un degvielas cenu dinamikai pasaulē.

9. Ražotāju cenas pēc 2009. gada cenu samazinājuma 2010. gadā atsāka pieaugt. 2012. gadā cenas pieauga par 3,6%, bet 2013. gadā vietējā tirgū realizētajai produkcijai ražotāju cenas samazinājušās par 0,6%, bet eksportētai produkcijai pieaugušas par 1,3%.
10. Finanšu krīzes iespaidā Latvijas ārējās tirdzniecības apgrozījums būtiski samazinājās. Savukārt 2010. gadā Latvijas eksporta un importa apjomi saka pieaugt. 2013. gadā eksports pieauga par 1,7%, bet imports saruka par 1,3%.
11. Finanšu krīzes laikā ĀTI samazinājums bija vērojams tikai 2009. gadā – par 0,6%. Ekonomikas situācijas stabilizēšanās pozitīvi ietekmēja investēšanas procesu Latvijā. 2011. gadā ĀTI pieaugums veidoja 1,3%, 2012. gadā – 9,5%, bet 2013. gadā – 11,8%.
12. Ekonomiskās krīzes iespaidā 2008. gada otrajā pusē būtiski sāka pasliktināties situācija darba tirgū – strauji pieauga bezdarbs un samazinājās nodarbināto skaits. 2011. gadā atsakoties ekonomiskajai izaugsmei, Latvijā sāka samazināties bezdarba līmenis. 2013. gadā bija nodarbināti 35 tūkst. cilvēku, līdz ar to bezdarbs Latvijā saruka par 22%.
13. Finanšu krīzes iespaidā 2009. gadā, darba samaksa sabiedriskajā sektorā samazinājās par 9,2%, bet privātajā sektorā – par 0,4%. Atsākoties ekonomikas izaugsmei, kopš 2011. gada ir atsācies arī mērens darba samaksas pieaugums. 2013. gadā vidējā darba samaksa sabiedriskajā sektorā pieauga par 5,2%, bet privātajā sektorā – par 5,6%.
14. 2013. gadā kopējais iedzīvotāju skaits Latvijā veidoja – 2 023 825 cilvēku. 2007.-2013. gadā Latvijas kopējais iedzīvotāju skaits nepārtraukti samazinās un visticamāk, ka arī 2014. gadā šī tendence nemainīsies. Ņemot vērā Latvijā esošo situāciju, kad mirstība pārsniedz dzimstību, sasniegt iedzīvotāju pieaugumu īsos termiņos var tikai ar valsts robežu atvēršanu imigrantiem.
15. 2007.-2012. gadā ir vērojams vispārējās valdības parāda nepārtraukts pieaugums. 2012. gadā vispārējās valdības parāda vērtība veidoja 9012,6 milj. EUR. Savukārt 2013. gadā valsts parāds saruka par 1,5%.
16. Latvijas valsts parāda vadību reglamentē – likums „Par budžetu un finanšu vadību”, likums „Par valsts budžetu 2014. gadam” un „Latvijas Valsts parāda vadības stratēģija”.
17. Latvijas parāda dzēšanas dinamika liecina, ka 2013. gadā valsts kopējais parāds saka samazināties. Līdz ar to, autore prognozē, ka 2014. gadā valsts spēs arī turpmāk veikt kārtējo parāda atmaksu saskaņā ar Latvijas Valsts parāda vadības stratēģiju.

PRIEKŠLIKUMI:

1. Latvijas tautsaimniecības konkurētspējas priekšrocības pašreiz ir lētais darbaspēks – darbaspēka izmaksas Latvijā ir ievērojami zemākas nekā vecajās ES dalībvalstīs. Gan lētais darbaspēks, gan salīdzinoši augstā rentabilitāte nerada stimulus uzņēmējdarbības modeļa maiņai un citu konkurētspējas priekšrocību radīšanai. Brīva darbaspēka kustības apstākļos ilgstoši uzturēt zemas darbaspēka izmaksas nebūs iespējams, līdz ar to jārada stimuli jaunu konkurētspējas priekšrocību iegūšanai.
2. Latvijas tautsaimniecības ilgtspējīgai attīstībai nepieciešams veicināt ekonomikas strukturālās izmaiņas par labu preču un pakalpojumu ar augstāku pievienoto vērtību ražošanai, t.sk. rūpniecības lomas palielināšanai, rūpniecības un pakalpojumu modernizācijai un eksporta sarežģītības attīstībai. Tas ir būtisks priekšnosacījums Latvijas tautsaimniecības konverģencei ar attīstītajām ES valstīm un iedzīvotāju labklājības pieaugumam, ko var panākt, palielinot Latvijas ekonomikas konkurētspēju, kas balstīta uz inovāciju.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

1. **Bikse V.** *Makroekonomika: tālmācības kurss*. Izdevniecība: SIA „Izglītības soļi”. ISBN: 998471229X, 2003. – 314 lpp.
2. **Gods U.** *Makroekonomika*. Izdevniecība: SIA „Biznesa augstskola Turība”. ISBN: 9984766446, 2004. – 354 lpp.
3. **Liebermanis G.** *Makroekonomika*. Izdevniecība: Kamene. ISBN: 9984758389, 2007. – 445 lpp.
4. **Tkačevs O.** *Fiskālās politikas ietekme uz tautsaimniecību*. Izdevniecība SIA „Latvijas Universitāte”. ISBN: 9789984452685, 2010. – 31 lpp.
5. **Angrist J.D., Pischke J.S.** *Mostly Harmless Econometrics: An Empiricist’s Companion*. Published by Princeton University Press, 2009. – 392 p.
6. **Appleyard D., Field A.** *International Economics*. Published by McGraw-Hill/Irwin. ISBN: 9780078021671, 2013. – 848 p.
7. **Ball L.** *Money, Banking and Finance Markets*. Published by Worth Publishers. ISBN: 9781429244091, 2011. – 608 p.
8. **Caselli F.P.** *Government Debts and Financial Markets in Europe*. Published by Pickering & Chatto Ltd. ISBN: 9781851969623, 2008. – 338 p.
9. **Debt S.** *The Debt Resister’s Operations Manual*. Published by PM Press. ISBN: 978-1604866797, 2014. – 256 p.
10. **Diebold F.X.** *Elements of Forecasting*. Published by Cengage Learning. ISBN: 9780324323597, 2006. – 384 p.
11. **Enders W.** *Applied Econometric Times Series*. Published by Wiley. ISBN: 9780470505397, 2009. – 544 p.
12. **Emons B.** *The End if the Risk-Free Rate: Investing When Structural Forces Change Government Debt*. Published by McGraw-Hill. ISBN: 9780071819527, 2013. – 224 p.
13. **Fisher I.** *The Debt-Deflation Theory of Great Depressions*. Published by CreateSpace Independent Publishing Platform. ISBN: 9781453624456, 2010. – 42 p.
14. **Gokhale J.** *The Government Debt Iceberg*. Published by Institute of Economic Affairs. ISBN: 9780255366663, 2014. – 160 p.
15. **Gupta A.K., Govindarajan V., Wang H.** *The Quest of Global Dominance: Transforming Global Presence into Global Competitive Advantage*. Published by Jossey-Bass. ISBN: 9780470194409, 2008. – 320 p.
16. **Holland M.** *A Nation in Red: The Government Debt Crisis and What We Can Do About It*. Published by McGraw-Hill. ISBN: 9780071829793, 2013. – 272 p.

17. **Ippolito D.S.** *Deficits, Debt and the New Politics of Tax Policy*. Published by Cambridge University Press. ISBN: 978-1107641402, 2013. – 296 p.
18. **Kennedy P.** *A Guide to Econometrics*. Published by Wiley-Blackwell. ISBN: 9781405182577, 2008. – 600 p.
19. **Kim S.** *Charade of the Debt Crisis*. Published by MintKit Press. ASIN: B008PUV646, 2012. – 34 p.
20. **Langdana F.** *Macroeconomic Policy: Demystifying Monetary and Fiscal Policy*. Published by Springer. ISBN: 9780387776651, 2009. – 288 p.
21. **Newman F.N.** *Freedom from National Debt*. Published by Two Harbors Press. ISBN: 1626520380, 2013. – 107 p.
22. **Madura J.** *Financial Markets and Institutions*. Published by South-Western College Pub. ISBN: 9781439038840, 2009. – 752 p.
23. **Mankiw N.G.** *Macroeconomics*. Published by Worth Publishers. ISBN: 9781429240024, 2012. – 608 p.
24. **McAdams T.** *Law, Business and Society*. Published by McGraw-Hill/Irwin. ISBN: 9780073525006, 2011. – 944 p.
25. **Minton-Beddoes Z.** *Debts, Deficits and Dilemmas: A Crash Course on the Financial Crisis and its Aftermath*. Published by Economist Books. ISBN: 1781253781, 2014. – 97 p.
26. **Mishkin F.S.** *Monetary Strategy Policy*. Published by The MIT Press. ISBN: 9780262513371, 2009. – 560 p.
27. **Parkin M.** *Macroeconomics*. Published by Addison-Wesley Publishing Company. ISBN: 9780201094459, 1990. – 556 p.
28. **Ragan C.T.S., Lipsey R.G.** *Macroeconomics*. Published by Pearson Addison Wesley. ISBN: 9780321242075, 2004. – 925 p.
29. **Romer D.** *Advanced Macroeconomics*. Published by McGraw-Hill/Irwin. ISBN: 9780073511375, 2011. – 736 p.
30. **Smith P.** *Bad Economics Pestilent Economists, Profligate Governments, Debt, Dependency and Despair*. Published by Connor Court Publishing Pty Ltd. ISBN: 9781921421594, 2012. – 240 p.
31. **Walsh C.E.** *Monetary Policy and Theory*. Published by The MIT Press. ISBN: 9780262013772, 2010. – 640 p.
32. **Weil D.N.** *Economic Growth*. Published by Prentice Hall. ISBN: 9780321795731, 2012. – 576 p.

33. **Williamson S.D.** *Macroeconomics*. Published by Prentice Hall. ISBN: 978-0132991339, 2013. – 720 p.
34. **Wooldridge J.M.** *Introductory Econometrics: A Modern Approach*. Published by Cengage Learning. ISBN: 9780324660548, 2008. – 888 p.
35. Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību 2009. gada decembris. Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. Pieejams: http://www.em.gov.lv/images/modules/items/tsdep/zin_2009_2.pdf
36. Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību 2013. gada decembris. Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. Pieejams: http://www.em.gov.lv/images/modules/items/tsdep/zin_2013_2/2013_dec.pdf
37. Latvijas Valsts parāda vadības stratēģija. Valsts Kase. Pieejams: http://www.kase.gov.lv/texts_files/Parada_vadibas_strategija_2014.pdf
38. Valsts budžets. Latvijas Republikas Finanšu ministrija. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/valsts_budzets/
39. Fiskālā politika. Latvijas Republikas Finanšu ministrija. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/tautsaimniecibas_analize/fiskala_politika/
40. Ārvalstu tiešās investīcijas. Latvijas Banka. Pieejams: <http://statdb.bank.lv/lb/Data.aspx?id=109>
41. Kas ir valsts parāds? Valsts Kase. Pieejams: <http://www.kase.gov.lv/l/kas-ir-valsts-parads/7382>
42. Likums „Par valsts budžetu 2014. gadam”. Latvijas Republikas tiesību akti. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=262269>
43. Patēriņa cenas – galvenie rādītāji. Latvijas Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/paterina-cenas-galvenie-raditaji-30385.html>
44. Ražotāju cenu indeksi rūpniecības nozarē. Latvijas Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/Selection.aspx?px_path=ekfin__Ikgad%C4%93jie%20statistikas%20dati__RCI&px_tableid=RC0020.px&px_language=lv&px_db=ekfin&rxid=562c2205-ba57-4130-b63a-6991f49ab6fe
45. Valsts parāda vadības pārskats, 2013. gads. Valsts Kase. Pieejams: http://www.kase.gov.lv/texts_files/vk_parskats_web_010414.pdf
46. Pastāvīgo iedzīvotāju skaits pēc dzimuma gada sākumā. Latvijas Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/Selection.aspx?px_path=Sociala__Ikgad%C4%93jie%20statistikas%20dati__Iedz%C4%ABvot%C4%81ji__Iedz%C4%ABvot%C4%81ji%20skaits%20un

- %20t%C4%81%20izmai%C5%86as&px_tableid=IS0021.px&px_language=lv&px_db=Sociala&rxid=992a0682-2c7d-4148-b242-7b48ff9fe0c2
47. Dzimušo skaits pēc dzimuma. Latvijas Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams:
http://data.csb.gov.lv/Selection.aspx?px_path=Sociala__Ikgad%C4%93jie%20statistikas%20dati__Iedz%C4%ABvot%C4%81ji__Iedz%C4%ABvot%C4%81ji%20B%20Dzimst%C4%ABba&px_tableid=ID0010.px&px_language=lv&px_db=Sociala&rxid=992a0682-2c7d-4148-b242-7b48ff9fe0c2
48. Valsts parāda vadības pārskats, 2013. gads. Valsts Kase. Pieejams:
http://www.kase.gov.lv/texts_files/vk_parskats_web_010414.pdf
49. Mirušie pēc dzimuma un vecuma. Latvijas Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams:
http://data.csb.gov.lv/Selection.aspx?px_path=Sociala__Ikgad%C4%93jie%20statistikas%20dati__Iedz%C4%ABvot%C4%81ji__Iedz%C4%ABvot%C4%81ji%20C%20Mirst%C4%ABba&px_tableid=IM0010.px&px_language=lv&px_db=Sociala&rxid=992a0682-2c7d-4148-b242-7b48ff9fe0c2
50. Strādājošo mēneša vidēja darba samaksa. Latvijas Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams:
http://data.csb.gov.lv/Selection.aspx?px_path=Sociala__Ikgad%u0113jie+statistikas+dati__Darba+samaksa&px_tableid=DS0010_euro.px&px_language=lv&px_db=Sociala&rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0
51. Vispārējās valdības sektora galvenie rādītāji. Latvijas Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams:
http://data.csb.gov.lv/Selection.aspx?px_path=ekfin__Ikgad%C4%93jie%20statistikas%20dati__Vald%C4%ABbas%20finanses&px_tableid=VF0010_euro.px&px_language=lv&px_db=ekfin&rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0
52. Iedzīvotāju ilgtermiņa migrācija. Latvijas Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams:
http://data.csb.gov.lv/Selection.aspx?px_path=Sociala__Ikgad%C4%93jie%20statistikas%20dati__Iedz%C4%ABvot%C4%81ji__Iedz%C4%ABvot%C4%81ji%20E%20Migr%C4%81cija&px_tableid=IB0010.px&px_language=lv&px_db=Sociala&rxid=992a0682-2c7d-4148-b242-7b48ff9fe0c2
53. GDP and main components – Current Prices. Eurostat. Available:
<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>
54. HICP – annual data, Eurostat. Available:
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=prc_hicp_a&lang=en
55. House prices index, Eurostat. Available:
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=prc_hpi_a&lang=en

56. Exports and imports by Member States of the EU/third countries – current prices. Eurostat. Available: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>
57. Employment (main characteristics and rates) – annual averages. Eurostat. Available: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsi_emp_a&lang=en
58. Unemployment by sex and age groups – annual average, 1000 persons. Eurostat. Available: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_nb_a&lang=en